MOGUNTIA DEVICTA,

Hoc est:

DE DISSIDIO MOGUNTINENSI,

QUOD FUIT INTER DUOS Archiepiscopos Moguntinos, Dietherum Isenburgium, & Adolphum Nassovium, Comites, de Archipræsulatu contendentes.

Ac de Urbis illius expugnatione, direptione ac devastatione lamentabili, Anno 1462. ipsa SS. Simonis ac Judæ Apostol. vigilia facta, aliisque circa eandem in Moguntino territorio eodem tempore gestis.

NARRATIO HISTORICA.

EX VARIIS, TUM Editis, Tum manuscriptis autoribus, quorum series sub finem Præfationis exhibetur, compilata ac conscripta.

PER

GEORGIUM HELWICH

Moguntinum, Metropolitanæ Ecclesiæ ibidem Vicarium.

Moguntiæ,

Sumptibus MARTINI BOURGEAT. Academ. B...

REVERENDISSIMO
ET ILLUSTRISSIMO DOMINO,

DOMINO,

CASIMIRO
FERDINANDO
ADOLPHO

S. R. I. Libero Baroni de
Waldbott à Bassenheim,

Domino in Reiffenberg, Cransberg,
Sevenich & Pyrmont,

Ecclesiarum Archi-Cathedralium,

MOGUNTINÆ ET TREVIRENSIS
RESPECTIVE SCHOLASTICO,

Chori-Episcopo & Canonico Capitulari,
Sacr. Cæs. Maj. Camerario,

Eminentiss. Principis Electoris Moguntini Consiliario intimo, Cameræ Præsidi & Locum Tenenti Moguntiæ.

Domino suo perquàm gratioso.

INter tot Magni Nominis & Eminentium Virtutum Tuarum admiratores atque cultores, REVERENDISSIME, ILLUSTRISSIME ac PERQUAM GRATIOSE DOMINE, ego, conditione, non animo, minimus, nomen meum ſubmisſiſſimè profiteri auſus ſum, non ignarus, ſolem, fulgentibus ſplendidisque

que radiis ſuis, non elatos editosque tantum colles & ſumma montium faſtigia, ſed humiles quoque ac depreſſas valles, illuſtrare atque fovere.

Venerantur inſignem Clementiam & Humanitatem Tuam, qua erga omnes uteris, quibus Tua Præſentia vel Colloquio frui benignior ſors conceſſit; Colunt Magnitudinem animi, admirantur Dotes naturæ, prædicant fortunæ Dona, ac, ſe, in Tui venerationem & cultum, jucundâ quadam vi, trahi rapiquè fatentur.

Nunquam, REVERENDISSIME, ILLUSTRIS-

STRISSIME & PERQUAM GRATIOSE DOMINE, in Conſpectum Tuum gratioſum venire, & ſubmiſſo devotoque animo Libellum hunc TIBI offerre, auſus fuiſſem, niſi celebrata & in Vulgus nota Clementia atque Humanitas Tua, quâ omnium TIBI corda ad cultum & venerationem devincis, calcar ſtimulumque trepidanti addidiſſet, non immemori ſummi beneficii, quo, novem abhinc menſibus, in defuncti parentis locum, Typographus & Bibliopola antiquiſſimæ Academiæ Moguntinæ receptus ſum.

Ornat

Ornat Libellum illuſtrisſimum Nomen Tuum, cujus in fronte conſpectus eum gratiorem acceptioremque Lectori reddet, quem alioqui non tam moles, exiguus enim eſt & paucis conſtat pagellis, quàm materiæ, quam tractat, dignitas, commendare poterit, cum litem recenſeat duorum Archipræſulum S. Sedis Moguntinæ ſatis funeſtam, quorum contentiones in cruentum & pernicioſum bellum tandem eruperunt.

Clementer ignoſces, REVERENDISSIME, ILLUSTRISSIME & PERQVAM GRATIO-

DEDICATIO.

SE DOMINE, confidentiæ meæ, quâ Libellum hunc, TIBI inſcribere, & hoc ipſo ſubmisſiſſimum animum teſtari non dubitavi; reſpicies gratiosè animum, ſincero candore TE venerantem; qua tandem fiducia fretus, Gratiæ ac Præſidio Tuo, me ut commendatum clementer habere velis, perquam enixè ac ſubmiſſè oro rogoque

REVERENDISSIMI, ILLUSTRISSIMI AC PERQVAM GRATIOSI NOMINIS TUI

Scribebam Moguntiæ d. 18. Januar. 1715.

Cultor ſubmisſiſſimus,

Martinus Bourgeat
Bibliopola Mogunt.

Præfatio ad Lectorem.

QUot & quantis motibus Moguntia noſtra, & tota diœceſis, turbata, quotque malis ac cladibus afflicta fuerit, durante fatali illo inter duos Archi-Episcopos diſſidio, ordine, & fuſius tradit libellus hic: DIETHERUS ex Comitibus Iſenburgicis, cum non arte tantum & variis machinationibus Sedem Archiepiſcopalem occupaſſet, ſed Regimini quoque, eo non præeſſet ſucceſſu, quem bonum poſcebat publicum, & eorum, qui parebant, ſalus, præterea S. Sedi Apoſtolicæ debitum negaret obſequium, conſentiente Imperatore, ſuffragante Clero, à Summo Pontifice, dignitate Archiepiſcopali privatus, &, cum pertinaciter repugna-

pugnaret, à Sacris, cum aſſeclis ſuis, plane proſcriptus eſt, ſubſtituto in ejus locum ADOLPHO Comite Naſſovico.

Dedit hæc lis anſam, materiamque, funeſto bello, Dietherus enim, cum res ſuas afflictas cerneret, ſeque exauctoratum Summi Pontificis decreto doleret, auxilio Friderici Palat. nixus, armis fortunam tentavit, quam ſatis faventem aliquamdiu habuit, victis & captis Principibus, qui ab Adolphi partibus ſtabant, hinc cædibus, rapinis, ſtupris, variisque cladibus, miſera regio fatigata & exhauſta fuit;

Verum his malis Adolphi animus non fractus ſed erectus eſt, qui, capta tandem per artes Moguntia, per tranſactionem Francofurtenſem, ad vitæ finem, Sedem Electoralem obtinuit, Dietherus loco ceſſit, contentus ſumptibus ad vitam, honeſtè & pro conditione agendam, ſuppeditatis, ſed, cum divina providentia Regimini & dignitati Archiepiſcopali eum de-

destinasset, à morte Adolphi denuò electus, cum laude, quod Nic. Serarius in Antiquit. Moguntiacis testatur, per sexennium Archi-Episcopatum rexit, inter res cæteras, præclarè gestas, Academiam Moguntinam condidit, multaque beneficia, ordinibus & locis sacris eum præstitisse, Trithemius commemorat in Chronico Sponheimensi.

Traduntur hæc & plura, præsertim specialia, ab aliis silentio præterita, ab Auctore hujus Libelli, An. 1626. primùm editi, prolixius, quem, vetustate ferè obliteratum, & ex hominum memoriâ deletum, prœlo denuo, hortantibus Viris Illustribus, summisque Rei Literariæ Patronis, subjicere constitui, persuasus, non fore ingratum Civibus nostris, nosse fata majorum, legere res gestas, malaque & afflictiones, quibus illi fatigati, non ignorare, ut grata mente æterni Numinis bonitatem prædicemus, dum tranquilliora tempora, inter ipsas turbas bellicas, ar-

morumque, quibus tota ferè Europa concussa est, strepitum, nobis concessit, quibus, sub Tutelâ OPTIMI CLEMENTISSIMIQVE PRINCIPIS, adquiescere licet, DEOQVE, Sacris non perturbatis, piè servire, interna domesticaque, quin, DEI & Augustissimi IMPERATORIS Beneficio, externa quoque frui (det DEUS quàm diutissimè) pace.

Ego DEUM precor, ut Lector Benevolus multum commodi & oblectamenti ex Libelli percipiat lectione, & si gratum eundem ipsi fuisse sensero, id mihi calcar addet, ut in gratiam illorum, qui linguam latinam non callent, eum, in vernaculam nostram translatum, quod jam ex aliquo tempore meditatus sum, in lucem producam. Vale, Benevole Lector, & conatibus nostris, tuo Commodo destinatis, favè.

Martinus Bourgeat
Bibliopol. Mogunt.

AU-

AUTORES,

QUI HUJUS DISSIDII MO-
guntinensis mentionem faciunt, quibus ego in hoc opusculo usus fui.

Pius II. Pontifex Maximus, *antè Æneas Sylvius nominatus, in suis commentariis pluribus de hoc dissidio tractat, quoniam sub ejus Pontificatu contigit.*

Johannes Trithemius, *Abbas Sponheimensis, in gestis Friderici I. Comitis Palatini, Victoriosi dicti. Itemque in Chronico Sponheimensi.*

Joannes Nauclerus, *Volumine II. Chronographiæ generat.* 49.

Huldrichus Mutius, *in Chronico Germaniæ lib.* 29.

Leonhardus Pauholtz, *in Chronico Bavariæ.*

Sebastianus Münsterus, *Cosmograph. lib. 3. de Germania.*

Abbatis Urspringensis, *Pāraleipomena.*

Nicolaus Serarius, *Rerum Moguntiacarum lib.* 5. *in Diethero & Adolpho, Archiepiscopis.*

Marquardus Freherus, *in Notis ad gesta Friderici*

Com.

Com. Palatini Victoriosi, à Trithemio conscripta: & alibi.

Christophorus Leheman, *in Chronico Spirensi Germanico.*

Præter hos autores, habui varia manuscripta antiqua, Latina & Germanica, consignata ab iis, qui, ipso tempore hujus dissidii vixerunt.

INCIPIT HISTORIA DISSIDII MOGUNTINENSIS, *inter duos Archiepiscopos.*

ANno à nato Christo, humani generis redemptore, Millesimo, Quadringentesimo Quinquagesimo nono, pridiè nonas Maji, ex hac lachrymarum valle emigravit Reverendissimus in Christo Pater ac Dominus Theodoricus, ex Dominis de Erpach, qui Rom. Imperii Pincernæ appellantur, ortus, Archiepiscopus Moguntinus, & S. R. Imperii per Germaniam Archicancellarius, Princeps Elector, postquam Ecclesiæ annis 23. mensibus 10. diebus 2. præfuisset, homo miræ frugalitatis, qui satis providè

Mors Theodorici Archiepiscopi Mog.

in utroque statu Ecclesiam suam rexit, multaque bona ac pia opera præstitit; & hac inprimis laude memorandus, quòd in schismate Basiliensis concilii, Apostolicæ sedis partes fuerit secutus; cujus corpus, Aschaffenburgi in oppido ad Mœnum, quod ipse ædificiis plurimis adornarat, in SS. Petri & Alexandri collegio, quod semper impensè coluit, & largissime dotavit, inter piissimos ejusdem fundatores, scilicet Ottonem Suevorum, Bavarorum, Saxonumque Ducem inclytum, Ottonis II. Cæsaris Augusti ex fratre Luidolpho nepotem, & Luchardim ejus conjugem, in chori medio, tumulatum ac reconditum fuit.

Ecclesia SS. Petri & Alexandri Aschaffenburgi.

Post hujus autem Præsulis obitum, ad Moguntinam Ecclesiam, posteaquam vacasset diebus quadraginta tribus, quoniam Archiepiscopatus ejus inter Septemviros seu Electores Imperii, quibus Imperatorem Romanum deligendi facultas est, primas tenet juxta priscos illos versus:

Electoratus Moguntinus præ aliis omniū primus.

Treveris

Treveris atate: sed rerum proprietate
Gaudet Agrippina: sed honore Magantia prima.

Ejusque Imperium, instar amplissimi regni, longè latèque patet, multi aspiravere, opibus potentes, atque progenie illustres, ejusdem Ecclesiæ Canonici: horum autem omnium, ardentissimus erat, Dietherus, ex illustri, Isenbergensium, Comitum de Büdingen, familia, patre Francisco, matre verò Margaretha, Cattimelibocensi Comitissâ, procreatus, metropolitanæ ejusdem, ab anno 1453 usque huc, Custos, nec non collegiatarum Ecclesiarum SS. Victoris, & Ioannis Præpositus, qui tamen non tam genere, quàm ambitione insignis apparebat. Multi ad Præsulatum Moguntinum aspirant. Dietherus C. de Isenberg, Custos Mogunt.

Hic jam dudum, sedente Calisto Pont. Max. Trevirensem Archipræsulatum, post obitum Domini Iacobi â Sirck Baronis, magnâ auri summâ sibi comparare attentârat, sed quoniam eum emere non potuit, huc ad Moguntinum deinde animum convertit: Verùm cùm certò sciret, in Capitulo per suffragia majoris partis electionem in Dietherus Archiepiscopatum Trevirensem frustra affectat.

se cadere non posse, quoniam difficillimè multitudo corrumpitur, in paucos compromissum fieri studuit. Tempore igitur electionis adventante, Septemviri è Capitulo nominati sunt, hisque novi Pontificis eligendi ac creandi potestas data, quorum tres jam pridem donis ac muneribus corrupti, Dietherum prædictum Isenbergicum elegerunt: tres autem alii, Adolphum, Adolphi Comitis Nassovii, & Wisbadæ, ex Margaretha Badensi Marchionissa, filium, Canonicum item Moguntinum, genere & probitate illustrem, de Imperiali quondam sanguine procreatum, postularunt. Septimus, alium quendam Canonicorum nominavit, sed tribus millibus aureorum inharratus, ad Dietherum tandem etiam accessit. Hic itaque, votis & suffragiis major, die 20. mensis Julii anno supra dicto 1459. in Archiepiscopum Moguntinum electus, ac per Rev. ac Nob. Dominum Vulpertum à Ders, metropolitanum Scholasticum, ceremoniis consuetis solemniter, Clero ac Populo, eadem ipsâ die, denuntiatus atque proclamatus

Dietherus Archiepiscopatum Moguntin. pecuniâ comparare studet.

Adolphus C. Nassovius Can. Mogunt. cum Diethero eligitur.

Diether9 votis major fit Archiepiscopus Mog.

Vulpertus à Ders Scholast. Mogunt.

clamatus fuit, atque ita, ad possessionem bonorum Ecclesiæ Moguntinæ, malo tamen exemplo, receptus.

Indixerat tum temporis Pius II Pontifex Romanus publicũ conventum Mantuæ, in quo ex omni Europâ congregatis Oratoribus, ac Regum, Principum, Communitatumq; Christianitatis Legatis, de auxilio adversus Turcos, fidei Christianæ hostes infensissimos, & ad recuperandas terras & Civitates fidelium, jam dudum in Europâ amissas, agebatur. Illuc Dietherus, quamprimum post electionem suam Legatos ad Pontificem misit, superbè & arroganter nimium, (ut scribit ipse Pontifex Pius) confirmationem petens: quibus advenientibus, Pontifex, qui rem cum Diethero gestam ignorabat, neque eũm Symoniacè electum sciebat: Conventum, inquit, hoc in loco de rebus Christianæ Religionis agimus: accersivimus Theodoricum, dum viveret, Archiepiscopum Moguntinum, qui, magnæ Pontifex Ecclesiæ consilio & auxilio esset Catholicæ fidei, quam Turcarum impietas & feri-

Conventus Mantuæ à Pio II. Papa indictus.

Dietherus petit confirmationem à Papa per Legatos.

Papa ipsū Dietherum advenire jubet.

tas opprimere & delere conatur: illo fatis functo, veniat electus æquum eſt, quem è veſtigio confirmabimus. Legati, his auditis, febricitare Dietherum dixêre, & inopiâ laborare; longa eſſe itinera & inſecura: ad quæ, Pontifex, convaleſcentiam ejus expectari poſſe reſpondit, paupertatem & inopiam ac viarum incommoda confutavit. Legati, mandata hæc Diethero perferentes, rurſum ad Pontificem miſſi ſunt, ſed remiſſi, eadem ipſa, quæ anteà, renuntiarunt: hinc pietatem impietas, & manſuetudinem vicit pertinacia, neq; Diethero acceſſus ad indictum conventum perſuaderi potuit: Symoniæ enim & aliorum criminum conſcientia eum terrebat atque detinebat. Brevi tamen Pontifex, relatione factâ per Cardinalem S. Marci, Dietherum abſentem, tanquam præſentem, confirmavit, palliumque ei, per Dominum Vulpertum à Ders majorem Scholaſticum antedictum, ipſius Dietheri legatum, tranſmiſit, hac tamen lege, ut intra anni ſpatium ſedem Apoſtolicam ipſemet accederet, ibidemque vivendi normam reci-

Legati Dietherum excuſant: Papæ reſponſio

Dietherus pertinax ad conventum venire renuit.

Dietherus abſens confirmatur.

reciperet: quod, per Legatos ejus, Pontifici promissum fuit: qui & omnia, quę de juramento Episcopi erant, pro ipso Diethero tunc jurarunt. Sed tamen conficta fides, nec promisso factum satis, nec juris jurandi religioni congruum: Diethetus enim, provisione & confirmatione per Legatos suos obtentâ, tanquàm certus jam & securus, in sede Moguntina acquievit, nihil de juramento cogitans; quod procuratores ejus, pleno mandato suffulti, dum provisionem obtinuissent, in animam ejus juraverant, quòd scilicet inter cætera, in anni spatio Romanam curiam adire deberet: Quinimò, conditiones omnes, & universa Ecclesiasticarum legum vincula, quibus Apostolicâ authoritate constrictus fuerat, contemptim, tanquam aranearum telas, dirupit, abjectisque omnibus timoris DEI habenis, in omne, quod animus suggessisset, effrenatâ libertate devolutus, divina & humana jura violavit ac contempsit, sacra officia profanavit, infra tempus à jure statutum, Episcopalem ordinem accipere neglexit, creditori-

Dietherus sui Iuramenti oblitus ad curiam Romanam accedere negligit.

Divina simul ac humana jura violat ac contemnit.

bus ſuis nuſquam ſatis fecit, novas, adverſus Pontificem Romanum, turbas excitari procuravit: Canonicos Eccleſiæ ſuæ per contumeliam ejecit, ſacerdotia precio vendidit, reddendi juris nullum ſtudium habuit, ſubditis graviſſima onera impoſuit, ſubſtantiam aliis abripuit, cruentiſſimisq; prœliis ſeſe immiſcuit, quibus, Eccleſiam ac totam diœceſim ſuam, graviſſimis debitis implicavit & obſtrinxit, quemadmodum in ſequentibus videre licet, quæ breviter hîc enumerare, non incongruum duximus.

Moguntinam Eccleſiam graviſſimis damnis ac debitis implicat ac obſtringit

Diether, unà cum ſuis affeclis fit hoſtis Com. Palatini.

Anno 1460. ipſe Dietherus, Ioannes Nix de Hoheneck, dictus Entzberg, Spirenſis Epiſcopus, Albertus Marchio Brandenburgenſis, Ludovicus Dux Bavariæ, Niger cognominatus, Carolus Marchio Badenſis, Udalricus Comes Wirtembergenſis, Emicho Comes Leyningenſis, aliique Comites ac militares in unum conſpirantes, ſe, Friderici Comitis Palatini, Philippi tutoris, hoſtes & inimicos publicè denunciarunt, cauſas ſinguli ſuas prætendentes, Dietherus propterea, quod

Pala-

Palatinus, partes Adolphi Nassovii, qui contra eum electus erat, defendebat. Comes Wirtembergicus, Margaretham, filiam Ducis Sabaudiæ, Ludovici Comitis Palatini, Fratris Friderici & genitoris Philippi, relictam, duxerat uxorem, cujus dotem præcedentis matrimonii, juxta condictum, jure postulare videbatur, contra quam postulationem, Fridericus Palatinus negativè respondendo, replicabat, quòd dicta Margaretha, secum ex Camera Palatinatus, in clenodiis, jocalibus & aliis, præter corporis sui necessarium ornatum vel usum, in valore non minus centum millium florenorum detulerit; reddat illa prius, & dotem promissam reciperet. Aliis aliæ causæ fuêre. Maxima tamen omnium fuit, quòd Fridericus imperator, non solùm permisisset, sed etiam præcepisset, ut bellum contrà dictum Palatinum hi Principes moverent, eò quòd videretur nimium superbus, arrogaretque sibi titulum electionis Imperialis, Philippo Comiti, cujus tutor erat, debitum: quòd Imperialibus præceptis, rebellis

Causæ singulorũ contra Palatinum.

Fridericus C. Pal. tutor Philippi Electoris.

& inobediens, Ludovico Bavariæ Duci confentiret.

Palatin. parat fe adverfus hoftes.

Igitur tot inimicis circumdatus Fridericus, nequaquam mente fractus, aut animo perturbatus fuit, fed contractis copiis, Principatum inprimis fuum, per circuitum, præfidio valido munivit, ac deindè cum reliqua parte exercitus, Schawenburg, caftrum Ecclefiæ Moguntinenfis in montenfi ftratâ fituatum, obfidione vallavit: idquè, octavâ die, quæ erat Dominica proxima poft Refurrectionem Domini, cœpit. Erat autem Caftellum illud, muris, turribus atque foffis fatis munitum, bombardis, baliftis, machinis, victualibus & cunctis neceffariis abundè provifum: in eo equites decem & octo, pedites verò triginta reperit, quos omnes Heydelbergam captivos abduxit.

Caftrum Schawenburg obfidet & capit.

Poft aliud deinde tempus, habens fecum Ludovicum, Landgravium Haffiæ, cum multo milite mercede conductum, Rhenoflumine tranfito, oppidum Pfedersheim, quod ad Moguntinam quoq; Ecclefiam fpectabat, haud procul à Wormatia fitum, obfedit. Erant tunc

Pfedersheim oppidum obfidet.

tunc in ipso oppido viri plures & fortissimi, ad ejus defensionem ab Episcopo Moguntinensi, Diethero, destinati, videlicet: Ioannes de Nassaw, Wilhelmus de Wertheim, Otto de Henneberg, Philippus de Leyningen, Henricus de Runckel, omnes Comites, aliiq; militaris ordinis viri permulti. Aderant & Ringavienses incolæ in magnâ copiâ, in custodiam loci, & pugnam, ab eodem Moguntinensi Præsule constituti. Palatinus autem, cum suis, oppidum fortiter impugnans, id ipsum tandem cœpit, multis adversariorum occisis, pluribus verò captis. Ibidem, quingentos equos sellatos, & prædam non modicam reperit, quæ omnia, in proximam villam, Westhoffen, deportari, & inter milites suos distribui procuravit. Capti tunc fuere supradicti Comites quinque, nobilium quoque & ignobilium sexcenti tredecim, qui omnes magno ære se redimere coacti, pauci ex reliquis, fugâ lapsi, evasêre.

Qui in defensione oppidi fuerint.

Ringavienses.

Defensoribus partim occisis, partim captis, cum magna præda oppidum capit.

Westhoffen villa.

Numerus captivorum.

Hisce peractis, cùm Frid. Pal. ulterius contra Moguntinũ procedere dispone-ret: Wilhelmus Landgra. Hassię & alii quidam

Concordia fit inter Diethemum & Palatin.

quidam, de concordiâ inter eos statuenda, tractarunt, fuitque tandem pax hisce conditionibus stabilita, ut scilicet Palatinus, pro impensis, quas fecerat, triginta millia florenorum, haberet in pignus, castella Schawenburg, Dossenheim, & Hendschuchheim, cum villis, & omnibus proventibus eorum, quorum tamen omnium reemptio, pro dicta pecuniarum summâ, in arbitrio unius cujusque Archipræsulis Moguntini pro tempore existentis, esset posita. Adhæc Ringavienses novem millia florenorum persolverent, ipsi Comiti, pro quibusdam bonis, proventibus & jurisdictionibus, quas apud villam Lorch, jure, seu gladio, acquisierat.

Conditio Pacis. Schawemburg. Dossenheim. Hendschuchheim.

Mulcta Ringaviensium.

Ante initam autem concordiam, ipse Palatinus Fridericus, Moguntiam cum exercitu veniens, ædes Canonicorum D. Albani, Victoris, ac S. Crucis, impetu invasit, spoliavit ac incendit, quod factum reliquos terruit, & ut pecuniâ sese præservarent ab incendio imminente, concitavit. Nam, datis Comiti quatuor florenorum millibus, Clerus reli-

Palatin. ædes Canonicorũ, S. Albani S. Victoris. ac S. Crucis, Mogunt. spoliat ac incendit.

reliquus civitatis, domos, ædes, curtes, frumenta ac bona sua, ne incendio perirent, liberavit. Horum autem omnium auctor fuit Dietherus. Taceo innumera alia damna, calamitates & miserias, quas Ecclesiæ & subditis suis, aliisq; vicinis, in istis sævissimis commotionibus, machinationibus suis causavit. Diether. horum malorum autor.

Erat certè fœda omnium tunc rerum facies Moguntiæ, Capituli nulla reverentia, lamentari populus, conqueri Clerus, nemo suum Præsulem Dietherum, sed hostem: nemo pastorem, sed raptorem, ac totius patriæ deperditorem appellabat. Quo circa omnes ex Rhenanis partibus venientes, apud Romanum Pontificem ejus regimen accusabant, vitamque ejus turpissimam ac scelestissimam proponebant, miseriam simul suam, & totius patriæ calamitatem maximam, deplorantes. Diether. nō Præsul, sed hostis: non pastor sed raptor apud Papam accusatur.

Pontifex, his nunciis acceptis, graviter commotus, confirmationem Diethero cum conditionibus supra nominatis datam, retraxit, eumq;, tanquàm Romanæ Ecclesiæ inobedientem & obstre- Pontifex confirmationem Diethero retraxit.

ſtreperum, excommunicavit, quo audito, Dietherus in ira exarſit, & de vindicta ſuſcipiendâ cogitavit, ac, tanquam iniuriâ ſumma affectus, ad futurum concilium appellavit, convocatisque pluribus conventibus, proceres quosdam, ut appellationi ſuæ adhærerent, magnis precibus invitavit: ex quibus fuerunt, prædictus Comes Palatinus Fridericus, poſtquam ipſi jam reconciliatus eſſet. Fridericus item Marchio Brandenburchicus, & alii Principes, qui appellationi ejus adhæſerunt. His Principibus, Dietherus, contrà Papam & ſedem Apoſtolicam ſcripſit, ſatagens, ut natio Germanica ab oneribus curiæ Romanæ, contrâ conciliorum Conſtantienſis & Baſilienſis decreta, exoneraretur, & ſic, multa, tum adverſus Romanam Eccleſiam, tum etiam contra Imperatorem, molitus eſt, in eosque, tanquam ſuprema orbis capita, cornua erigere, & calces jacere, non dubitavit; nec cenſuras veritus Eccleſiaſticas, quamvis excommunicatus, ſanctuarium ingreſſus eſt, divina fœdans miniſteria, miſſarum,

Diether. appellat ad futurum Concilium

Alii Principes appellationi Dietheri adhærent.

Dietherus multa contra Romanam Eccleſiam & Imperatorem molitur.

Cenſuras Eccleſiaſticas non curat.

que

que solemnia per contemtum visitans.

Prædicti quoque Principes, Palatinus & Brandenburgensis, Epistolas duas ad Pontificem Maximum, acres satis & pungentes, plenasq; minarum, miserunt, sex hos articulos complectentes. I. de tollenda decima. II. de revocanda restitutione Mantuanâ. III. de auferendis annatis secundùm decreta Concilii Basiliensis. IV. de congregando novo concilio. V. de gravamine illato singulariter electo Moguntino, & adhærendo appellationi suæ, VI. De accipiendo in his remedio dato, quòd Papa non vellet hæc facere, ut incepta sunt. Ad hos articulos Pontificii oratores responderunt, minatiq; de alio Archiepiscopo præficiendo, & de Moguntina Ecclesia Archicathedrali, Suffraganealem facienda.

Palatin. & Brandenburgensis Epistolas acres Papæ transmittunt.

Articuli in Epistolis contenti.

Minæ Oratorum Pontificis

Pontifex autem, ubi accepit, Dietherum, excommunicationen suam parvi pendere, & per contemtum, adversus Romanam curiam novas adhuc turbas excitare, aliosque, ad eandem persequendam, instigare, divina

simul

fimul & humana jura violare, ac in omne, quod animus ipfi fuggereret, effrenatâ libertate ipfum devolvi; Reverendum ac Nobilem virum, Dominum Rudolphum de Rüdesheim, Decretorum Doctorem, ac Cathedralis Ecclefiæ Wormatienfis Decanum; unà cum Domino Francifco, Decano Toletano, Subdiacono, ac juris civilis interprete, ablegavit, qui res in Germania infpicerent, atque ipfius Dietheri animum, aut mollirent, aut furori ejus refifterent. Convenerunt igitur Moguntiæ, præter reliquos Germanorum Principum Oratores, quoque hi duo; cum quibus, & Gregorius Heimburgenfis, Sigismundi Auftriaci Legatus, jam pridem hoc ipfo anno 1460. propter hærefes damnatus. Suafere Legati, ne homini hæretico communicaretur: Sprevit eorum verba Dietherus, Gregoriumq; illum imprimis audiendum, ad conventum, cui præfidebat, admifit, & quæ vellet, dicere juffit: cujus oratio plena blafphemiarum atq; errorum fuit, unde poftmodum, non

Papa Legatos contra Dietherum mittit.

Rudolph. de Rüdesheim Decanus Wormat. Francifcus Decanus Toletanus.

Conventus Moguntiæ.

Gregorius Heimburgenfis hæreticus Dietheri Orator.

Ejus oratio plena blafphemiis.

non Gregorium, sed Errorium, eum appellavêre Catholici.

Post eum, quoque Dietherus locutus est in hunc fermè modum, ut habet ipse Pius II. Papa Commentariorum suorum lib. 6. cujus ipsa verba ponamus. Quibus me modis, inquit Dietherus, persecutus fuerit superioribus diebus Rom. Pontifex, nullum vestrum, arbitror, viri fortes, ignorare: repetam tamen breviter, si quis ignoret, quæ norunt omnes. Inprimis, cum essem ad Ecclesiam Moguntinam electus, misissemque procuratores, pro veteri consuetudine, ad impetrandam confirmationem, usque Mantuam, ubi tum erat Romana curia; diu preces meas suspendit contempsitque, Procuratores vacuos remisit, cùm nollent indignis petitionibus assentire: petebatur magna vis auri, confirmationis causa, juramentum insolitum exigebatur, ut conventus nationis suo injussu non cogerem. Prætereo alia multa, nationi Germanicæ gravissima, de decimis; atque indulgentiis, ad quas præstare jubebar assensum: Substinui quoad potui, non a-

Oratio ipsius Dietheri contra Pontificem.

Diether. accusat Pontificem

 cerbo

cerbo animo dilationem. Remisi Procuratores, novas adieci preces, pecunias obtuli, quas consuessent mei prædecessores Apostolico ærario pro confirmatione inferre: diu protracta res est. Postremò, cum alio modo, confirmationem obtinere nequirem, juravi, præter consuetudinem, antequam annus elaberetur, ad Præsentiam me Pontificis conferre; negotiatores, rogati à meis Procuratoribus, in sese onus faciendæ solutionis, & me sibi, in formula, quam vocant cameræ, obligatum assumpserunt. Præteriit tempus, non potui in præfixo termino satisfacere, excommunicatus sum, & publicè denunciatus: hæc de mea causâ. Cæterum quantum ad vos attinet, quid sibi velle, vel decimas, quas petunt, vel indulgentias, quas afferunt, arbitramini? Bellum contra Turcas gerendum ajunt, pecuniâ opus esse: insidiæ sunt, quod si me adjuveritis, non prævalebunt fraudes. Ego ad futurum Concilium appellavi, non tam quòd injustè sum excommunicatus, quàm ne provinciales mei decimarum onera

Multa in sui excusationem affert.

Dietherus conatur alios in suam partem trahere.

onera afficiantur. Unicum hoc nobis remedium adversus Apostolicæ sedis imperium relictum est: Vos, si sapietis, exemplo meo,& vobis ipsis, & subditis vestris, peropportuné consuletis.

Hæc cum dixisset Dietherus, & jam propemodum persuasa concio videretur: assurgens Rudolphus, Wormatiensis Decanus, prænominatus, à Pontifice ablegatus, patriâ linguâ, (nam & Dietherus theutonicè verba fecerat) in hunc modum locutus est. Da veniam Diethere, si hoc in conventu præstantissimorum virorum, summi Pontificis innocentiam defensurus, calumnias tuas repulero: & vos proceres, pro communi omnium patre, magistro & Domino, loquenti, benignas aures adhibete. Contumeliosus est Christi Vicario, Dietherus: falsam calumniam illi irrogat: procul à vero absfuit ejus oratio, injuriam intulit, non accepit. Audite rem gestam; si mentiar, adsunt Procuratores, qui Dietheri negotia apud Mantuam tractavêre; ipsi testimonium perhibebunt. Rogatus Pontifex Max. Dietherum in Ecclesia

Oratio Rudophi Decani Wormat. pro Pontifice adversus Dietherum.

Contumeliosus ac calumniosus Papæ Dietherus.

Maguntina confirmare, facturum se, dixit, quod peteretur, quam primùm electus ad curiam proficisceretur, conventum haberi Mantuæ, de tuenda religione consulturum, vocatum eò fuisse præcessorem suum, par fore, subrogatum illi, id Concilium adire, pro sua provincia, quæ maxima esset, responsurum, quis hoc reprehendat? quis Pontificem accuset de tuenda orthodoxa fide sollicitum? pium desiderium, piam Præsulis mentem, malè interpretatur Dietherus. Jubent sacri canones, eum, qui electus est, Romanum adire Pontificem, confirmationemque coram petere. Quid delicti est, eum adventum requirere, qui jure debetur? Vocatos ad Synodum Episcopos, parere oportet, & quæ Synodus, majorem ob causam, ævo nostro celebrata est quàm Mantuana? si licuit, jam consecratos illic Episcopos accersiri, non licuit electos? si fuit honesta vocatio, quis recusationem laudet? Turpiter ad Pontificatum venisti Diethere, prima tuæ dignitatis rudimenta inobedientiam prætulêre, à rebellione cœpisti: Dicis

Narratio rei gestæ Pontifici. cum Diethero.

Diether. turpiter ad Pontificatum venit.

Dicis, ingentem pecuniarum summam fuisse petitam, quid agis bone vir, siccine verum procul abiicis? cave, ne mendaciis ausculres, mentiti omnes sunt, qui vel nummum unum abs te flagitatum asserunt, ultra summam in camera prætaxatam: Decem millia auri nummum principalis taxatio requirit, minutaque quæ vocant servitia, & literarum expeditio, & oratorum sumptus, circiter quatuor millia deposcunt, nec ex te quicquam ulterius, vel exactum est vel postulatum; neque unquam memoriâ nostrâ, Moguntina Ecclesia minus solvit Trevirensi, quæ multò minor est, sub Calisto tertio triginta millia dedit. Quid habes, quod queraris? Nimia Pontificis benignitas superbum te fecit: jam verò, quod de Concilio generali & conventibus nationis asseruisti, quis toleret? nunquam hæc excogitata fuerunt, ne dicam petita: Nam, quid ad te, Germanica congregatio? Liberum est Theutonicis, quando venit Imperator, convenire; generalis Concilii convocatio, Romani Præsulis est, non Moguntini: illum man-

Taxatio confirmationis Episcopi antiqua.

Pontificis benignitas Dietherum fecit superbum.

Refutantur excusationes Dietheri.

Refutantur excusationes Dietheri.

mandare fas est, te obedire oportet: arbitraris, Concilii nomen odiosum esse Pio? falleris: nihil tam illi jucundum fuerit, quàm in conventu totius Christiani orbis apparere; in quo tandem, & tua, & aliorum rebellium contumacia, plecti posset: si adsit generalis Synodus, præsidentia ejus erit: ipse caput, ipse Dux, ipse moderator habebitur: te multi præcedent, quamvis non es eâ doctrinâ, ut magna in Ecclesia audeas apparere. Nam quid diceres, qui vix unum vel alterum proferre verbum latinè nosti? En, qualem invenimus generalis Concilii assertorem: benè habet Ecclesia, quando ad te deniq; ventum est, ex cujus arbitrio concilium pendeat. De decimis atque indulgentiis non videris memoriæ tenere, quæ tuâ sponte obtulisti, daturum te illis cursum in tua provincia: verùm partem cupere: Vendere tuas operas voluisti: nec tunc, provincialium te cura tenebat, nec spoliari Germanos auro, dolebas, dum portionem acciperes. At Pontifex, destinatam in opus fidei pecuniam, partiri tecum, nefas duxit, cu-

Diether. linguæ latinæ ignarus.

jus

jus tibi retinendæ animum nunquam induxit, quod DEO dandum esset, sacrilegium existimavit, ad privatos transferre usus. Non est pius, qui unum dicat, alterum faciat; quod habet in corde, habet & in ore. Ego* mensarium novi, qui dedit argentum, neque in obscuro res acta est Pontifex suam portionem, Cardinales suam, reliqui ministri suam, accepêre. Extant libri cameræ, extant publica documenta, extant idonei testes. Vellet mercator, qui tuâ causâ ad inopiam vergit, verum te dicere, mendacium tuum, & sibi in arca, & tibi in conscientia, damnosum est Dicis, injustam esse tuam excommunicationem: quomodo injusta? si in eo tempore non satis fecisti, in quo sub pœna excommunicationis dissolvere mutuum tenebâre? at, sive justa, sive injusta, timenda fuit: sprevisti censuras, non timuisti, percussus anathemate, divinis te officiis immiscuisti, factus extra Ecclesiam, ingredi Ecclesiam non horruisti, polluisti sacras ceremonias, non honorasti, non veritus es, irregularitatem incurrere. Sed appella-

* Numularium vel Argentarium.

Dietherus mendacii arguitur.

Querimoniæ contra Dietherū.

vi dices: quando appellaſti? Sanè,jam cùm lata eſſet excommunicationis ſententia, & jam Romæ, Moguntiæ, Coloniæ, multisque aliis in locis publicata. Rurſus, oro, à quo judice provocaſti? ab eo certè,qui non habet in terra ſuperiorem; nam quis major Papà,in terris? quæ celſior authoritas,quæ ſublimior dignitàs? quæ poteſtas altior quàm Jeſu Chriſti vicariatus? ab eo appellaſti Diethere, qui tamen ægrè ferres, ſi quis provincialium tuorum, à te ipſo appellaſſet. Sed quem appellaſti judicem? quem provocaſti tuæ cauſæ cognitorem? Futurum concilium, dicis, appellavi: & ubi eſt futurum concilium? ubi ſedes? ubi tribunal ejus requiremus? pulchra inventio,ut impunita ſint ſcelera,ut liceat,ſine metu judicii, aliena invadere: Is judex appellatur, qui nuſquam reperitur. In Mantuano conventu adverſus hanc nequitiam lex edita eſt,quæ, appellanti ad futurum concilium, eam irrogat pœnam,qua rei majeſtatis, & fautores hæreticorum, plectuntur. Intelligis

gis, quæ te pœna expectet, Diethere; quamvis Apostolicæ sedis decreta parvi existimas, cui non satis errasse fuit, nisi & alios tuo errore involvas, quando & hos proceres, ut appellationi tuæ adstipulentur, hortaris. At vos, viri prudentes, quid sibi velit hæc appellatio, & quantum secum adferat veneni, planè intelligitis: fugite hanc pestem, nolite, Dietheri causa, & animas vestras, & nationem, perdere: ad gehennam omnes ædificant qui sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientiam declinant: Et quid erit natio nostra, si licet ad futurum concilium appellare? quis Episcopus? quis judex, suo satis officio faciet? quæ manebit obedientia? quæ sententia executionem habebit? omnes, qui appellant à Romano Præsule ad futurum concilium, supremum tribunal esse fatentur, quod appellant. Sine medio igitur ad futurum Concilium patebit appellationis via: ea enim est supremi tribunalis prærogativa, ut sine medio provocetur. Perniciosum est hoc virus, & nationi nostræ, & Apostolicæ sedi, quæ profectò non meruit,

ut nobis auctoribus suam eminentiam perdat: ipsa mater nostra est: ipsa nos Christo regeneravit: ipsa nos lacte fidei nutrivit, & veræ doctrinæ lumine illustravit.

Nolite, patres, nolite, fratres, matrem contemnere, nolite conculcare Apostolicam sedem; Et ubi requiremus gloriam nostram, si hæc perierit? quid hoc mali est? Superiores cuncti contemnimus, & dum liberi omnes esse volumus, nemo non servit. Decimas & indulgentias horretis, quæ pecunias nationis exhauriunt: bono estote animo, nihil ab invitis Papa requirit. Bellum adversus Turcas indixit; speravit, quod oratores vestri Mantuæ promiserunt, ratum futurum, decimas atque indulgentias eorum consilio decrevit, ex quibus pecuniæ, ad bellum necessariæ, cogerentur: si non placet religioni opem afferre, liberi estis: consulite in medium, tam vobis vicini, quàm Italis, Turcæ sunt, communi periculo res agitur: nolite arbitrari, ab invitis auxilia Pium expectare. Ego & collega meus, fidem facimus, nationem Germanicam,

nisi

nisi sponte suâ voluerit, nihil collaturam, hujus rèi si opus fuerit, decretum dabimus. Vos, pro vestra circumspectione, Christianæ religionis statum, & invalescentem Turcarum potentiam, & pericula, quæ nostris capitibus imminent; & quibus modis instanti ruinæ sit occurrendum, judicabitis. Hæc, prædictum Wormatiensem Decanum, in hoc conventu, Moguntiæ vulgari linguâ perorasse, nonnulli affirmarunt, quemadmodum ea omnia, ad verbum, habet ipse Pius Pontifex in suis commentariis, loco supra citato: plerique verò, quamvis egregiè locutum, pauciora tamen & minus liberè, dixisse, tradiderunt. Sed dixerit, quæcunque voluerit, constat, conventum ejus peroratione persuasum, nihil eorum fecisse, quæ Dietherus efflagitaverat; Gregoriumque Heimburgensem, Errorium illum, qui pro Diethero verba fecerat, inde confusum abiisse, ac testes, qui pro Diethero producti fuerant, adversus eum deposuisse.

Finis orationis Rudolphi Decani Wormat.

Gregorius Heimburgensis Dietheri orator in conventu confusus abiit.

Conventu dissoluto, fractus animo Dietherus, & conscientiæ stimu-

lis

lis compunctus, Apostolicis nunciis ad se vocatis, varia cum iisdem locutus est, aliumque se deinceps fore promisit, appellationi suæ renunciaturum, ac Pio Pontifici, quoad viveret, obtemperaturum, si modo aliqua spes veniæ & gratiæ consequendæ, sibi restaret. Legati, sibi de venia nullatenus dubitandum, responderunt: gratiam verò qualem optaret, se ignorare: quod si annatam sibi remitti expeteret, eò quod paupertate premeretur, non licere ipsis certi quid desuper polliceri, tamen cum Pontifice, ea de re se acturos, promiserunt: difficilè autem esse, Apostolicæ cameræ jura dimitti ab eo Pontifice, qui multis oneribus gravaretur: appellationem si revocaverit, rei suę summoperè consulturum. Victus his verbis Dietherus, accersito tabellione, & testibus quibusdam, appellationi, quā publicè interposuerat, occultè renunciavit, ut quem, non tam appellasse, quàm appellationem revocasse, pudebat. Idem fecerat, paucis diebus ante, Fridericus, Comes Palatinus, postquam Rudolpho, illo Wormatiensi Deca-

Diether. redit ad mentem & veniam postulat.

Venia ac gratia ipsi pollicetur.

Dietherus suæ appellationi renunciat.

Decano, instruente, appellationi Dietheri malè se adhæsisse, didicisset. Sed neuter in viâ permansit: ambo ad vomitum rediêre.

Dietheri inconstantia.

Pontifex autem, ubi temeritatem ac in errore pertinaciam Dietheri, cognovit, emendationemque ejus frustra exspectari vidit, cum in sede Moguntina nequaquam censuit ulterius tolerandum, modò aliquem potentem inveniret, quem contra eum, Pontificem constitueret, ne frustra sententiam ferret. Misit igitur quendam ex cubiculariis suis, D. Ioannem Flaslandium, Decanum Basiliensem, in Germaniam, qui facta Dietheri inspiceret, & an quispiam Canonicorum Moguntinensium ad id idoneus inveniretur, inquireret, qui, opibus & amicis munitus, se Diethero opponere auderet. Inquisitione itaque habitâ, illi omnium dignissimus inventus est Adolphus, ex illustri ac pervetusta, imò regia, Comitum de Nassaw prosapia oriundus, ex quâ Adolphus Rom. Imperator anno 1292. electus fuerat, Clero populoque dilectus: quem Canonici, procul dubio

Ioannes Flaslandus Decanus Basiliensis à Papa in Germaniâ mittitur, pro alio in locum Dietheri constituendo.

Adolphus C. Nassovius Arch. Mogunt.

Die-

Diethero prius prætuliſſent, ſi libera Capituli electio fuiſſet, & non in paucos compromiſſio facta, pecuniis & malis artibus patuiſſet: Septem enim, ut ſupra dictum eſt, fuêre compromiſſarii, quorum tres, Adolphum hunc; tres verò, Dietherum elegerunt: Septimus, tribus millibus aureorum emptus, ad partes Dietheri quoque inclinavit.

Adolpho C, Naſſovio Archiepiſcopatus Moguntinus offertur.

Erat autem in Adolpho doctrina inſignis, ejusque generi, mores reſpondebant. Hunc, cum Ioannes ille, Baſilienſis Decanus, conveniſſet, percunctatus eſt, an animus ſibi eſſet, adverſus Dietherum, Moguntinam Eccleſiam acceptare: Adolphus, induciis ad reſpondendum petitis, rem ad amicos detulit.

Petit inducias ad conſultandum.

Conventus autem erat difficilis magnorum virorum, ſine ſuſpicione, quapropter, peregrinationem, Aquisgranum verſus, quo tempore celebris eo concurſus habebatur, ſimulantes, Coloniæ Agrippinæ convenerunt, ibidemq; , diſcuſſo in utramque partem negotio, Adolpho Moguntinam Eccleſiam acceptandam cenſuerunt; auxiliisque

Coſultatio Coloniæ ab Adolpho cum ſuis.

isque, adversus Dietherum, promissis, juramento se ipsi obstrinxerunt, scripseruntq; Pontifici, si eo modo provisionis literæ mitterentur, quo esset cum Joanne, Apostolico Legato, conventum, nullum dubium fore, quin Dietherus è sede Moguntina ejiceretur. Conscii hujus negotii erant, Ioannes, Archiep. Trevirensis, ejusq; frater Georgius, Episcopus Metensis, & Carolus, Marchio Badensis, Ulricus Com. Wirtembergensis, Ludovicus, Landgravius Hassiæ, & tres Moguntinenses Canonici præcipui, quibus omnibus suasoribus & impulsoribus, & Adolphus, Moguntinam Ecclesiam acceptare, & Pius, Pontifex, illi eandem committere, persuasus fuit.

Adolphus persuasus Mogunt. Episcopatum contra Dietherum suscipere annuit:

Iohannes Archiepiscopus Trevirensis. Georgius Episcopus Metensis. Carolus M. Badens. Ulricus C. Wirtem. Ludovic. L. Hassiæ. conscii promotionis Adolphi.

Rebus ita constitutis, Ioannes, Legatus Apostolicus, ad Pontificem, cum Tybur petere statuisset, reversus, omnia, quæ cognoverat, ipsi exposuit. Aderant Cardinales quinque: Rothomagensis, Zamorrensis, Spoletanus, S. Susannæ, & Vicecancellarius: His accersitis, Pontifex, Dietheri contumatiam ac scelera explicavit, &

Pontifex Cardinalibus Dietheri contumaciam & scelera exponit.

Dieth. ab Episcopatu deponendus decernitur.

& quidnam in tali rebellione agendum esset, ab iisdem rogavit, secretò, sub pœna excommunicationis indicto: qui omnes, Dietherum deponendum decreverunt, cujus tanta crimina referrentur: nec opus esse telis judicii adversus eum, qui publicè ad futurum concilium appellasset, perjurassetque, nec statuto tempore sacris pontificalibus initiatus fuisset: manifesta crimina non egere ordinario processu: Adolphum & suâ virtute, & progenitorum claritate, Moguntinam Ecclesiam mereri.

Adolphus Nassovius dignus censetur Episcopatu Mog.

Qui ex Comitib. Nassoviæ Episcopi Ecclesiæ Mogunt. præfuerint. Gerlacus Archiep. ob. 1371. Adolphus Archiep. ob. 1388. Ioannes Archiep. ob. 1419.

Præfuerunt autem iam ante, Moguntinæ Ecclesiæ, ex majoribus Adolphi, aliqui, eamque summa cum laude pluribus annis rexerant, videlicet Gerlacus, qui anno 1346. ex Decano Archiepiscopus, & 26. Elector Imperii constitutus, anno 1371. die 12. Februarii obiit. Item Adolphus, dicti Gerlaci ex fratre nepos, qui anno 1373. ex Spirensi Episcopo, Moguntinus Archipræsul, & 28. Rom. Imperii Elector factus, anno 1388. mortuus est. Ioannes quoq; dicti Adolphi frater, qui anno 1397. Archie-

chiepiscopus & 30. Elector creatus, anno 1419. diem obiit. Præterea, Præposituram Moguntinensem, qua, post pontificiam, nulla major dignitas existit, rexerunt Wilhelmus & Henricus, quorum prior anno 1430. mortuus: alter hoc ipso dissidii tempore vitam adhuc egit. Taceo reliquos hujus illustris prosapiæ, in Moguntina Ecclesia Canonicos.

Wilhelm. Præpositus, obiit 1430.

Henricus Propositus 1462.

Communi itaq; Pontificis ac Cardinalium decreto, è vestigio depositus fuit Dietherus, & Adolphus in ejus locum suffectus, liberatique Vasalli à juramento præstito, jussi sunt, novo electori Adolpho, fidelitatis jusjurandum exhibere: factæ literæ, & prædicto Ioanni, cubiculario, summo silentio in Germaniam perferendæ traditæ: qui, tanquam aliud acturus, Basileam profectus est, indeque, per Rhenum, ad constitutum diem, Moguntiam pervenit, ubi conjurati aderant, & cum iis Ludovicus, Comes Palatinus Veldensis, ex Bavariæ Ducibus. Convocato itaq; Capitulo, frequentes Canonici convenêre, videlicet: Richardus de Ober-

Dietherus deponitur, & Adolphus ei substituitur.

ſtein, Decanus, Rupertus Comes à Solms, Cuſtos, Vulpertus â Ders, Scholaſticus, Conradus Rawde Holtzhauſen, Cantor, Salentinus à Scharpffenſtein, & alii plures, cum quibus & Dietherus ipſe adfuit. Ibi, Adolphus, Apoſtolicas literas manu tenens, Dietherum depoſitum, ac ſeſe in ejus locum Moguntinum Archiepiſcopum, à Pont. Max. conſtitutum, declaravit, literasq; eaſdem, publicè legi, ſibique, Eccleſiæ & Archiepiſcopatus poſſeſſionem tradi petiit.

Adolphus exhibet proviſionem ſuper Epiſcopatu ſibi factam.

Dietherus, rei novitate attonitus, quidnam ageret, dubius & anceps, diu animo fluctuabat, multaque in excuſationem ſui prætendebat: tandem appellare ſe à Pontifice non benè inſtructo, ad eundem melius inſtruendum, dixit. Sed Canonici, cupientiſſimis animis, ſe, Pio pontifici parituros annuentes, Adolphum ipſum amplexum, in Epiſcopali ſolio collocarunt, & ad fidem & obedientiam debitam, ei ſervandam, juramento conſueto ſe obſtrinxerunt. Introducentes eum deinde in chorum majorem, magnâ ſolennitate, ac cæremoniis

Diether. appellat à Pont. malè informato ad melius informandum.

Adolphus tanquam Epiſcopus altari imponitur.

moniis debitis; D. Ambrosii hymnum: Te Deum laudamus, altisonis vocibus cum jubilo decantando, de more in altari collocarunt, campanis omnium Ecclesiarū, in lætitiæ signum, concrepantibus: aderant & ducenti circiter civium armatorum, quos Senatus, rogatu Capituli, constituerat. Posthæc, Scholasticus metropolitanus, Dominus Vulpertus à Ders, qui prius, Dietherum, Moguntinum Præsulem electum, proclamarat, idem ipse, ambonem ascendens, Adolphum, Diethero abrogato, verum Archiepiscopum Moguntinum, & S. R. Imp. Electorem, à Rom. Pont. constitutum, populo publicavit. facta sunt hæc, Iovis, proximâ post S. Michaelis Archangeli festum, an. 1461. circà horam vespertinā, quibus peractis, vesperæ soleñiter fuerunt decantatę. Vt autem Senatus, Adolphū, verum & legitimū pastorē agnosceret, ipse literas Cæsareas exhibuit; è quibus Dietherū, tanquā Apostolicis mandatis inobedientem, rebellem & contumacem, omni jure & privilegio suo Episcopali nudatū, cumq; Cæs. Majest. consensu, à sua dignitate nō immeritò depositū, intelli-

Proclamatur à D. Vulp. à Ders Scholast.

Adolphus Cæsareo scripto Senatui delarat Dietherum ab Episcopatu depositum.

Cæfareis literis Senatui mandatur, ut Adolphum contra Dietherum defendant.

geret: In iisdem literis, Cæfar, Senatui ac omni Communitati Moguntinæ mandaverat, ut Adolpho, contra Dietherum abrogatum, auxilia ferrent, quarum literarum copiam quoque Senatus recepit. Exultabat in hoc tota Civitas Moguntia; Clericorum alter alterum invitabat, eamque diem esse arbitrabantur, quâ tandem fævæ tyrannidis jugum excussisse viderentur.

Fit lætitia magna in Clero ac populo.

Post hæc, Dietherus, convocatione rursum Capituli factâ, multa in sui excusationem, per Doctorem Humelium, attulit adversus ea, quæ ipsi, ab Adolpho fuerant objecta, & ad futurum concilium appellavit, sed frustra omnia: nitebatur enim in bullis Apostolicis, & confirmatione suâ Pontificiâ Adolphus, â quibus nullatenus recedebat.

Diether. objecta sibi ab Adolpho refutare nititur, & frustra appellat.

Postquam autem Dietherus, Capitulum & clerum, sibi penitus adversari animadvertit, una cum Emichone, comite Leyningensi, urbem quadraginta equitibus egressus, ad munitissima, quæ sibi parebant, oppida confugit. Quod si Adolphus, quemadmodum ipsi facultas

Urbe egressus ad munitissima Ecclesiæ oppida se recipit.

tas fuerat, eum intercepisset: & seipsum, & urbem, totamque Ecclesiam ac diœcesin Moguntinam, atque omnia circumiacentia loca, ingentibus, quæ postmodum secutæ sunt, calamitatibus, periculis ac damnis, liberasset: Sed non prævident omnes omnia, & ipsa sæpè felicitas hebetat intellectum, qui, tanquam cum capite, membra omnia suæ Ecclesiæ recepisset, adversarium contempsit.

Adolphus si maturè prævidisset, diœcesin, Mog. multis malis liberasset.

Rebus porrò omnibus ita compositis, & feliciter, ut opinio erat, transactis, Adolphus, quam primum, ab officialibus Moguntinæ Ecclesiæ, tam Ecclesiasticis quam secularibus, fidelitatis juramentum excepit. Domini item de Capitulo, qui à partibus ipsius erant, de urbe recedentes, quidam in Gavij tractum, alij in Ringaviam, alij alia in loca, perrexerunt, ex quibus erant Dominus Richardus de Oberstein, Decanus; Rupertus Comes de Solms, Custos, Vulpertus à Ders, Scholasticus, Conradus Raw de Holtzhausen, Cantor, Salentinus de Scharpffenstein, & alij plures: hi omnes, præfecturas oppi-

Adolphus fidelitatis juramentum excipit.

Canonici à parte Adolphi diversa loca Ecclesiæ occupant.

dorum Hoffheim, Algesheim, Vlmen occuparunt, teloneum quoque Lonstein invadere conantes, ab incolis ibidem, qui rem cum Diethero habebant, repulsi fuère.

Diether. castra & oppida Hoegst Steinheim, Aschaffenburgum & Gernsheim totamque stratam montanam, itemq; Pfedersheim possidet.

Interea Dietherus, Steinheim et Aschaffenburgum, oppida: telonea, item in Hoegst, et Gernsheim, totamq; stratam montanam, possidebat. Comes quoq; Leiningensis Emicho, Pfedersheim, oppidum Ecclesiæ Moguntinæ, non longe à Wormatiá, nomine Dietheri, in deditionem jam pridem acceperat. Commorans itaq; in Montensi strata Dietherus, Senatui et Communitati Moguntinæ scribens, significavit proditionem Vrbis suæ per quosdam brevi futuram, petiitque idcirco quosdam ad se mitti, cum quibus hac de re pluribus loqueretur. Duobus igitur è Senatu, et duobus è communitate, qui mentem Dietheri, Viamq; proditionis, atque ipsos proditores explorarent, in Castellum Dieburg, ubi tunc, cum comite Leiningensi, morabatur, missis, Dietherus, proditores ac proditionis conscios ipsis revelavit, ex quibus Dominus

Proditionem urbis Moguntin. futuram Senatui aperit.

Proditores indicat.

minus

minus Vulpertus à Ders, Scholasticus sæpedictus, Iohannes Nassoviæ comes, aliique, cum ex Senatu, tum ex communitate complures, nec non Ringavienses quidam erant: dixitque, se quidem aliquoties, ad Vrbis obsidionem, ab iis requisitum atque instigatum, nunquam tamen id perpetrare in animo habuisse, neque eò induci potuisse, quoniam semper Vrbis totius prosperitatem, salutem & pacem exoptasset.

Diether. se semperamicum urbis Moguntin. fuisse prætendit.

Multæ sane, & graves, olim inter Clerum & Senatum, totamque communitatem Moguntiæ, seditiones, simultates ac rixæ extiterant, propter ducillationes vinorum, frumentorumque venditiones, domorum structuras, portarum civitatis clausuras, bona immobilia, atque alia plura, ad jurisdictionem utrorumque pertinentia, quæ tamen jam dudum superiori anno 1435. compositæ fuerant ac pacatæ, concordiàque desuper facta per venerabiles & circumspectos, Ioannem, Maulbrunnensis cœnobii Abbatem, Ioannem de Palmar, Romanæ Curiæ

Multæ ab olim seditiones fuerunt inter Clerum & senatum Moguntt.

Dissentiones inter Clerum & cives an. 1435. compositæ.

auditorem & archidiaconum Bononienfem; atque Tilmannum Iohels de Lintz, S. Florentini Confluentię Præpofitum, à Bafilienfi Concilio ad hoc fpecialiter deputatos, uti ex inftrumentis, defuper confectis, latè patet. Hæc, animo revolvens Dietherus, cogitánsque, qualiter Senatum & univerfam communitatem fibi reconciliaret, & ad fuas partes traheret, promiffis artificiofis rem aggreffus eft, pollicitusque, fi ejus confilium fequerentur, eumque paftorem foverent, fe effecturum, ut concordia illa & unio, feu decifio, inter Clerum & fenatum ab olim facta, tolleretur, & penitus annihilaretur, Clerusq; pofthac, cuncta civilia onera, in angariis, vigiliis, cuftodiis, vectigalibus, alisque hujuscemodi, ficuti & cives, portarent atque fuftinerent, ficuti habet manufcriptum quoddam pervetuftum, his verbis vulgaribus: Er wolle die Rachtung / Entſcheid und Verträge / ſo zwiſchen gemeiner Paffheit eins: auch Burgermeiſter / Rath und Gemein der Statt Meintz / andern Theils / verſchienener Zeit bethedingt / verglichen und auffgericht worden/

Diether. artificiofis promiffionibus Civitatem fibi reconciliare, ac in fuam partem trahere conatur.

Rachtung zwiſchen der Clerisey und Burgerſchafft zu Meintz.

den / den Weinschenck / Verkauffen der Frücht / Häuser / und anderer unbeweglicher Güter: wie den Rändten / Zinß und andere dergleichen; auch die Pfortenschlüssel betreffend / uffheben / und dieselbige dem Rath und gantzen Gemein übergeben / also daß hinfüro zu ewigen Zeiten die Paffheit alle Beschwernussen / gleich andern Burgern in der Statt / tragen solten. Quam pollicitationem, dictorum constantia adeò firmavit, ut nihil minus putaretur, quàm non facturum illum, quod tam asseveranter promisisset. Legatis, Senatui & Communitati hoc referentibus, placuit conditio, crediderúntque his sponsionibus, & explendo desiderio illius, quod diu satagebant, intenti, plurimis in eandem sententiam, ex civium numero adductis, Diethero obsequendum esse statuerunt; Civitatisque & Ecclesiæ administrationem, contra jus omne, & contra Rom. Pontificis, Imperatorisque decreta, ipsi credere non sunt veriti. Sed accidit divino judicio, ut malo inchoata initio, calamitosum post exitum caperent: tantarum enim promissionum fructus per-

Senatui Mogunt. placent promissiones Diether.

 ceptus

ceptus ullus est, sed fundamenta posita sunt totius, quæ superinducta est, lachrimabilis cladis, totiusque urbis direptionis, nec non totius diœceseos perditionis.

Antequam autem super hanc Dietheri promissionem Senatus responsa daret, Dietherus, non valens tædium repulsæ, quam in sede Moguntina tulerat, & fœditatem tantæ injuriæ, ut ipse æstimabat, acceptæ concoquere, quoniam dies noctesq; animo obversabantur, sollicitamque ejus mentem perpetuo cruciatu torquebant, omnibus viribus ac nervis eò intendere cœpit, ut inustam sibi hanc turpitudinis notam, si non extingueret prorsus, saltem rerum exinde gerendarum amplitudine quadam obscuraret. Itaq; Fridericum Palatinum, cum quo, ut in initio dictum est, graves simultates & contentiones periculosas prius habuerat, sed jam sibi reconciliatum, profusissimis largitionibus, & majoribus pollicitationibus sollicitans, in fœderis societatem sibi adjungere, atq; in gratię ac familiaritatis gradum summum vocare conatus est, cujus

Diether. Fridericum Palatinum in suam partem attrahit.

operâ

operâ & auxiliis, pristinum gloriæ splendorem, ac dignitatis eminentiam recuperare, & contractam contumeliæ labem obliterare, & penitus extinguere, commodissimè sperabat. Hic Palatinus, antea Adolphum contra Dietherum tuitus fuit, ideoque ab ipso Diethero, cum aliis Principibus, oppugnatus: nunc è contra, à Diethero in auxilium, adversus Adolphum, rogatus, postmodum novem Moguntinæ Ecclesiæ oppida sub imperio Dietheri retinuit, cæteris ad Adolphum deficientibus. Palatinus igitur, munerum amplitudine, & promissorum magnitudine pellectus, ut audivit, Dietherum, auxilium ejus expetere, non tam muneribus ac precibus, quàm spe prædæ alicujus non modicæ, incitatus, (avaritia enim ipsum maximè trahebat in auxilium Dietheri, quòd speraret, se hoc modo de Moguntinensi Ecclesia quid accepturum, quod & accidit) ipsi suppetias contra Adolphum promisit, si fœdus secum iniret.

Palatinus, qui prius contra Dietherum, nunc pro ipso est.

Palatinus promissionibus allectus, Diethero opem promittit.

Interim Senatus Moguntinus gratiam

tiam illam sibi à Diethero promissam, avide expectabat, & ardenti desiderio desiderabat: quare & Legatos ad ipsum, in Steinheim oppidum, quo secesserat, mittens, animũ consiliumq; ejus, quidnam in hoc fieri optaret, exploraturus, cujus gratiâ tanta promisisset. Sed quoniam ipsi in respondendo fuerant tardiores, Dietherus dubius & anceps, & aliud jam animo volvens: se jam dudum adventum eorum expectasse, respondit; quia vero rem diutius pertraxissent, Palatinum interim secum fœdus initurum, sibiq; suppetias contra Adolphum laturum promisisse: timere tamen, si Adolphus à Pontifice & Imperatore auxilium ferat, Palatinum minus potentem fore: misisse se nuntios ad ipsum, qui, num illius adhuc mentis esset, intelligerent: sin minus, se cum Adolpho ipso pacto acturum. Ad hæc Legati Dietherum consuluerunt, quidnam ipsis hac in re faciendum suaderet: quibus ille, si, inquit, Palatinus, unà cum Comite Cattimelliboccensi Philippo, contra Adolphum, mihi auxilio fuerit, Senatui & Communitati idem suadeo facien-

Senatus Mogunt. Legatos ad Dietherum mittit.

Dietheri responsio.

faciendum: sin minus, nec illud agendum ipsis consulo. His responsis acceptis, legati recessêre.

Non multò post, novus in vulgus rumor spargebatur, paxque inter Dietherum & Adolphum per Legatos contracta, eaque scriptis utrimque confirmata, dicebatur; quarum copiam Adolphus Senatui transmisisset. Priusquam verò hoc ad aures Palatini pervenisset, ipse duobus illis, diem statuit Oppenhemii, ad causam eorum discutiendam. Eò Dietherus, ex suis, misit Emichionem Comitem Leiningensem, & Nobilem Theodoricum von der Hauben, cubicularium suum: Adolphus autem, Adolphum Nassovium Comitem, ejus & ex fratre Ioannem nepotem, Consiliarium Cæsarium ac Imperialis Cameræ Iudicem, delegavit, qui, cùm eò pervenisset, totum negotium inter duos Præsules transactum ac compositum, Palatino dixit, quo audito, Palatinus, ipse valdè obstupuit: Legatis itaque recedentibus, nihil in conventu illo peractum fuit. Priusquam tamen illi, qui à Diethero missi fuerant, secessissent,

Palatinus diem statuit Oppenhemii.

Rumor factus initæ pacis inter Dietherum & Adolphum.

Senatui

Diethero prius prætuliſſent, ſi libera Capituli electio fuiſſet, & non in paucos compromiſſio facta, pecuniis & malis artibus patuiſſet: Septem enim, ut ſupra dictum eſt, fuêre compromiſſarii, quorum tres, Adolphum hunc; tres verò, Dietherum elegerunt: Septimus, tribus millibus aureorum emptus, ad partes Dietheri quoque inclinavit.

Adolpho C. Naſſovio Archiepiſcopatus Moguntinus offertur.

Erat autem in Adolpho doctrina inſignis, ejusque generi, mores reſpondebant. Hunc, cum Ioannes ille, Baſilienſis Decanus, conveniſſet, percunctatus eſt, an animus ſibi eſſet, adverſus Dietherum, Moguntinam Eccleſiam acceptare: Adolphus, induciis ad reſpondendum petitis, rem ad amicos detulit.

Petit inducias ad conſultandum.

Conventus autem erat difficilis magnorum virorum, ſine ſuſpicione, quapropter, peregrinationem, Aquisgranum verſus, quo tempore celebris eo concurſus habebatur, ſimulantes, Coloniæ Agrippinæ convenerunt, ibidemq;, diſcuſſo in utramque partem negotio, Adolpho Moguntinam Eccleſiam acceptandam cenſuerunt; auxiliisque

Coſultatio Coloniæ ab Adolpho cum ſuis.

isque, adversus Dietherum, promissis, juramento se ipsi obstrinxerunt, scripseruntq; Pontifici, si eo modo provisionis literæ mitterentur, quo esset cum Joanne, Apostolico Legato, conventum, nullum dubium fore, quin Dietherus è sede Moguntina ejiceretur. Conscii hujus negotii erant, Ioannes, Archiep. Trevirensis, ejusq; frater Georgius, Episcopus Metensis, & Carolus, Marchio Badensis, Ulricus Com. Wirtembergensis, Ludovicus, Landgravius Hassiæ, & tres Moguntinenses Canonici præcipui, quibus omnibus suasoribus & impulsoribus, & Adolphus, Moguntinam Ecclesiam acceptare, & Pius, Pontifex, illi eandem committere, persuasus fuit.

Adolphus persuasus Mogunt. Episcopatum contra Dietherum suscipere annuit:

Iohannes Archiepiscopus Trevirensis. Georgius Episcopus Metensis. Carolus M. Badens. Ulricus C. Wirtem. Ludovic. L. Hassiæ. conscii promotionis Adolphi.

Rebus ita constitutis, Ioannes, Legatus Apostolicus, ad Pontificem, cum Tybur petere statuisset, reversus, omnia, quæ cognoverat, ipsi exposuit. Aderant Cardinales quinque: Rothomagensis, Zamorrensis, Spoletanus, S. Susannæ, & Vicecancellarius: His accersitis, Pontifex, Dietheri contumatiam ac scelera explicavit, &

Pontifex Cardinalibus Dietheri contumaciam & scelera exponit.

Dieth. ab Episcopatu deponendus decernitur. & quidnam in tali rebellione agendum esset, ab iisdem rogavit, secretò, sub pœna excommunicationis indicto: qui omnes, Dietherum deponendum decreverunt, cujus tanta crimina referrentur: nec opus esse telis judicii adversus eum, qui publicè ad futurum concilium appellasset, perjurassetque, nec statuto tempore sacris pontificalibus initiatus fuisset: manifesta crimina non egere ordinario processu: Adolphum & suâ virtute, & progenitorum claritate, Moguntinam Ecclesiam mereri.

Adolphus Nassovius dignus censetur Episcopatu Mog.

Qui ex Comitib. Nassoviæ Episcopi Ecclesiæ Mogunt. præfuerint. Præfuerunt autem jam ante, Moguntinæ Ecclesiæ, ex majoribus Adolphi, aliqui, eamque summa cum laude pluribus annis rexerant, videlicet Gerlacus, qui anno 1346. ex Decano Archiepiscopus, & 26. Elector Imperii constitutus, anno 1371. die 12. Februarii obiit. Item Adolphus, dicti Gerlaci ex fratre nepos, qui anno 1373. ex Spirensi Episcopo, Moguntinus Archipræsul, & 28. Rom. Imperii Elector factus, anno 1388. mortuus est. Ioannes quoq; dicti Adolphi frater, qui anno 1397. Archie-

Gerlacus Archiep. ob. 1371.

Adolphus Archiep. ob. 1388.

Ioannes Archiep. ob. 1419.

chiepiscopus & 30. Elector creatus, anno 1419. diem obiit. Præterea, Præposituram Moguntinensem, qua, post pontificiam, nulla major dignitas existit, rexerunt Willhelmus & Henricus, quorum prior anno 1430. mortuus: alter hoc ipso dissidii tempore vitam adhuc egit. Taceo reliquos hujus illustris prosapiæ, in Moguntina Ecclesia Canonicos. Wilhelm. Præpositus, obiit 1430. Henricus Propositus 1462.

Communi itaq; Pontificis ac Cardinalium decreto, è vestigio depositus fuit Dietherus, & Adolphus in ejus locum suffectus, liberatique Vasalli à juramento præstito, jussi sunt, novo electori Adolpho, fidelitatis jusjurandum exhibere: factæ literæ, & prædicto Ioanni, cubiculario, summo silentio in Germaniam perferendæ traditæ: qui, tanquam aliud acturus, Basileam profectus est, indeque, per Rhenum, ad constitutum diem, Moguntiam pervenit, ubi conjurati aderant, & cum iis Ludovicus, Comes Palatinus Veldensis, ex Bavariæ Ducibus. Convocato itaq; Capitulo, frequentes Canonici convenêre, videlicet: Richardus de Ober- Dietherus deponitur, & Adolphus ei substituitur.

ſtein, Decanus, Rupertus Comes à Solms, Cuſtos, Vulpertus â Ders, Scholaſticus, Conradus Rawde Holtzhauſen, Cantor, Salentinus à Scharpffenſtein, & alii plures, cum quibus & Dietherus ipſe adfuit. Ibi, Adolphus, Apoſtolicas literas manu tenens, Dietherum depoſitum, ac ſeſe in ejus locum Moguntinum Archiepiſcopum, à Pont. Max. conſtitutum, declaravit, literasq; eaſdem, publicè legi, ſibique, Eccleſiæ & Archiepiſcopatus poſſeſſionem tradi petiit.

Adolphus exhibet proviſionem ſuper Epiſcopatu ſibi factam.

Diether. appellat à Pont. malè informato ad melius informandum.

Dietherus, rei novitate attonitus, quidnam ageret, dubius & anceps, diu animo fluctuabat, multaque in excuſationem ſui prætendebat: tandem appellare ſe à Pontifice non benè inſtructo, ad eundem melius inſtruendum, dixit. Sed Canonici, cupientiſſimis animis, ſe, Pio pontifici parituros annuentes, Adolphum ipſum amplexum, in Epiſcopali ſolio collocarunt, & ad fidem & obedientiam debitam, ei ſervandam, juramento conſueto ſe obſtrinxerunt. Introducentes eum deinde in chorum majorem, magnâ ſolennitate, ac cæremoniis

Adolphus tanquam Epiſcopus altari imponitur.

moniis debitis, D. Ambrosii hymnum: Te Deum laudamus, altisonis vocibus cum jubilo decantando, de more in altari collocarunt, campanis omnium Ecclesiarū, in lætitiæ signum, concrepantibus: aderant & ducenti circiter civium armatorum, quos Senatus, rogatu Capituli, constituerat. Post hæc, Scholasticus metropolitanus, Dominus Vulpertus à Ders, qui prius, Dietherum, Moguntinum Præsulem electum, proclamarat, idem ipse, ambonem ascendens, Adolphum, Diethero abrogato, verum Archiepiscopum Moguntinum, & S R. Imp. Electorem, à Rom. Pont. constitutum, populo publicavit. facta sunt hæc, Iovis, proximâ post S. Michaelis Archangeli festum, an. 1461. circà horam vespertinā, quibus peractis, vesperæ solēniter fuerunt decantatę. Vt autem Senatus, Adolphū, verum & legitimū pastorē agnosceret, ipse litteras Cæsareas exhibuit, è quibus Dietherū, tanquā Apostolicis mandatis inobedientem, rebellem & contumacem, omni jure & privilegio suo Episcopali nudatū, eumq; Cæs. Majest. consensu, à sua dignitate nō imeritò depositū, intelligeret;

Proclamatur à D. Vulp. à Ders Scholast.

Adolphus Cæsareo scripto Senatui delarat Dietherum ab Episcopatu depositum.

geret: In iisdem literis, Cæsar, Senatui ac omni Communitati Moguntinæ mandaverat, ut Adolpho, contra Dietherum abrogatum, auxilia ferrent, quarum literarum copiam quoque Senatus recepit. Exultabat in hoc tota Civitas Moguntia, Clericorum alter alterum invitabat, eamque diem esse arbitrabantur, quâ tandem sævæ tyrannidis jugum excussisse viderentur.

Cæsareis literis Senatui mandatur, ut Adolphum contra Dietherum defendant.

Fit lætitia magna in Clero ac populo.

Post hæc, Dietherus, convocatione rursum Capituli factâ, multa in sui excusationem, per Doctorem Humelium, attulit adversus ea, quæ ipsi, ab Adolpho fuerant objecta, & ad futurum concilium appellavit, sed frustra omnia: nitebatur enim in bullis Apostolicis, & confirmatione suâ Pontificiâ Adolphus, â quibus nullatenus recedebat.

Diether. objecta sibi ab Adolpho refutare nititur, & frustra appellat.

Postquam autem Dietherus, Capitulum & clerum, sibi penitus adversari animadvertit, una cum Emichone, comite Leyningensi, urbem quadraginta equitibus egressus, ad munitissima, quæ sibi parebant, oppida confugit. Quod si Adolphus, quemadmodum ipsi facultas

Urbe egressus ad munitissima Ecclesiæ oppida se recipit.

tas fuerat, eum intercepisset: & seipsum, & urbem, totamque Ecclesiam ac diœcesin Moguntinam, atque omnia circumiacentia loca, ingentibus, quæ postmodum secutæ sunt, calamitatibus, periculis ac damnis, liberasset: Sed non prævident omnes omnia, & ipsa sæpè felicitas hebetat intellectum, qui, tanquam cum capite, membra omnia suæ Ecclesiæ recepisset, adversarium contempsit.

Adolphus si maturé prævidisset, diœcesin, Mog. multis malis liberasset.

Rebus porrò omnibus ita compositis, & feliciter, ut opinio erat, transactis, Adolphus, quam primum, ab officialibus Moguntinæ Ecclesiæ, tam Ecclesiasticis quam secularibus, fidelitatis juramentum excepit. Domini item de Capitulo, qui à partibus ipsius erant, de urbe recedentes, quidam in Gavij tractum, alij in Ringaviam, alij alia in loca, perrexerunt, ex quibus erant Dominus Richardus de Oberstein, Decanus; Rupertus Comes de Solms, Custos; Vulpertus à Ders, Scholasticus, Conradus Raw de Holtzhausen, Cantor; Salentinus de Scharpffenstein, & alij plures: hi omnes, præfecturas oppidorum

Adolphus fidelitatis juramentum excepit.

Canonici à parte Adolphi diversa loca Ecclesiæ occupant.

dorum Hoffheim, Algesheim, Vlmen occuparunt, teloneum quoque Lonstein invadere conantes, ab incolis ibidem, qui rem cum Diethero habebant, repulsi fuere.

Diether ca stra & oppida Hoegst Steinheim, Aschaffenburgum & Gernsheim totamque stratam montanam, itemq Pfedersheim possidet.

Interea Dietherus, Steinheim et Aschaffenburgum, oppida: telonea, item in Hoegst, et Gernsheim, totamq; stratam montanam, possidebat. Comes quoq; Leiningensis Emicho, Pfedersheim, oppidum Ecclesiæ Moguntinæ, non longe à Wormatiâ, nomine Dietheri, in deditionem jam pridem acceperat. Commorans itaq; in Montensi strata Dietherus, Senatui et Communitati Moguntinæ scribens, significavit proditionem Vrbis suæ per quosdam brevi futuram, petiitque ideircò quosdam ad se mitti, cum quibus hac de re pluribus loqueretur. Duobus igitur è Senatu, et duobus è communitate, qui mentem Dietheri, Viamq; proditionis, atque ipsos proditores explorarent, in Castellum Dieburg, ubi tunc, cum comite Leiningensi, morabatur, missis, Dietherus, proditores ac proditionis conscios ipsis revelavit, ex quibus Dominus

Proditionem urbis Moguntin. futuram Senatui aperit.

Proditores indicat.

minus Vulpertus à Ders, Scholasticus sæpedictus, Iohannes Nassoviæ comes, alijque, cum ex Senatu, tum ex communitate complures, nec non Ringavienses quidam erant: dixitque, se quidem aliquoties, ad Vrbis obsidionem, ab iis requisitum atque instigatum, nunquam tamen id perpetrare in animo habuisse, neque eò induci potuisse, quoniam semper Vrbis totius prosperitatem, salutem & pacem exoptasset.

Diether. se semperamicum urbis Moguntin. fuisse prætendit.

Multæ sane, & graves, olim inter Clerum & Senatum, totamque communitatem Moguntiæ, seditiones, simultates ac rixæ extiterant, propter ducillationes vinorum, frumentorumque venditiones, domorum structuras, portarum civitatis clausuras, bona immobilia, atque alia plura, ad jurisdictionem utrorumque pertinentia, quæ tamen jam dudum superiori anno 1435. compositæ fuerant ac pacatæ, concordiàque desuper facta per venerabiles & circumspectos, Ioannem, Maulbrunnensis cœnobii Abbatem, Ioannem de Palmar, Romanæ Curiæ

Multæ ab olim seditiones fuerunt inter Clerum & senatum Mogunt.

Dissentiones inter Clerum & cives an. 1435. compositæ.

auditorem & archidiaconum Bononienſem, atque Tilmannum Iohels de Lintz, S. Florentini Confluentię Præpoſitum, à Baſilienſi Concilio ad hoc ſpecialiter deputatos, uti ex inſtrumentis, deſuper confectis, latè patet. Hæc, animo revolvens Dietherus, cogitansque, qualiter Senatum & univerſam communitatem ſibi reconciliaret, & ad ſuas partes traheret, promiſſis artificioſis rem aggreſſus eſt, pollicitusque, ſi ejus conſilium ſequerentur, eumque paſtorem foverent, ſe effecturum, ut concordia illa & unio, ſeu deciſio, inter Clerum & ſenatum ab olim facta, tolleretur, & penitus annihilaretur, Clerusq; poſthac, cuncta civilia onera, in angariis, vigiliis, cuſtodiis, vectigalibus, aliisque hujuscemodi, ſicuti & cives, portarent atque ſuſtinerent, ſicuti habet manuſcriptum quoddam pervetuſtum, his verbis vulgaribus: Er wolle die Rachtung / Entſcheidt und Verträge / ſo zwiſchen gemeiner Paffheit eins: auch Burgermeiſter / Rath und Gemein der Statt Meintz / andern Theils / verſchienener Zeit bethedingt / verglichen und auffgericht worden/

Diether. artificioſis promiſſionibus Civitatem ſibi reconciliare, ac in ſuam partem trahere conatur.

Rachtung zwiſchen der Cleriſey und Bürgerſchafft zu Meintz.

den / den Weinschenck / Verkauffen der Frücht / Häuser / und anderer unbewegli- cher Gütter: wie den Rändten / Zinß und andere dergleichen; auch die Pfortenschlüs- sel betreffend / uffheben / und dieselbige dem Rath und gantzen Gemein ubergeben / also daß hinfüro zu ewigen Zeiten die Paffheit alle Beschwernussen / gleich andern Bur- gern in der Statt / tragen solten. Quam pollicitationem, dictorum constantia adeò firmavit, ut nihil minus putare- tur, quàm non facturum illum, quod tam asseveranter promisisset. Legatis, Senatui & Communitati hoc referen- tibus, placuit conditio, crediderúntque his sponsionibus, & explendo deside- rio illius, quod diu satagebant, intenti, plurimis in eandem sententiam, ex ci- vium numero adductis, Diethero ob- sequendum esse statuerunt; Civitatis- que & Ecclesiæ administrationem, con- tra jus omne, & contra Rom. Pontifi- cis, Imperatorisque decreta, ipsi crede- re non sunt veriti. Sed accidit divino judicio, ut malo inchoata initio, cala- mitosum post exitum caperent: tanta- rum enim promissionum fructus per-

Senatui Mogunt. placent promissiones Dietheri.

 ceptus

ceptus ullus est, sed fundamenta posita sunt totius, quæ superinducta est, lachrimabilis cladis, totiusque urbis direptionis, nec non totius diœceseos perditionis.

Antequam autem super hanc Dietheri promissionem Senatus responsa daret, Dietherus, non valens tædium repulsæ, quam in sede Moguntina tulerat, & fæditatem tantæ injuriæ, ut ipse æstimabat, acceptæ concoquere, quoniam dies noctesq; animo obversabantur, sollicitamque ejus mentem, perpetuo cruciatu torquebant, omnibus viribus ac nervis eò intendere cœpit, ut inustam sibi hanc turpitudinis notam, si non extingueret prorsus, saltem rerum exinde gerendarum amplitudine quadam obscuraret. Itaq; Fridericum Palatinum, cum quo, ut in initio dictum est, graves simultates & contentiones periculosas prius habuerat, sed jam sibi reconciliatum, profusissimis largitionibus, & majoribus pollicitationibus sollicitans, in fœderis societatem sibi adjungere, atq; in gratię ac familiaritatis gradum summum vocare conatus est, cujus

Diether. Fridericum Palatinum in suam partem attrahit.

operâ

operâ & auxiliis, pristinum gloriæ splendorem, ac dignitatis eminentiam recuperare, & contractam contumeliæ labem obliterare, & penitus extinguere, commodissimè sperabat. Hic Palatinus, antea Adolphum contra Dietherum tuitus fuit, ideoque ab ipso Diethero, cum aliis Principibus, oppugnatus: nunc è contra, à Diethero in auxilium, adversus Adolphum, rogatus, postmodum novem Moguntinæ Ecclesiæ oppida sub imperio Dietheri retinuit, cæteris ad Adolphum deficientibus. Palatinus igitur, munerum amplitudine, & promissorum magnitudine pellectus, ut audivit, Dietherum, auxilium ejus expetere, non tam muneribus ac precibus, quàm spe prædæ alicujus non modicæ, incitatus, (avaritia enim ipsum maximè trahebat in auxilium Dietheri, quòd speraret, se hoc modo de Moguntinensi Ecclesia quid accepturum, quod & accidit) ipsi suppetias contra Adolphum promisit, si fœdus secum iniret.

Palatinus, qui prius contra Dietherum, nunc pro ipso est.

Palatinus promissionibus allectus, Diethero opem promittit.

Interim Senatus Moguntinus gra-

tiam

faciendum: sin minus, nec illud agendum ipsis consulo. His responsis acceptis, legati recessêre.

Non multò post, novus in vulgus rumor spargebatur, paxque inter Dietherum & Adolphum per Legatos contracta, eaque scriptis utrimque confirmata, dicebatur; quarum copiam Adolphus Senatui transmisisset. Priusquam verò hoc ad aures Palatini pervenisset, ipse duobus illis, diem statuit Oppenhemii, ad causam eorum discutiendam. Eò Dietherus, ex suis, misit Emichionem Comitem Leiningensem, & Nobilem Theodoricum von der Hauben/cubicularium suum: Adolphus autem, Adolphum Nassovium Comitem, ejus ex fratre Ioanne nepotem, Consiliarium Cæsarium ac Imperialis Cameræ Iudicem, delegavit, qui, cùm eò pervenisset, totum negotium inter duos Præsules transactum ac compositum, Palatino dixit, quo audito, Palatinus, ipse valdè obstupuit: Legatis itaque recedentibus, nihil in conventu illo peractum fuit. Priusquam tamen illi, qui à Diethero missi fuerant, secessissent, Senatui

Palatinus diem statuit Oppenhemii.

Rumor factus initæ pacis inter Dietherum & Adolphum.

Senatui & Communitati Moguntinæ reſcripſerunt, admonentes, ne fidem adhiberent compoſitioni, quæ inter Adolphum & Dietherum facta dicebatur, nihil enim quicquam de pace eos concluſiſſe: ſed in verbis illis, quæ in Steinheim, oppido, Dietherus ad eos locutus fuerat, perſiſterent: ipſum, unà cum Comite Palatino, & Philippo Catimelibocenſi, proxima lunæ, in villa Heinsbach conventum habiturum, ad negotia ulterius proſequenda, eo, ipſi, ſuos quoque mitterent, ad rerum gerendarum modum audiendum, quibus auditis, Senatus quoque, ſuos, ad prædictum locum, ſtatutis temporibus mittere, decrevit.

Diethec. Palatino ſibi aſſiſtenti Stratam montenſem ſtipendii loco concedit.

Dietherus dehinc, pactum cum Palatino fecit, eumque in auxilium, contra Adolphum, aſſumpſit: verum cùm labores & impenſas pecuniâ recompenſare non valeret, bona Eccleſiæ Moguntinæ alienare compulſus eſt, eique, caſtella quædam & oppida munitiſſima, & maximi cenſus, pro quibus armis ante diu decertarant, ad Moguntinam Eccleſiam ſpectantia, videlicet

Starck-

Starckenburg, Heppenheim, Bensheim, Morlebach, omnemque stratam montanam, cum universis suis proventibus, stipendii loco, pro centum florenorum millibus, in possessionem tradidit; omnium tamen horum reemtionis jure ac titulo Ecclesiæ Moguntinæ reservato. Quæ terra, præterito 1623. Christi anno, per Reverendissimum D. Iohannem Schwicardum, Archiepiscopum Moguntinum, piissimæ memoriæ, ad Ecclesiæ Moguntinæ ditionem rursum reducta fuit; non modica inter Heydelbergam & castrum Dieburg, oppida, castra, villasque, habens non exiguę utilitatis: Fuitque ea quondam anno 1232. à Sigefrido, Moguntinensi Archiepiscopo, de nobili ac percelebri virorum D. Benedicti cœnobio Laurisheimensi, in ipsa montensi strata sito, (cujus brevi, DEO volente, peculiare Chronicon dabimus) Moguntinensi Ecclesiæ incorporata.

Starckenburg Heppenheim. Bensheim Morlebach. Strata montana Ecclesiæ Moguntt. reddita. Strata montensis de cœnobio Laurisheimensi Ecclesiæ Moguntt. donata.

Senserunt præterea cum Diethero, præter Fridericum Palatinum, Fridericus quoque, Brandenburgensis Marchio, Henricus junior, Landgravius Hassiæ,

Qui præterea Diethero adhæserint.

Hassiæ, Philippus Cattimelibocensis, & Emicho Leyningensis, Comites, itemque Philippus & Ludovicus, ipsius Dietheri fratres,

Auxiliatores Adolphi.

Adolphus porrò Archiepiscopus, contra potentiam Comitis Palatini & cæterorum, Diethero assistentium, auxilium Ludovici nigri, Bavariæ Ducis, qui in oppidulo Meisenheim morabatur, imploravit, assignans ei pro stipendio, quicquid Moguntina Ecclesia in districtu & Comitatu Sponheimensi habebat, Bickelnheim scilicet castrum, Sobernheim, Montzingen, Nusbaum: Vlmenam, item & alia oppida ac villas in Gavii tractu complures, cum omnibus utilitatibus & proventibus eorundem, sub certa pecuniarum summa, reemtione tamen salvâ: quæ omnia postmodum, Fridericus Palatinus, jure belli, suo quoque imperio subiecit.

Beckelnheim. Sobernheim. Montzingen. Nusbaum, & Ulmena, Ludovico B. Duci oppignorantur.

Algesheim & Gawbickelsheim Carolo M. Badensi conferuntur.

Carolum item, Marchionem Badensem, in auxilium vocavit Adolphus, cui pro stipendio, in pignus contulit villas Algesheim, Gawbickelheim & nonnullas alias, in illa plaga existentes, cum

omnibus utilitatibus & proventibus, recuperationis jure reservato.

Udalricum etiam, Comitem Wirtembergensem, hominem audacem, bellicosum simul & valdè potentem, stipendio viginti millium florenorum, in prompta pecunia conduxit.

Udalrici C. Wirt. stipendium.

Wilhelmum quoque, Saxoniæ Ducem, & Henricum de Schwartzenburg, Comitem Thuringum, sibi stipendiarios fecit; eis pro mercede, dominia quædam in Eisfeldiâ, assignans.

Wilhelm. D. Saxon. & Henr. Com. de Schwartzenburg. stipendiarii Adol.

Eberhardum item Königsteinium, sororium suum auxiliatorem habuit, cui Comitatum Hoffheim in mercedem dedit.

Hoffheim præfectura Eberhardo Konigsteinio obvenit.

Præterea, auxiliares ejus fuerunt Iohannes, Archiepiscopus Trevirensis, & Georgius, Episcopus Metensis, ambo, supradicti Caroli Marchionis Badensis, fratres, quorum, Ioannes, Trevirorum Antistes, volens & ipse mandatis obedire Apostolicis, & Dietherum exterminare, Lanstein, oppidum Rheni, non procul à Confluentia, quod in diœcesi quidem Trevirensi est, sed jure domi-

Lanstein, oppidum obsidetur frustra ab Archiep. Treviren.

nii Ecclesiæ Moguntinæ pertinet, binâ obsidione vallavit, eò quòd, incolæ, partes quoque Dietheri sequebantur. Obsessi ergo cives, murorum & turrium firmitate defensi, fortiter egerunt, ac hostes fatigatos, sine effectu discedere compulerunt. Alterâ autem posthæc vice, Archiepiscopus ille, denuo contra eos, obsidionem firmavit: sed rursum sine effectu, cum suæ Ecclesiæ damno non modico, & confusione sui, abire coactus fuit. Ioannes quoque, Episcopus Spirensis, ex nobili familia Nix de Hoheneck, dicta Entzberg, oriundus, nec non Albertus, Marchio Brandenburgensis, & Ludovicus, Landgravius Hassiæ, multique alii Comites ac nobiles, Adolpho in auxilium occurrerunt.

Ioannes Episcopus Spirensis. Albertus M. Brandenburg. & Ludovicus L. Hessiæ auxiliares Adolphi.

Tantâ itaq; suâ potentiâ, tantâ Archiepiscopatus sui amplitudine, ac tot Principum ac Comitum societate suffultus Adolphus, facillimum fore sibi persuasit, ut in sede Moguntina permaneret. Inter hos utrimque certatum est diu, illi, ut contra Pontificis ac Imperatoris mandata, Dietherum

Diuturna Principum concertatio.

rum in Archiepiscopatus possessione conservarent, quem injustè privatum ajebant: Hi verò, Papæ Imperatorisque mandatis obedientes, ut Diethero ejecto, Adolpho regiminis possessionem traderent. Videre hîc est, in quantan miseriam nobilis Moguntina Ecclesia tunc devenerit, sub quà in hodiernam usque lucem adhuc oppressa jacet: in cujus desolationem & interitum, hi duo Principes, acriter de imperio contendentes, omnia ubiq; invaserunt, destruxerunt, ac penitus perdiderunt. Multiplicata sanè fuêre mala tunc, in terris, his Principibus subjectis: gravissima passim & undique damna illata, in devastandis, diripiendisq; ac diruendis, seu etiam incendendis oppidis, monasteriis ac arcibus, in terra ferro & incendio miserè grassatū, rapinis ac furtis hostiliter loca quælibet depopulata, villæ, in Moguntino territorio combustæ, devastati agri, certamina multa, crudelia ac cruenta, peracta, cædes passim patratæ, captivati plurimi, fœminæ & virgines raptæ, vitiatæ, nuptæ, nulli ætati

Miser status terræ Mogunt.

venia data, non parsum Ecclesiis, neque monasteriis, divinâ & humana utrobique fœdata, ut in sequentibus patebit.

Diether. sæpe admonetur frustra.

Sæpius inter hæc, Nicolaus de Cusa, Episcopus Brixiensis, Cardinalis, aliiq; complures, ad Ioannem, Comitem Isenburgicum, Dietheri fratrem, scripsêre, eum adhortantes, quatenus fratrem, à tam perversissima vivendi ratione abduceret, eumque admoneret, ut sese humiliaret, veniamque supplex à Pontifice Max. postularet, non fore dubium, quin gratiam & indulgentiam consequeretur. Sed surdis cantata omnia. Pater quoque ipsius Dietheri, Franciscus, qui quondam primum apud Electores Moguntinos in consiliis locum obtinuerat, sæpius filium hortatus, ne Romanam Ecclesiam ita contemneret; ne Moguntinam ita dilaceraret ac deperderet: Sed cùm, frustra se conari, tandem animadvertit, mœrore nimio consumptus, supremum spiritum exhalasse perhibetur.

Franciscus Pater Dietheri.

Quod

Quod tuba, quod litui, quod cornua rauca sonarent:
Quodq; foraminibus tibia mille canit:
Quodq; leves calami, quod suavis cantat aëdon,
Quod lyra, quod cythara, quod moribundus olor:
Non potuit duram Dietheri flectere mentem,
Consiliisq; bonis nec dedit ipse fidem.

Quin & ab ipso, & suis asseclis omnibus, literis & processibus Pontificiis, sub capitis pœna interdictum fuit: &, si constiterit de nunciis talibus, ut caperentur, ac præfectis eorum præsentarentur.

Pontifex autem Max. ubi Dietherum semper contumacem, suisq; mandatis non inobedientem solum, sed maximè etiam obstreperum, reperit, atque frustra emendationem in ipso expectari vidit, acrem satis excommunicationis sententiam in eum denuò fulminavit, bannoque pontificali, cum omnibus, ei adhærentibus, notavit, secundo Calend. Septemb. anno 1461. idq; per auditorem cameræ, Co- (Diether. à Pontifice excommunicatur.)

loniæ, aliisque in locis, publicari fecit. Causæ autem excommunicationis ad priorem (quòd scilicet infra statutum sibi tempus Romanam curiam adiisset, confirmationemque petiisset) aliæ præterea accessêre, quod videlicet non consensisset in impositione decimæ contra Turcam, sed Legato, eam exigendam misso, dixisset, Pontificem, argentum nationis, non fidei defensionem, quærere. Item, quod mercatoribus, à quibus mutuum, pro dissolvenda annata sedi Apostolicæ, jam pridem acceperat, non satisfecisset: summa autem, quam debebat, erat viginti millium, sexingentorum & quatuor florenorum. Ad hæc, quòd consecrationem, ordinemque sacerdotalem, infra constitutum sibi à sede Apostolica tempus, non accepisset. Quod in natione, conventum Principum, contra voluntatem Imperatoris, convocasset. Quòd à bulla Mantuana, super decimatione decreta, ad futurum concilium appellasset. Quòd nuncios & Legatos Apostolicos cum reverentia non suscepisset, honorem debi-

Causæ excommunicationis Dietheri.

tum

tum eis non impendisset: sed eorum literis, mandatis, commissionibus & factis contrarius, rebellis & inobediens fuisset. Quòd a Papa malè informato, ad melius informandum, appellasset. Quòd denique Friderico, Comiti Palatino, quem Apostolica sedes illo tempore, ad informationem & instantiam quorundam Principum regni Germaniæ, ut rebellem & inobedientem Ecclesiæ Catholicæ, condemnarat, adhæsisset; prout hæc omnia, in ipsa excommunicationis bullâ, plenius continebantur. Sed Dietherus è contra, multa, in sui defensionem, adversus excommunicationis articulos prædictos, attulit, & quædam non esse vera, reliqua autem excusabilia, respondit: & se non monitum, non vocatum, non auditum: sed contra jus, fasque, fuisse excommunicatum. At nulla ejus excusatio, locum, apud Pontificem, obtinuit. Excusatio Dietheri.

Palatinum quoque Fridericum, quòd Diethero, privato jam & anathematizato, arma jungeret, Ecclesiæque Moguntinæ bona ad se traheret, & edi- Palatinus cum affeclis excommunicatur.

edicta, contra eos, qui literas Apostolicas in suo territorio publicarent, poneret, cum omnibus suis asseclis excommunicavit, & interdixit, inhibuitque, ne quis, eis, panem, vinum, carnes, equos, currus, balistas, lanceas, & alia id genus, adferret, uti ea in literis Apostolicis fusius continebantur, quæ Argentorati, Spiræ, aliisque in locis, Ecclesiarum valvis fuerunt affixæ. Hujus autem executores, constituti fuerunt Archiepiscopus Coloniensis, & Argentoratensis Episcopus: itemque, Decani, Trevirensis & Argentinensis.

Epistola Papæ ad Fridericum Palatinum. Extat Epistola quædam ipsius Pontificis, ad Fridericum Palatinum, quam hîc apponere placuit, & est talis:

Pius, Episcopus, servus servorum Dei, Nobili viro Friderico Comiti Palatino, Sacri Imperij Electori, salutem. Quod te dilectum, de more, filium non vocamus, atq; benedicimus tibi, faciunt opera tua; qui & Ecclesiæ Moguntinæ bona ad te attrahens, adversus Apostolicæ sedis mandata, Diethero, privato & anathematizato, jungere arma non

non es veritus, & ulterius publica edicta ponere, ne quis literas nostras in tuis territoriis vel publicare vel exequi audeat, mortem ei comminatus, qui contra fecerit: quod nihil est aliud, quàm primæ sedis & Iesu Christi vicario rebellare. Quibus ex rebus quamvis non à nobis, ipso tamen jure excommunicatus es, & extra Christi Ecclesiam factus: neq; dilectus filius appellari potes, neq; benedictionis capax haberis; non tua te tuentur edicta, nec inhibitiones, quibus Apostolica decreta prohibes ad te deferri. Non flumina, non montes, non muri aut alia quavis munitiones, excommunicationis ad te aditum impedire possunt. Dei fulmen est Apostolicum anathema, cui nulla possunt arma resistere. Tu longam Epistolam ad nos scripsisti, ut excusares quod fecisti, sed quanti momenti sint quæ dicis, Deus novit, & tu ipse scis: nec ignoramus, judicat te conscientia tua. Quæ te causa moverit Diethero tuo prius inimico, auxilium præstare contra justitiam, omnes intelligunt. Potes multa dicere, sed veritas in suo loco manebit. Petis, ne credamus inimicis tuis, neve causam tibi demus quærendi remedia, quibus defendi possis: & arroganter aliqua per minas subnectere videris. Nec solùm operibus credimus, & ea, quæ palam videmus, non possu-

mus non credere : tua offenſio notoria eſt & manifeſta rebellio. Si te volueris emendare, ut bonum filium decet, Apoſtolicis obedire præceptis, utemur pii patris officio, nec redeuntem filium aſpernabimur : quin potius vitulum ſaginatum apponemus, ſicut in Evangelio, erga filium prodigum, feciſſe legimus bonum patrem familiâs. Quod ſi perges, Apoſtolicam ſedem impugnare, & ejus decreta contemnere, ſenties, majorem eſſe Romanam Eccleſiam, quàm tu ſis, vel quicunque alius, qui tibi opem afferre voluerit. Prudens es & noſti, quæ poſſunt adverſus te fieri : & planè intelligis, quia non poteſt vinci veritas, & quòd injuſtè agenti, nulla ſatis tuta poſſunt inveniri præſidia. Datum Romæ ſeptimo Calend. Martii.

Papæ fruſtra Palatinum admonet.

Verùm, inanis, aut certè nulla, hæc adhortatio, Palatino fuit, aliis enim Principibus, ſupra nominatis, in auxilium vocatis, ipſe & Dietherus, à Senatu quoque & communitate Moguntina, petierunt, quatenus partes eorum ſequerentur, ſeque, in auxilium, ipſis, contra Adolphum, conjungerent, quapropter, & Legatos, Mogun-

Moguntiam destinarunt, qui, pluribus cum ipsis, desuper agerent: Verùm, cùm diutius negotium protraheretur, nihil tamen utrimque proficientibus, Dietherus ipsemet & Palatinus, unâ cum Comite Philippo Cattimelibocensi, Oppenhemio discedentes, inscio Senatu, Moguntiam venerunt, ut Legatos utriusque partis ipsi audirent, negociumq; quâ possent, dexteritate pertractarent. Pertranseuntibus autem illis Ecclesiam majorem, divina omnia summâ solemnitate peragebantur, quod & in aliis collegiatis Ecclesiis ac monasteriis fiebat: mirabatur super hoc Senatus, quoniam sciebat, Dietherum ipsum, & alios ei adhærentes, excommunicatos, ac Pontificali banno notatos, ideoque, interdictum in eorum præsentia esse habendum. His autem, per dies aliquot, in Civitate, in curia, zum alten Schultesen dicta, commorantibus, nihil tamen inter eos, eò quòd plurimum inter se dissentirent, conclusum fuit.

Dieth. Senatum & commun. Mogunt. in suas partes vocat.

Cum Palatino Moguntiam venit.

Non multò post, Adolpho, qui in Altavilla,

Altavilla oppidum.

tavilla, Eltuil/ Ringaviæ oppido morabatur, innotuit, Dietherum, fœdus cum Civitate Moguntina pacturum, cumq; unionem illam seu decisionem, inter Clerum & Senatum, totamque communitatem, quondam factam, Senatui dissolvendam & annihilandam tradi-turum, si modò ejus partes sequerentur, & auxilium, ipsi, contra inimicos suos, ferrent. Quapropter, è vestigio Philippo Nassovio, suo ex fratre Ioanne nepote, viro mavortio, Moguntiam ad Senatum ablegato, multò majora promissis Dietheri, Civitati pollicebatur, si à partibus ejus starent: quibus auditis, variâ deliberatione per dies aliquot habitâ, rem ad communitatem detulerunt, quorum plures, sicuti & de Senatu, promissorum magnitudine pellecti, tandem communi decreto, promissionem illam Adolphi, quæ major, & amplior esset, acceptandam statuerunt. Reliqui autem, quibus id displicebat, & à partibus potius Dietheri esse malebant, postquam aliorum mentem ac propositum cognoverunt, Canonicos quosdā metropolitanos, Rabanum

Adolphus Legatos ad Senatum Mog. mittit.

Plures è communitate ad Adolphum declinant

banum de Liebenstein, Iohannem Mönch de Rosenberg, Ioannem Specht à Bubenheim, & nonnullos alios, qui cum Diethero sentiebant, accedentes, iisdem retulerunt, quosdam, è Senatu & communitate, ad Adolphum defecisse, fœdusque cum eo inire decrevisse, ideoque rem in periculo esse, eosdem, ut ad reprimendos eorum conatus, quantocius advolarent, rogantes: qui, continuo accersito Senatu & communitate, hortati sunt, ut quid agerent, providerent, ne verbis illis & nudis promissionibus Adolphi fidem adhiberent, ei nullam, in hoc, quod ipsis polliceretur, potestatem esse, dictitantes. Et sic, dissidium hoc rursum compositum ac sopitum fuit. Canonici Mogunt.

Post hæc, Dietherus, Clerum quoq; requisivit, ut appellationi suæ, qua propter depositionem et excommunicationem suam ad futurum concilium appellarat, adhæreret: sed quoniam plurimi ex clero, Adolpho, tanquam legitimo pastori, à Pontifice constituto, favebant, magnâ bonorum suorum parte relicta, ex urbe discesserunt; Prælati videlicet Diether. petit à Clero ut suæ appellationi adhæreat.

delicet, Canonici, alijq; Viri religiosi, quorum bona Dietherus publicari fecit. Omnes enim, quicunque cum Diethero non sentiebant contra Rom. Pontificem, ejus censuras, sententias, interdicta, & Adolphi confirmationem contemnendo, Vrbe cedere, eamque deserere compellebantur. facta sunt hæc, anno prædicto 1461.

Eberhardus de Venlo Abbas S. Iacobi cum fratribus Moguntiam venit.

Præerat illis temporibus monasterio S. Iacobi, ordinis Benedictini, juxta mænia foris Civitatem, in monte speciosо appellato, Reverendus pater, Eberhardus de Venlo, jam ab anno 1456. Abbas dignissimus, Vir, experientiæ ac prudentiæ multæ, secundum instituta Bursfeldensium, una cum fratribus suis, optimè reformatus. Is, cum Pontificis mandata constantissimè in se & suis observaret, nec in præsentia excommunicatorum & interdictorum Divina celebrare consentiret, monasterio quoque cum fratribus deserto, procul abire jussus est: qui Christi Vicario malens obedire, quam Diethero excommunicato, ab Vrbe discessit, fratresque suos de cænobio quoque

exire

exire præcepit. Prior itaque, in crastino Epiphaniæ Domini, anni sequentis 1462. processionaliter, una cum conventu, de cænobio exiens, per medium Civitatis transivit, signum crucis, nobili Ottone de Salbach, cænobij professo, præferente: tribus duntaxat senioribus in monasterio, ad sarcinas, ut dici solet, remanentibus. Fratres autem illi, hinc inde dispersi, quidam ad S. Matthiam propè Treviros, alii apud S. Martinum Coloniæ, alii aliis in locis, usque ad tempus restitutionis & reversionis suæ, mansiones suas acceperunt.

Die Veneris post Nicolai Episcopi, anno supradicto 1461. Diethérus, fœderatorum suorum auxilio, ingressus fines Eberhardi, Comitis Königsteinii, qui sororius Adolphi erat, latè omnia devastavit, vicos quosdam, videlicet Schirstein, Biberich, Mosbach, Kloppenheim, Erbenheim, Wicker, & alios nonnullos circumjacentes, vastavit ac diripuit, subjectoque igne incendit. Quo patrato, versus Castel, Costheim, Hochheim, Flersheim, & alia

Dieth. ditionem C. Königstein devastat ac incendit.

alia vicina loca perrexit, in iisque depopulandis, octiduum commoratus, in diem usque lunæ, post Luciæ Virg. quo, contractis magnis copiis, in Ringaviam descendit, ut incolas ejus, aut promissionibus aut armis, etiam in suas partes compelleret, rumor enim quidam ad aures ejus pervenerat, sub certæ promissionis specie, quod, si ad Ringavios descenderet, in ejus deditionem transituri essent. Fines igitur eorum aggressus, propè vicum Walloff, juxtà Ecclesiolam illam in monte vinifero zum Retgen/ nescio quo nomine, appellatam, cum exercitu resedit: sed rumorem illum promissionis, falsum ac fictum invenit, quapropter deceptus & confusus, infecto negotio, alterà die, plenus irarum, cum suis, Moguntiam reversus est: dicebatur tamen, etiam Ringaviorum præsidia, quæ satis fortia erant, metuisse.

In Ringaviam descendit.

Diether. confusus è Ringavia revertitur.

Posthæc majores copias colligere statuit, ad Ringaviam oppugnandam, ad quod plurima navigia præparari jussit, inter quę, & duo erant majora illa, quorum in Francofurtensibus nundinis u-

sus

ſus eſt, Franckfurter Marckſchiff/ Apparatum præterea magnum, armorum bellicorum inſtituit. Sed rumor interea ſparſus, Carolum, Marchionem Badenſem, cum Ludovico Comite Veldeniano, aliiſque multis comitibus ac nobilibus, in auxilium ab Adolpho vocatis, cum maximo etiam Burgundiæ Ducis exercitu, in Ringavià morari, quo, perterritus Dietherus, obſidionem non eſt aggreſſus, ſed ante natalitia feſta, quiſque ad ſua rediit.

Dietherus rurſum fruſtra Ringaviam aggredi attentat.

Appropinquabat autem jam S. Stephani protomartyris feſtus dies, quo cives Moguntini, fidelitatis juramentum annuum, Senatui præſtare conſueverant. Itaque Senatus recordabatur gratiæ illius, jam dudum à Diethero promiſſæ, cujus implendæ, ſpem maximam habebat: quocirca, quidam è Senatorum numero ipſum accedentes, petierunt, ut, poſteaquam jam civitas, fœdus cum ipſo & Palatino iniiſſet, ipſe quoque promiſſis ſuis ſtaret, tempus enim proximum eſſe, quo Cives, juramentum Senatui præſtare teneantur. Præterea rogarunt, quonam mo-

Dies annui juramenti civium Mogunt.

do ſeſe ratione juramenti, exactionis, aliorumque civilium onerum, in die ſtatuto, erga Clerum eſſent habituri: eam Senatus petitionem, Dietherus, primoribus Cleri propoſuit, quod autem reſponſum deſuper datum, me latet, puto tamen, Clerum in hoc nequaquam conſenſiſſe. Dietherus autem, quoniam Senatus & totius communitatis gratiam ac favorem ſummoperè expetebat, Pilati inſtar: quod ſcripſi, ſcripſi: quod promiſi, promiſi: annuit, & idipſum totum, voluntati & arbitrio Senatus, commendavit, ut videlicet exactionem de Clero, ſicuti à Civibus, deinceps exigeret, Clerusque poſthac omnis, cuncta civilia onera & moleſtias ſuſtineret.

Diether. non ſtat Promiſſis erga Senatum.

Poſt hanc Dietheri ſententiam latam, Senatus conſilium iniit, de exactione illa poſtulanda, cogitavitque, quâ ratione opportunius, absque ulla perturbatione & offenſione, id fieret: quare, convocatione Cleri factâ, die Martis poſt S. Thomæ Apoſtoli feſtum, anno 1461. dicto, quidam è Senatu miſſi, ſubdolè ſimulabant, Senatum ſummoperè

Senatus unionem Cleri, antehac factam, tollere nititur.

Subdolè cum Clero agit.

moperè dolere tantam in Moguntina Ecclesia dissensionem exortam, Senatum, à Diethero, & aliis ejus adhærentibus, requisitum & instigatum, quatenus unà cum communitate, appellationi eorum adhæreret, ad quod agendum inprimis commotus esset, quoniam vidisset nuper, Clerum in præsentia ipsius Dietheri & aliorum excommunicatorum, ostiis Ecclesiarum reclusis, divina omnia summâ solennitate peregisse: præterea, quia ante hoc dissidium, Clerum, summâ familiaritate cum illis Principibus conjunctum], cognovisset. Dicebant autem, hac ratione fœdus cum Diethero iniisse, ut unio illa Cleri, jam pridem facta, tolleretur, & Clerus ipse, posthac, omnibus civilibus oneribus ac molestiis, sicuti ipsi cives, subjectus esset, quemadmodum & ipsis, à Diethero promissum fuerat: quocirca rogarent Clerum, ne se in hoc difficilem præberet, sed perpenderet, summas illas expensas & damnum maximum, quod hactenus Civitas in hisce periculosissimis temporibus, & bellis variis, ratione Moguntinæ Ecclesiæ

perpeſſa eſſet, quatenus ſecurius poſthac, à civitate protegi ac defendi poſſit: quod ſi autem quidam, huic intentioni contrarii forent, ii proxima Jovis, quæ erat vigilia nativitatis Domini futura, coram ſenatu apparerent, mentem ſuam ſuper hoc explicaturi.

Clerus ſuper petita à Senatu dilationem poſtulat conſulendi.

Die igitur illâ Jovis illuceſcente, de mane, quidam à Clero deſtinati, Senatum acceſſerunt, dilationem hujus negotii poſt feſta usque natalitia rogitantes, eò quòd tempus hoc ſanctum, ad divina negocia eos invitaret: indecens enim eſſe, tali tempore, hujusmodi litigiis & diſſentionibus vacare: quibus, Senatus reſpondit, ſe ab iis ſolummodo, qui in hoc non conſentirent, reſponſum expectaſſe, ſed quoniam in communi dilationem poſtularent, videri, ſibi eos jam omnes contrarios, neminemq; eorum in propoſita re aſſenſurum, quare conventu ſoluto, re infectâ, ad invicem rurſùm diſceſſerunt.

Eâ autem ipsâ die; Senatus, quosdam ad Dietherum miſit, hoc Cleri reſponſum ipſi relaturos, conſiliumq; accepturos, quidnam in proximo S. Ste-

phani

phani festo, ratione juramenti, juxta promissionem & decretum ejus, cum Clero acturi essent: igitur Dietherus, convocato Clero, post varias consultationes, cum tandem eò induxit, ut permiserit, ne decisio illa Cleri, in prædicta S. Stephani die, ut prius moris fuerat, prælegeretur; De exactione autem & aliis, specialem super hoc conventum fieri postulavit. Itaque decisio illa, seu unio, inter Clerum & Senatum olim erecta ac confirmata, in dicto S. Stephani festo, coram Magistratu, uti debebat, neque lecta neque jurata fuit.

Unio Cle[illegible] non prælegitur [illegible] moris.

Posthæc die martis, quæ festum Sanctorum Innocentum secuta est, magnus exercitus Adolphi, ex Ringavia ascendens, villam Hochheim ad Mœnum, obsidione cinxit, sed quoniam aliqui ex Isenburgico milite, ad defensionem illius fuerant relicti, obsidione solutâ retrocedere coactus, ad vicos Costheim & Castel veniens, eosdem Vulcano tradidit, indeque in Ringaviam rediit.

Villa Hochheim ab Adolpho obsidetur.

Quoniam autem Carolus Marchio Badensis, Civitati Moguntinæ, ratione

Carolus M. Badensis adversarius urbis Mogunt.

Dietheri, quoque adverſabatur, ejusque copioſus exercitus in Ringavia etiam morabatur, indies fœderatorum inimicitiæ augebantur: Senatus igitur Dietherum accedens, rogavit, quidnam ipſe, ac tota communitas, auxilii, in hiſce periculis, à Clero expectare poſſent, aut, quod ſolatium ac refugium ad ipſum haberent: Ad quod requiſitus Clerus, omnem ſuam operam & auxilium pollicitus eſt, neque ulla in re, Senatui ac Communitati ſe defuturum promiſit: Verùm, Senatus in nuda iſta ſponſione minimè acquieſcens, neque in ea ſatis fidendum exiſtimans, juramento id ſibi, tum ab ipſo Clero, tum etiam ab officialibus ac famulis ejusdem, affirmari voluit, quod et factum: nam Sabbatho, ipſa Circumciſionis Domini vigilia, quæ erat Ultima Dies anni 1461. hora circiter ſecunda poſt meridiem, in ambitu Eccleſiæ majoris, coram Dietheri Vicario, Conſulibus ac Senatu præſentibus, Clerus, ad fidelitatem Civitati ſervandam, juramento ſe obſtrinxit.

Clerus ad requiſitionem auxilium Senatui ſpondet

Clerus promiſſa juramento confirmat.

Quia verò omnes, hoc præſtito juramen-

ramento, excommunicationem incurrerant: adversus enim Rom. Pontificis mandata, Diethero adhærentes, in ipsius Adolphi perniciem juraverant. Idcircò, paulò post, quidam ex ipsis, facti pœnitentes, Civitatem exierunt, & ad Adolphum redeuntes, humili ac submisso animo delictum suum confitentes, absolutionem postularunt: multi quoque, à Judicibus & Commissariis Adolphi, per literas petierunt, quatenus privationem eorum differrent (privandi enim erant omnes, qui Diethero, contra Adolphum, ad hærebant) seque absolvi permitterent, se prima occasione urbe egressuros, partesque Adolphi secuturos, promittentes. Horum autem quorundam literę, quas, tum viri tum fœminæ, clam, in Ringaviam, Adolpho, ejusque Commissariis, deferendas acceperant, à custodibus urbis interceptæ, & Senatui præsentatæ fuêre, ex quibus cognovit, quosdam è Clero, omnis juris & æqui (ut putabant) fideiq; suæ datæ oblitos, Adolpho adhærere, multos item, ipsius partes sequendas, sibi proposuisse. Convocatione

Clerus ex communicatur.

Quidam pœnitentes veniam postulant, & ad Adolphum redeunt.

igitur Cleri, proximâ Jovis, poſt Dorotheæ Virg. feſtum an. 1462. inſtituta, in majoris Eccleſiæ loco capitulari, circa horam tertiam pomeridianam, Dietherus unà cum Palatino ibidem comparuit, qui, ſe, non ſine admiratione ac commotione, intellexiſſe, ajebant, quosdam, contra fidem datam & jus jurandum, ex urbe migraſſe, & ad Adolphum defeciſſe, reliquos autem quotidiè hoc ipſum quoque attentare: idcirco certificari velle, quidnam acturi eſſent, cujusnam partes ſequendas ſibi propoſuiſſent: ſi ipſos ſecuturos ſe, uti ante promiſerant, juramento confirmarent, & in hoc conſtanter ac firmiter, usque in totius negocii exitum, perſeverarent, polliceri ſe, cum ſuis, nullum fœdus cum Adolpho pacturos, niſi de præbendis illorum recipiendis & retinendis certificarentur: ſi qui verò, hoc ipſum facere recuſarent, eis abeundi facultatem eſſe conceſſam. Hiſce propoſitis, Clerus paululum ſecedens, variâ deliberatione habitâ, ſed tamen non omnibus ſatis ponderatis, & juxta conſcien-

[Convoca]tio Cleri à [D]iethero [f]acta.

[P]ropoſitio [D]ietheri.

ſcientiam ſuam excuſſis, mox reverſus, Diethero ſuisque aſſeclis, ſe novo juramento obſtrinxit, fideliter ac firmiter, ſe usque in finem, ipſis adhæſuros: & licet aliqui libentius retroceſſiſſent, tamen idipſum jurare compulſi ſunt, nulla enim tunc retrocedendi facultas dabatur. **Clerus compulſus de novo jurat Diethero.**

Eo ipſo autem die, antequam prædictus Cleri conventus fieret, manè horâ octavâ, Dietherus, Palatinus, & Comes Philippus, Legatos ad Senatum mittentes, tria petierunt. Primò, ut quosdam ex ſuis, ad indictum Cleri conventum poſt meridiem deſtinaret, & quæ ibidem decernerentur, cognoſceret. Secundò, ut ipſe, & civitas, ſe unà cum ipſis, Adolpho, inimicos publicè declararent, ipſisque in auxilium occurrerent. Tertiò, conſenſum poſtularunt, ut, ſi qui forſan ex Clero forent, qui contra fidem datam cum Adolpho ſentirent, eos Dietherus, tanquam Moguntinenſis Præſul, in Civitate comprehendere, & pœnam deſuper ſumere, poteſtatem haberet. Hiſce petitis, primum quidem, Senatus conceſſit, **Petitio Dietheri & Palatini a Senatu.** **Reſponſio Senatus.**

suosq; ad dictum conventum se missurum promisit: de aliis verò duobus consultandum esse respondit. Permansit hoc itaque in diem usque Sabathi ante Valentini, quo Senatus, Legatis rursum ad Dietherum & Palatinum remissis, postrema illa duo petita penitus ipsis denegavit. Ad hæc Principes illi, rursum à Senatu, liberum Civitatis ad hostes exitum & regressum sibi concedi postularunt, exercitum eorum extra urbem ad S. Jacobum, S. Albanum & S. Victorem absque damno permansurum promittentes: Senatus, id Civitati molestum simul ac periculosum fore, & ex hoc plurimum damni inferri posse, considerans, nullatenus in hoc consentire voluit. Hæc responsa Dietherus, minus grata & accepta, acceptavit Moguntiæ, in curia zum altē Schultessen / dicta, in qua tunc comorabatur: Palatinus a. ab urbe interim recesserat.

Principes à Senatu liberum accessum & recessum ad urbem postulant.

Et quoniam hyems hoc anno vehemens & aspera erat, nam Rhenus, à Natali Domini ad septem septimanas constringebatur, nihil inter partes utrinq; fiebat, neq; aperto Marte se mutuò

tuò aggrediebantur; clanculum tamen, ut fieri solet, latrociniis sese infestare non desinebant, multi, per incursiones & lævia prælia, cædebantur, fædâ populatione, tempestatis instar, omnia vastabant, vicos & castella hinc inde mutuò sibi concremabant, multaque damna, devastationibus & incendiis, inferebant.

Depopulationes, incendia & latrocinia ab utraque parte commissa.

Ludovicus Landgravius Hassiæ, in auxilium Adolpho veniens, Ludovici Comitis de Isenburg, qui frater Dietheri erat, eique adhærebat, fines ingressus, vicos quosdam igni tradidit: quo patrato, in oppidum Wisbaden secedens, nunciis Moguntinam missis, quosdam ex Senatu, cum quibus loqueretur, ad se mitti postulavit: sed Senatu id renuente, hostem se civitati publicis literis declaravit.

Ludovicus L. Hassiæ terram Ludovici de Isenburg incendit.

Post hæc Adolphus, ingenti secum exercitu assumpto, unà cum Ludovico Landgravio prædicto, castrum Amelburg, oppidum novæ civitatis, & Frideslar, obsidione vallavit: hinc conatus, Eisfeldenses etiam, unà cum civitate Erfordia, in deditionem accipere, sed re-

Amelburg oppidum & ali: loca ab Adolpho obsidentur.

luctan-

luctantibus iis, cum suo milite, usque in Dominicam Oculi, in illis partibus permansit.

Bulla Pontificia ad Moguntinos data.

Interea, bulla quædam Pontificia, sub aliarum quarundam literarum specie, quasi ad consules & Senatum Civitatis Moguntinæ, scriptarum, per nuntium quendam, à Ludovico Bavariæ Duce, qui cum Adolpho sentiebat, missum, custodibus portæ Gaviensis tradita fuit die martis 19. Martij 1462. post meridiem, sigillis duobus obsignata, inscriptionem habens hanc: Dem Ersamen Burgermeistern und Rhat der Statt Meintz. &c. quo minus animadverteretur, literas pontificias esse. In hac bulla, Pontifex Max. Moguntinensibus Civibus inter cætera mandabat seriò, ut Dietherum pseudoepiscopum, una cum Palatino, alijsque excommunicatis, Vrbe pellerent, & Adolphum, Verum pastorem suum agnoscerent ac foverent. Senatus, ea perlecta, quandoquidem latina erat, eam theuthonicè verti, ac toti communitati, proxima solis, prælegi curavit. Judicabat

cabat autem consultum, si de bulla illa appellaret, ne, si quis fortè casus inde accideret, aut quoddam gravamen oriretur, Clerus ansam arriperet interdictum servandi: non baptizandi parvulos, mortuos non sepeliendi, sacramenta non administrandi, aliaque divina in Ecclesijs non peragendi: consultatione igitur habita, id ipsum tota communitas approbavit, ut scilicet de prædicta bulla appellatio fieret: quamvis nonnulli erant, qui id summoperè dissuadebant. facta igitur, et publicè affixa fuit illa appellatio, ipso Annunciationis Deiparæ virginis festo, cujus copiam in fine dabimus.

Appellatio à bulla Pontificia facta.

Dum autem hæc fierent, die Martis ante præfatum festum, Fridericus Palatinus, maximis copiis, quas Henricus Landgravius Hassiæ (qui filiam & hæredem Annam, Philippi Comitis Cattimelibogæ sæpè dicti, uxorem habebat) ex Weteravia, vicis quibusdam, Eberhardo Comiti Kònigsteinio incensis, in auxilium adduxerat, contra Ludovicum Bavariæ Ducem, nigrum cogno

Palatin. procedit contra Ludovicum Duc. Bavariæ

Waltbeckelheim castrum spoliatur, incenditur ac penitus destruitur.

cognominatum, tanquam publicus hostis processit, et castrum Waltbeckelnheim, in Comitatu Sponheimensi, quodDux ipse prius, stipendij loco, cum aliis ab Adolpho acceperat, ut supra dictum, firmissima obsidione vallavit, machinisque bellicis acriter impugnavit, cepit, spoliavit, murosque et turres, aliaque ejus ædificia, solotenus dejecit, ignibusque totum castrum incendit ac penitus desolavit, fuerat id quidem exiguum, sed muris, turribus et fossatis optimè munitum, in quo, pro defensione, in præsidio collocati fuerant multi viri genere nobiles, armis et audacia potentes, ex quibus centum sexaginta pedites captivati, cæsi plurimi, reliqui per fugam salvati, inter quos fuit nobilis vir, Henricus de Hohenstein, loci illius Satrapa; qui cum cæteris, captivus quoque abductus fuit.

Senatus rursum requirit Clerum, ut appellationi adhæreant.

Die Veneris post festum Annuntiationis Mariæ antedictum, Senatus & Communitas Moguntina rursum Clerum requisivit, ut appellationi suæ, qua de bulla Apostolica appellaverant, adhæ-

adhærerent, & in fœdus, quod cum Diethero, Palatino & aliis inierant, quantum ad decisionem & unionem illam, olim inter sese factam, spectaret, consentirent, idque sigillo communi confirmarent, quemadmodum hoc ipsum jam dudum postulatum fuerat: Clerus autem, quoniam capitulariter hæc consultanda erant, proxima Lunæ post Dominicam Lætare, ad ea se responsurum promisit.

Altera autem die Sabbathi, Rabanus de Liebenstein, & Ioannes Mônch de Rosenberg, Canonici majores, nomine Capituli, inscio Clero secundario, Senatum accedentes, rogarunt, quid sibi agendum esset, si quis forsan ex tribus illis, Diethero, scilicet, Palatino & Comite Philippo, cum quibus fœdus inierant, mortem obiret: quapropter conventum fieri postularunt, in quo pluribus desuper consultarent, hoc tamen fieri prohibentes, donec Clerus, statutâ die Lunæ proximâ, ratione appellationis responsum dedisset: &, ut hoc ipsum interea sub silentio maneret, rogarunt: annuit Se-

Canonici majores consultationem habent cum Senatu.

it Senatus, suosque, die præfixa, ad eundem conventum missurum spopondit.

Clerus appellationi civium adhæret cum conditione.

Sequenti Lunæ, Clerus Senatui super appellatione responsum dedit, & se appellationi eorum adhæsurum promisit; hâc tamen lege, ut, si forsan simile, Clero, à Rom. Pontifice inferri contigerit, propter quod appellare etiam necesse foret, Senatus itidem ejus appellationi adhærendo præstaret. Quo ad decisionem autem, se sæpius quidem propterea requisitum, respondit, sed in eo positum esse, ut quidam à Diethero et Senatu, quidam ex Clero, in directores hujus negotij deputentur, qui illud judicio suo decernerent atque definirent, & ut hoc quam primum fieret, postulavit, se suos quoq; delegaturum promittens, quod postmodum factum. Priusquam tamen hæc unio sigillis confirmaretur, palam Senatui obiiciebatur, hanc unionem à Clero nequaquam fore servandam, neque Clerum promissis satisfacturum: quo audito, Senatus Dietherum rogavit, quatenus Clerum adigeret,

geret, ut unionem hanc sigillis confirmaret: quibus Dietherus; Senatus, inquit, potestatem mihi nequaquam concedit, ut Clerum vi eò adigam: neque ipsemet hoc facere attentat: concedat, ut, si qui facere recusent, eos in urbe apprehensos, aut vi eò impellam, aut pœnas super hoc meritas ab illis exigam. Sed in hoc Senatus minimè consensum præbuit, sicque infecto negotio ab invicem rursum discesserunt.

Ea ipsa die lunæ, Palatinus ex comitatu Sponheimensi, ab oppido Waltbeckelnheim prædicto, quod funditus jam desolatum & eversum reliquerat, veniens Moguntiam versus, in villam Weissenaw perrexit, ibidemque contractis undique navigiis, exercitum per Rhenum traducere cogitavit, in castellis Flerscheim, Hochheim, Costheim & Castel de nocte permansurum: Ipse autem, assumpto secum Comite Philippo, exiguo equitatu, inter horam octavam & nonam vespertinam, Moguntiam venit, & ad hospitium Rubeæ domus, zum Rothen Hauß/ divertit, ubi, Consule urbis, à quo in urbem intro- **Palatinus Moguntiam venit.**

F missus

miſſus fuerat, accerſito petiit, quatenus exercitui, qui erat quingentorum equitum, ac mille & quingentorũ peditum, ſequenti die venturus, liber per urbem tranſitus ad Rhenum usque, ut transvehi poſſit, concederetur, ſine maleficio aliquo illum deducendum promittens. Senatus, conſultatione habitâ, communi conſilio tranſitum permiſit, modò id absque damno ac detrimento urbis ac civium fieret. Igitur die martis, mane diluculo, maxima, per Rhenum & Mœnum, multitudo peditum, itemque tria millia equitum, navigiis venit, inter quos, ipſe Dietherus, Dux & anteſignanus erat, qui omnes in campeſtri loco cis Rhenum propè Caſtel convenerunt. Exercitus quoque ille per urbem deductus, Rheno tranſito, ipſis conjunctus fuit. Hac multitudine in unum congregatâ, Dietherus, cum Palatino, & cæteris, circa horam tertiam pomeridianam, Ringaviam rurſum aggreſſus eſt, caſtraq; ponens juxta vicum Walloff, in monte vinifero ibidem, ad Eccleſiolam zum Retgen nuncupatam, cum exercitu reſedit. Ringavienſes verò

Exercitum per Rhenum traducit.

Palatinus & Dietherus Ringaviam aggreditur.

verò incolæ, quamprimùm Dietheri & Palatini sensêre adventum, eorumque conatum intellexêre, confestim ad præsidia sua confluxerunt, & venientibus hostibus, armis sese fortiter ac strenuè opposuerunt: atrox tunc dimicatio inter eos exorta, certatum à die Mercurii usque in matutinum diei Veneris, magnæ clades hinc inde illatæ & acceptæ fuerunt; non tamen Ringaviis, hostes prævaluerunt, sed propter nimiam aëris inclementiam & frigus, quod tunc erat, exercitus eorum diutius manere nequaquam potuit: quare, obsidione sine effectu solutâ, Principes hi quantocius retrocedere & abire coacti sunt. In hoc conflictu, magnus Diethero & Palatino nobilium numerus periit, multi vulnerati Moguntiam advecti: Equiti cuidam, Petro de Udenheim, crus, bombardæ globo, ablatum fuit: alius quidam, Maternus de Mudersbach, similiter globi jactu interiit. Neq; etiam Ringaviis incruenta isthæc victoria cessit, plurimi enim ex ipsis quoque ceciderunt, multi saucii recesserunt. Itaque negocio rursus infecto, Dietherus

Atrox dimicatio inter Palatinum & Ringavienses.

Palatinus retrocedere cogitur cum suis.

& Palatinus, cum copiis ſuis reverſi ſunt, quorum equitatus, in villis Hochheim, Flerſcheim, Rüſſelsheim, & oppido Hœgſt: peditatus verò in campeſtribus, juxta Rüſſelsheim & Flerſchheim, reſedit, usque in Dominicam Judica, quâ, equitatu in prædictis locis relicto, peditatus ad propria rediit.

Palatinus ſuum regreſſum ex Ringavia excuſat.

Ne autem receſſus ille Principum ex Ringavia, timori potius & puſillanimitati eorum, quod metuebant, quàm infortunio, adſcriberetur, ipſa Dominica Judica, Palatinus, cum Comite Philippo, Diethero à Sickingen ſuæ curiæ præfecto, Ioanne à Dalheim, & aliis quibusdam, Moguntiam veniens, conventu facto, coram Senatu & Communitate, ſe ſuosque, de receſſu illo purgavit, quòd ſcilicet non metus hoſtium, aut damnum, quod ab ipſis retulerunt, obſidionis ſolutionem cauſaverit: ſed aëris inclementia & frigus eos diutius ibidem morari non permiſerit: inſuper cauſam aliam fuiſſe prætendebat, quòd, ante eorum in Ringaviam diſceſſum, Senatus juxta petitionem eorum, eis contra Adolphum ſuppetias ferre recuſarit:

cusarit: quocirca denuò petiit, quatenus civitas tota, se ipsis, contra Adolphum conjungeret; Verùm Senatus, consultatione initâ, proximâ lunæ, per Legatos id penitus renuit, causas prætendens, quòd impossibile illud sit, cum civitas maximis debitis sit obstricta, & ex hoc, multò majoribus adhuc obstringeretur: maximum præterea, & irrecuperabile damnum, inde provenire posse: quocirca, Civitatem in hoc excusatam habere, eamque hocce onere & gravamine sublevare velint, rogavit, promittens, se omnia alia, ad unionem spectantia, illæsa servaturum, nullaque in re aliâ ipsis suâ operâ defuturum: quibus responsis, Principes acquievêre, ac Civitati, omnia vicissim, quæ promisissent, fide certâ ac indubitatâ, se servaturos spoponderunt: Sicque ab urbe ipsa die recesserunt.

Palatinus cives in auxilium contra Adolphum vocat.

Senatus auxilium Palatino renuit.

Interea, dum hæc fierent, Adolphus, trecentis cum equitibus ex Hassia, ubi per tempus aliquot commoratus fuerat, reversus, in Ringaviam venit, ut incolis, auxilium contra Dietherum & Palatinum, à quibus aliquoties obsidione

Adolphus cum aliis succurrit Ringaviensibus.

cincti fuerant, adferret. Multas præterea copias, Philippus Comes Nassovius, in auxilium miserat, plurimique, à Trevirensi Archiepisco conscripti, advenerant: his omnibus, circumdandus cum suis Palatinus, dicebatur, si paulisper adhuc in Ringaviæ finibus commoratus fuisset.

Multæ irruptiones, incendia ac cædes utrimque factæ.

Multæ postmodum irruptiones & incendia, atq; cædes, ab utraque parte contigêre, quæ omnia hîc enumerare supervacaneum duximus: duravit enim Principum ista contentio ac concertatio diu satis, non sine multorum damno, periculo ac sanguine.

Tandem verò fessis aliquantum partibus, & ærariis exhaustis, amicorū consilio & authoritate, inprimis Illustrissimorū Principum, Dn. Theodorici Comitis de Morsa, Archiepiscopi Coloniensis, ac Dn. Philippi, Burgund. Ducis, de concordia cæpit fieri tractatus, qui,

Tractatus de concordia habetur.

tanquam veri pacis amatores, justitiæque cultores, maximo studio unionem inter eos, & pacem, componere conabantur, propositisque multis & varijs mediis, Dietherum admonebant, ut

æquas

æquas conditiones, concordiæ ac pacis, acceptaret: qui, varia deliberatione habita, perpensisque tot damnis & plagis, Moguntinæ Ecclesiæ propter se illatis, de pacis consilio ac conditionibus tandem etiam cogitabat, & jam, cessurum se Adolpho annuebat, si sibi Castella quædam, quoad viveret, possidenda concederentur, è quibus honestè, juxta statum suum, sustentari posset. Convenerunt igitur utriusque partis Legati, non procul à Moguntia, quibus consultandi negotium pro pace, fuerat commissum, certisque concordiæ articulis & clausulis propositis, statuerunt terminum, intra quem procuratores partium, quisque ad suos Principes inventa referret: certoque die, quem quintum Julii Francofurti elegerant, cum plena potestate instructi, concludendi & pacem faciendi, redirent. Et quidem, Dietherus, pacis formulam subscripsisse, & jam quasi confirmasse dicebatur, in qua cautum erat, Archiepiscopatus Moguntini honorem apud Adolphum remanere: ipsi verò Diethero, reditus quosdam & oppi-

Dies pro pace ineunda statutus.

oppida aliqua, in quibus reliquum vitæ honestè degeret, cedere debere.

Sensit id Palatinus Fridericus, neque pacem Ecclesiæ Moguntinæ, è re sua fore putavit, neque etiam sibi conducere, si Adolphus, Marchioni Badensi & Comiti Wirtembergensi, suis inimicis, esset amicus. Quapropter, nuncijs quam primum ad Dietherum missis, stolidè ac minus sapienter eum agere dixit, qui nobilem Ecclesiam, & primam inter Germanos Ecclesiasticam Dignitatem, spontè dimitteret; degeneris esse animi, honores refugere, Isenburgicam familiam, de qua natus esset, sua culpa perpetuo infamem futuram, quæ alioquin inter Germanos, nobilis & maximè illustris haberetur: caveret, ne tantam generi suo notam inureret; Si hostis impetum per se ferre nequiret, nollet idcirco ignominiosam amplecti pacem, futurum se ipsi auxilio, neque passurum, Adolphi partes victoria potiri: percuteret fædus secum, conditiones æquas inventurum, superaturumque procul dubio tandem Adolphum. Promissione hac pelle-

Palatinus dissuadet Diethero pacem.

Dietherus persuasione ac promissis Palatini à pace ineunda revocatur.

pellectus Dietherus, rursum, omnis juris jurandi religione contemta, annuit. Quis enim, semel periurus juramento tenetur, & non iterum atque iterum pejerat? convênere igitur simul ambo: Palatinus operam suam non defuturam promisit. Dux autem res, ut alibi dictum, Palatinum trahebant, avaritia scilicet, & inimicitia Badensium, quibus incommodum afferre cupiebat: tunc verò ambitioni suæ morem gerere videbatur, si Moguntinam Ecclesiam, cum qua sæpius contenderat, ferro & igne dilaniatam & devastatam cerneret.

Cur Palatino, pax Ecclesiæ Moguntinæ displicuerit.

Cùm igitur statutus adesset dies quintus Julij pacis constituendæ, Archiepiscopus Coloniensis Theodoricus de Morsa, cum alijs nobilibus, & doctrinâ illustribus, Francofurtum venit: Dux verò Burgundiæ Philippus, Ioannem Nassoviæ Comitem delegavit. Adolphus quoque Archiepiscopus, cum Eberhardo Königsteinio sororio suo, alijsque multis, Comitibus & Nobilibus comparuit: à partibus autem Diether & Palatini, nemo visus est, præter quos-

Conventus Francfurti pro pace constituenda frustraneus.

dam Consiliarios, quibus tamen nulla loquendi, vel concludendi quicquam, facultas concessa erat, nisi Adolphum Episcopatu cessurum intelligerent; quod ipse simpliciter recusabat; itaq; re infectâ, partes utrimq; rursum discesserunt.

Interea autem termino itapendente, Principes partium Adolphi; Ludovicus scilicet Bavariæ Dux, niger appellatus, Carolus Marchio Badensis, & Georgius Episcopus Metensis, frater ejus, nec non Vdalricus comes Wirtenbergensis, ut aliquid adhuc gloriæ suæ adjicerent, conventione habita, statuerunt, ante conclusam pacem, adunatis copijs satis justis, terras Palatini Friderici ingredi & vastare; rumor quippè falsus exierat, cujus credulitate decepti fuerunt; quia Palatinus, qui in Bavaria morari dicebatur, occultè in patria latitabat. Igitur hoc ipso anno 1462, contracto milite, prædicti Principes exercitum sexcentorum circiter equitum, & tot millium peditum, adunarunt, atque haut longè ab oppido Bruchsal, in campestribus

Ludovicus D. Bavariæ & alii Principes terram Palatini ingrediuntur & devastant.

ad

ad Sanctam Helenam convenientes, ibidem castra sua fixerunt; multo tamen minoribus copiis, quam inter eos conventum fuerat: imò nec Dux ipse Ludovicus Bavarus, qui tamen huic negotio initium dederat, comparuit. Illinc, Palatini terram, quem longè extra patriam absentem credebant, devastare ceperunt, & Heydelsheim inprimis, oppidum, obsidione cinxerunt, quod cum Comes Palatinus intellexisset, viros probè armatos, quotquot videbantur necessarii, secum assumens, occultè, tempore nocturno, oppidum intravit, & paucissimis cognitus, custodias & defensores per muros & turres sufficientes collocavit. Videntes autem Principes illi, quod oppidum expugnare non valerent, obsidione soluta, inde recesserunt, expeditionem ulterius moventes, haud procul ab Heydelbergà, residentiæ comitis Palatini oppido, castra posuerunt, quibus ibidem locatis, auxiliarii missi ab Adolpho Moguntinensi, equitum quadringenti, peditumque tria millia, supervenerunt. Inde, penultima die, mensis

mensis Julij, prima luce, ijdem Principes tres, cum multis comitibus & nobilibus, peditatu omni in castris relicto, solo equitatu, mille circiter virorum, nixi, in agrum Heydelbergensem descenderunt, nullis, ut fama erat, speculatoribus præmissis, ibidemque pedetentim equitantes, cuncta villagia & curtes religiosorum, igne devastare & incendere cæperunt. Fridericus autem Palatinus, per exploratores, de hostium intentione manè certificatus, undique corraso milite (cui & oportunè longis itineribus auxiliares copiæ trecentorum equitum, quos ipse Dietherus abrogatus ducebat, supervenerunt) cum septingentis equitibus & peditatu multo, cùm adhuc tenebræ essent, Heydelbergam exivit, ac in nemore proximo, haud procul à Seckenheim villa, ubi hostes transituri erant, sese abscondit.

Palatinus hostium adventum occultè expectat.

Seckingen oppid.

Postquam ergo tres memorati Principes, cum equitatu pertransissent, inter angustias Rheni & Neccari, ubi nullus fugæ locus, nisi retrorsum, dabatur; Palatinus, parte copiarum, quæ à tergo

tergo feriret hostem, in insidijs relicta, cum reliquo exercitu, non expectatus, occurrit, & magno clamore manus conseruit, impetuque facto à tergo, præcedentes invasit, percussit, vulneravit atque occidit. Videntes autem Principes, se hostibus et aquis præclusos, nullum evadendi locum dari, ferro aperiendam viam esse, solam in dexterà spem ponentes, alter alterum hortatus est, tumultuarieque acie instructa, imparibus copijs, hostem exceperunt, summisque conatibus in cædem proruperunt, contra quatuor millia, mille: & contra multos, pauci. Certamen atrox commissum, & jam Palatini exercitus cessurus erat, nisi prodeuntes è latebris ejus pedites, longioribus hastis, Principum equos confodere cæpissent, stragemque animalium horribilem fecissent. Ea res Palatino victoriam peperit, quamvis non incruentam, cum ferox etiam, cæso equo, in quo sedebat, in pedes erectus, certamen instauraret, neque se victum fateri vellet, nisi vulneratus.

Principum copiæ à Palatino capiuntur ac occiduntur.

Certamen atrox.

Hac pugna, in prima acie occisi sunt duo

duo nobilissimi comites, unus de Helffenstein Vlricus, alter de Salm, cum nonnullis equestris ordinis propugnatoribus, videlicet, Georgio Barone de Brandis, Conrado Thoman, Livinio de Hornstein, Nicolao Weis, & alijs viginti octo nobilibus. Capti verò tres illi Principes, Georgius Episcopus Metensis, & frater ejus, Carolus Marchio Badensis, Vdalricus comes Wirtembergensis, alijque Comites, nobiles ac ignobiles, fermè quingenti, è quibus fuerunt: Ioannes Comes à Falckenstein, Ioannes Bodman miles, Ioannes de Landeck, Henricus de Sternfels, Vberlinus à Reischach, Casparus à klingenberg, Otto à Seckendorff, Sigismundus de Hohenberg, Iacobus & Ioannes de Helmstat, Vitus ab Asch, Fridericus Bock, Wilhelmus Böcklein, Henricus à Schellenberg, Wilhelmus à Grüningen, Wilhelmus Truchses, Conradus à Stein, Wilhelmus à Neyperg, Conradus Plaurer, Wilhelmus Kranch à Kirchheim, Rudolphus à Weyler, Iacobus item Comes Salmensis, Hartmannus comes Leyningen-

Nomina qui in hac acie occubuerunt.

Tres Principes capti.

Nomina nobilium captivorum.

gensis, Wilhelmus Welrcurt miles, Bernhardus à Fischbach, Petrus de Entzberg, Wilhelmus Horneck, de Hornberg, Casparus de Kaltenthal, Henricus de VVerthnauw, Dietherus & Ludovicus Speth, VVilhelmus de Kolmar, Georgius à Stein, Fridericus de Sachsenheim, Fridericus de Antweg, Marcus de Neuhausen, Emericus de Bubenhoffen, Ioannes à Stetten, Nicolaus de Waldeck, Ioannes à Greiffeneck, Georgius de Werdnaw, Ioannes à Gültlingen, Melchior à Falckenstein, Wilhelmus de Herlingen, Sixtus à Volmersheim, Iacobus à Wiltstetten, Iohannes de Castel, Iodocus à Reischach, Ioannes à Dalheim, Alexius à Freyberg, Bernhardus à Nippenburg. Servi ex parte Episcopi Metensis capti numero 53. Ex parte Caroli M. Badensis 81. & ex parte C. Wirtembergensis 72. reliqui, gladio non occisi, per fugam salvi evasere. Servorum captorum numerus.

Repeti, inter alia antiqua literarum monumenta, chartulam antiquam, illo ævo, à nobili quodam conscriptam, in singulorum nomina, quæ in isto con-

flictu

flictu, à Palatino, vel cæsi, vel capti fuere, denotantur, cujus apographum ad verbum huc apponere placuit. Ejus initium tale est.

Diese nachgeschribne sint nidergelegen off Mitwoch von unser lieben Frauwen Tag Visitationis, Anno LXII. Als myn Herre Pfaltzgraffe mit sinen Vyanden getroffen hat by Seckenheim in dem Velde.

Marggrave Karle von Baden.
Herr Jorg Bischoff zu Metze.
Graff Ulrich von Wirtenberg.

Diese nachgeschribne sint mit Ine nyddergelegen und gefangen.

Die Marggräffischen Edeln.

Grave Jorge von Werdemberg.
Herr Hanß Herr zu Falckstein.
Herr Hans Jacop von Bodemen/ Ritter.
Herr Hans von Lendeck/ Ritter.
Henrich von Sternenfelß.

Eber-

Eberlin von Ruschach.
Caspar von Elingenber.
Ott von Seckendorff.
Reinhart von Windeck.
Peter * Harant. * Hörrit.
Jorg Hele.
Sigemont von Hamborg.
Jacob von Helmsdorff.(Helmstett)
Vlrich von Lungingen.
Vyt von Asch.
Frederich Bock.
Heinrich von Schellenberg.
Hanß von Helmsteit.
Wilhelm Truchseß.
Wilhelm von Nypperg.
Hans von Vehingen.
Burghart von Richschach.
Hans Jacob von * Bodemen. * Bodmar.
Hans Geier.
Heinrich vom Stein.
Jtelhans von Staffel.
Hugk von Rechberg der Jonge.
Conrad vom Stein.
Vlrich Ruck von Tanneck.
Conrad Plarer.
Wilhelm Gremich von Bruchingē.
Rudolff von Wyler.

Werse Bock von Stouffenberg/
Heuptman.
Hans Feltbrether von Sachssen.
Wilhelm Böcklin.
Conrad Vngelter } Burger von
Jheronimus Hipp. } Eßlingen.
Diether von Gemmingen.
Ludwig Schefferlin/ Burger von
Eßlingen.
Hans Mertlin.
Summa 40.

Die Metzischen Edeln.

Graue Jacob von Solme.
Graue Jacob von Leynyngen.
Her Heinrich Beyer v. Bopparten/
Ritter.
Peter von Beffremont.
Wilhelm von Vollionart.
Johan von Demaicin.
Johan Duschir.
Debolt von Tosche.
Thoman von Felley.
Colla von Herbesolly.
Jorg von *Abecort.
Reinhart von Lutehort.
Lenhartt Goldorff.

* Harracourt.

Bernhard von Vispach.
Johan von Erendorff.
Johan von Duren.
Johan von Fylat.
Symont von Clerica.
Marx von Fusy.
Johan von Rosyrs.
Olysir Fetray.
Paris von Rombesal.
Johan von Bretany.
Wilhelm von Montry.
Jorg Bastart von * Aprumont. * Apper-
Wilhelm von Sigelscher. mont.
Arnolt von Bubingen.
Philips von Cletheim.
Wilhelm von Peschlingen.
Arnolt von Putlingen.
Peter von Grymberg.
Heinrich von * Orlokourt. * Harra-
Kolyssen von Spynnele. court.
Johan von Androny.
Eliß von Virdenheim.
Heinrich Hultzappel.
Bernhart von Nypperg.
Symon Hesse.
Friderich Hultzapphel.

Summa 39.

Die Wirtenbergischen Edeln.

Wilhelm Herter von Herteneck.
Wolff Dachssenhußer.
Caspar von Kaltendale.
Heinrich von * Werdenauwe. * Wertnaw.
Dieterich Spett.
Hans Symon Rayb.
Conrat Scharff von Fridenberg.
Wilhelm von Kolmer.
Jorg vom Stein.
Fridrich Atwig.
Friderich von * Sachssen. * Sachsen.
Marx von Nuhusen.
Hans von Stetten.
Heinrich Gutt.
Claus von Waldeck.
Hans von * Grauneck. * Graueneck.
Jorg von * Wederauwe. * Wertnaw.
Friderich Vetzer von * Geispeltzheim * Geißpitzheim.
Albrecht Schillingk.
Heinrich von Wege.
Symon Seckenck.
Hans von Giltlingen.
Melcher von Falckenstein.
Wilhelm Ketheler.
Wilhelm von Horgheim.

Ludwig

Ludwig Spett.
Huge Hune.
Ludwig von Bernhußen.
Jacob von * Helmstein. * Helmstet.
Sittich von Folmerßzhhusen.
Hans von Kastel.
Albrecht Göler.
Ebirhart von Achelfingen.
Jacob von Auwe.
Jost von Richsbach.
Hans von Talheim.
Ernfrid von Duchenawe.
Allexies von Friberg.
Bernhart von Nippenberg.
Ittelhans von Bodemen.
Conrad von Bubenhoffen.
Friderich Sturmfeder.
Wilhelm von Zulnhart.
Ludwig von Werdenaw.

Summa. 44.

Item hundert vnnd zwene Reissiger Knecht sind mit dem Marggraffen von Baden jhrem Herrn nyder gelegen/ der Namen in myns Herrn Pfaltzgraffen Hoffe aller wissen ist.

Item vier vnd funfftzig Reisſiger Knecht ſint mit dem Biſchoff von Metze jhrem Hern nidergelegen/ der Namen auch in myns Hern Pfaltzgraffen Hoffe wiſſen iſt.

Item ſiben vnd achtzig Reiſiger Knecht ſind mit dem von Wirttenberg jhrem Hern nydergelegen/ der Namen auch aller zu Heydelberg iſt.

Dieſſe Edeln ſint dot bliben.

Graff Jorg von Branditze.
Graff Vlrich von Helffenſtein.
Jorg Rugraffe.
Jorg zur Wittenmülen.
Lux von Hornſtein.
Conrat Tumman.
Vnd by 30. Reyſigen Knechten.

Item off myns gnedigen Hern ſytten ſint diß tot bliben.

Her Wipprecht von Helmſtat.
Jorg zur Wittenmülen.
Item 400. Reyſiger Pferde gewonnen.

Poſt-

Postquam autem rumor in castris, in quibus peditatus eorum totus remanserat, nunciatus fuit, Principes suos esse captos, unusquisque, vitæ suæ consulens, fuga salutem quæsivit, majoreq; clade fugientes, quam acie pugnantes, affecti sunt.

De hac victoria, extat nunciatoria Epistola, ipsius comitis Palatini, ad Ludovicum Bavariæ Ducem, ipsa die victoriæ data, in hæc verba. Epistola Palatini ad Ludovicum D Bavariæ de parta victoria.

Dem Hochgebornen Fürsten unserm freundlichen lieben Vettern / Hern Ludwigen Hertzogen in Baͤdern unnd Ober Beyern / ꝛc. unsern freundlichen Dienst und was wir liebs unnd guts vermögen zuvor / Hochgeborner Fürst / lieber Vetter. Es seindt auff heut dato deß Brieffs Marggraff Carle von Baden / sein Bruder der Bischoff zu Metz und Graff Ulrich von Wirtenberg / mit einem starcken reysigen Zeug bey achthundert Pferdt inn das Ampt Heydelberg kommen / und allernechst bey Heydelberg angestossen zu brennen: so haben wir unsern reysigen Zeug zu guter maß heimlichen beyeinander gehabt und

vnser Freundt der Bischoff zu Mentz ist heimlich mit dreyhundert Pferden unden zu vns gestossen / vnnd wir seynd den Feinden nachgezogen / und jhnen ein Furlaß geben/ vnd wolten sie in die mitte nemmen: da seind wir mit dem hauffen zusammen gestrichen/ vnd durch Genad vnd Hülffe des Allmechtigen GOttes / haben wir die genante drey gefangen / vnnd mit jhnen ein Graffen von Seudenwerd / vnd ein von Leyningen / vnnd sonst viel guter Ritter und Knecht: Vnd ist ein Herr von Brandis / ein Graff von Helffenstein / vnnd sonst etliche von der Ritterschafft auff der Wahlstatt blieben auff der Feundt seiten. So ist auff vnser Seiten niemand / dann ein Ritter Her Wilprecht von Helmstedt todt blieben. Den handel wolten wir Ewer Lieb nicht verhalten / in dem getrawen/ daß jhr das zu grossen Frewden gern vernehmet / vnd euch auch in ewern sachen desto füglicher wisset zurichten. Datum Heydelberg auff Mitwoch Petri und Pauli Apostoli, Anno 62.

Hertzog Friderich Pfaltzgraff/ Churfürst.

Acta

Acta sunt hæc in campo latissimo, non procul à Ladenburgo, ut supra dictum est, juxta villam, Seckenheim hodie dictam, olim Sigenheim & Sickenheim, super flumine Nechar in pago Lobodunensi sitam, quos campos, eundem locum esse ajunt, ubi Gratianus Imperator olim Germana agmina fudit, & ultra Nicrum fluvium repulit; ubi tum oppidum habebant *Lobodunum, Ausonio teste, quod hodiernum Laudenburgum esse, nemo est qui dubitet. Inde loco & villæ, ab insigni victoria Gratiani, factum nomen Sigenheim, veluti Nicopoli aut Niceæ: ut alteri villæ, Ladeburgo proximæ, Walstat, à clade & internecione sua, luctuosum nomen, ab ipsis Germanis, tribui potuit, quasi vff der Walstatt clades illa Germanorum contigisset. Hic locus postmodum, ab hac Friderici Palatini victoria, nobilior redditus est: in cujus memoriam, in agro illo, ubi prælium hoc, seu stratagema contigit, crux lapidea erecta est, cum hac inscriptione: Als man zalt nach GOttes Geburt/ M. CCCC. LXII. Jahr / auff Sanct

Locus pugnæ.

Seckenheim villa.

* Ladenburg.

Monumentum in signum victoriæ positum.

Paulus Gedechtnus tag / seind auff dieser Walstatt / durch Hertzog Friderich / Pfaltzgraffen bey Reyn vnd Churfürsten / nidergeworffen wordē / Her Jörg Bischoff zu Metz / Marggraue Carl von Baden / und Graue Vlrich von Wirtenberg mit einer mercklichen zahl jhrer Diener / Grauē Hern vnd Knecht / vnnd denselben die in solchem geschefft todt blieben seynd / wölle Gott barmhertzig sein.

Captivi Heydelbergam deducti.

Captivi porrò omnes, Heydelbergam, cum magno triumpho, deducti fuère, eorumq; vexilla ad tholum templi S. Spiritus ibidem suspensa: ipsi verò durè satis, & sine ulla clementia, ut scribit ipse Pius II. Pontifex Maximus, vinculis mancipati, atque in tetro carcere clausi, compedibusque & catenis, tanquam rei, ultimo supplicio digni, restricti, ultra annum, ibidè detenti fuerunt, qui, cùm ferre miseri captivitatem nequirent, & carceris squalorem horrerent, post plurimas preces, tandem certis conditionibus; & gravi pecuniæ mulcta, ut infra dicetur, liberati sunt, vulnerati quoque ex captivis, Civi cuidam

dam Heydelbergensi, cui nomen Flurer erat, in custodiam fuerunt deducti.

Tradunt, Palatinum, devictos captosq; hostes, in primá cœná, convivio satis lauto, ac Principibus digno, excepisse; sed panem apponi prohibuisse; hunc verò cum poscerent convivę, respondere jussisse, non esse justum, illis panęm pręberi, qui segetęs, contra belli jura, crudeliter vastassent, & frumenta in horreis combussissent, molasq; passim igne destruxissent. Principes à Palatino lauto convivio excipiuntur, sed absque panę.

Hæc Palatini victoria, postquam Moguntiæ innotuit, alterâ statim die Jovis, mane, sonantibus omnium Ecclesiarum campanis, D. Ambrosii Hymnus, summâ solennitate & applausu, ab universo Clero decantatus fuit, qui idem, in majus lætitiæ signum, post meridiem, in Dominorum area, ignem maximum excitavit, atque Sabbatho deinde sequenti, processionem generalem, cum venerabili Eucharistiæ Sacramento, ad collegiatã D. Stephani protomartyris Ecclesiam, insti- Lætitia Moguntiæ fit ob victoriam Palatini.

inſtituit, in gratiarum actionem DEO, quòd hoſtes Civitatis, & qui Diethero adverſabantur, tandem aliquando devicti eſſent, tranquillitasque & pax, Civitati inde reſtituta crederetur.

ılatinus ıtias, it Deo victo- m paſ- s,

Sunt etiam qui ſcribunt, Fridericum Palatinum, poſtquam, hac victoria potitus, Heydelbergam reverſus eſſet, non ſtatim arcem aſcendiſſe: ſed templum prius ingreſſum, longo tempore ante ſacram aram, flexis poplitibus, precationem ſuam ad Deum dixiſſe, eique, pro liberatione è periculis & hoſtium manibus, gratias egiſſe.

Pon- is ſen- tia de oria atinl.

Pontifex autem Maximus, hoc infelici nuncio accepto: ſuperbia, inquit, noſtrorum Ducum, res Moguntinas debiliores fecit, non abſtulit: vivo tamen Pio, nunquam Dietherus ex authoritate primæ ſedis Moguntinæ præſidebit Eccleſiæ; & niſi fallimur, victoria, quæ nunc ad hoſtes defecit, citò ad noſtros redibit. Literas poſthæc, ad Franciſcum, Decanum Toletanum, dedit,

dit, ut Ducem Burgundiæ, Philippum, in auxilium, Adolpho Moguntinensi Præsuli ferendum, invitaret, quarum tenor hic est:

Literæ Pii Pontificis ad Decanum Toletanum.

Pius Secundus dilecto filio Francisco Decano Toletano, Subdiacono, nuncio & oratori nostro. Dilecte fili salutem. Ex literis dilecti Petri Franci collegæ tui datis ex Confluentia, sexta die præsentis mensis, accepimus de prælio commisso cum Comite Palatino, & de captivitate Episcopi Metensis, Marchionis Badensis & Comitis de Wirtenberg, quod nobis certè displicentiam attulit, nam per ea quæ apparebant, confidebamus eos Ecclesiæ Moguntinæ citò felicem exitum habituros. Sed propter hoc non est spes abiicienda, maximèque confidendum est in potenti manu Dei, quæ nunquam justitiam succumbere permittit. Vt autem citò succurratur, volumus ut communicato consilio cum dicto collega tuo, tu aut ipse, prout melius inter vos convenietis, properè se conferant ad dilectum filium, nobilem virum Philippum, Ducem Burgundiæ, eumque omnibus rationibus & suasionibus inducere conemini, ut in hac re consilium præbeat, & quam celeriter, pro nostro & Apostolicæ sedis honore, auxilium & opem Adolpho præbere velit: nam

nam nulla in re possit nobis complacere, prout nos etiam efficaciter ad eum scribimus. Utimini igitur in hac re omni studio & celeritate, prout rei importantiam postulare cognoscitis. Datum in Abbatia S. Salvatoris Clusensis diœcesis sub annulo Piscatoris, die 28. Julii 1462. Pontificatus nostri anno quarto.

Literæ autem, quas ipse Pontifex, ad dictum Burgundiæ Ducem Philippum, transmisit, sunt hæ:

Literæ Pii Pontificis ad Ducem Burgundiæ quib. invitat auxilium Adolpho Archiep. Mogunt. ferendum.

Dilecte fili salutem. Credimus nobilitati tuæ abundè cognitum esse, Dietherum de Isenburg, ob ejus obstinatam duritiem & contumaciam, aliáque gravia ipsius demerita, Moguntina Ecclesia depositum & privatum à nobis extitisse, & dilectum filium Adolphum de Nassaw, ad eandem Ecclesiam fuisse promotum. Credebam Dietherum justa sententia nostra acquieturum: Verum ipse in reprobum sensum penitus conversus, & DEI ac nostro, & Apostolica sedis honore contemto, ad arma devenit, & ad ruinam desolationemque nobilissima illius

illius Ecclesiæ anhelans, adjuncto secum & accito Friderico Comite Palatino Rheni, omnium conatu nixus est & nititur facere, quæ potest ad destructionem Ecclesiæ prædictæ. Et licet Adolphus cum suis fautoribus hactenus magno animo restiterit malitiæ Diétheri & complicum, resque ad bonum & felicem exitum directa videbatur: Tamen ex insperato accidit nova calamitas, quæ non parùm rationes nostras conturbavit. Nam ut te jam intellexisse opinamur, capti sunt in bello Episcopus Metensis, Marchio Badensis & Comes de Wirtenberg: propter quod credibile est, partes Adolphi & ejus fautores non parum esse consternatos, & opus est ut eis celeriter succurratur. Nos itaque, quibus hæc res, supra quàm dici potest, pro nostro & dictæ sedis honore, cordi est, cùm animum in multas partes verteremus, tua nobilitas potissimum occurrit, quæ sua potentia lassis rebus facilè succurrere possit. Proinde hortamur eandem, & per Christi charitatem requirimus, ut quam celeritur, prout rei neces-

necessitas postulat, velit potenti manu suâ auxilia oportuna, prædicto Adolpho ferre. Consideret excellentia tua, in hoc agi de honore Dei & sanctæ sedis matris tuæ, quæ, audaciâ & scelere Dietheri, non leviter violata est. Nos autem, cum semper de tua nobilitate opinionem Catholici Principis gesserimus, omniaque magna de tua potentia nobismetipsis polliciti fuerimus, persuademus nobis, nihil unquam à tua excellentia gratius & acceptius nobis fieri posse, quā si celerrimè Adolpho auxilium tuleris, & tale auxilium, ut Ecclesia Moguntina, quæ illi canonicè à nobis commissa est, à sævitia & violentia Dietheri dicti comitis liberetur. Hoc erit opus dignum tanto Principe, acceptissimum Deo & nobis, ex quo immortalis gloria excellentiam tuam sit secutura. Datum in Abbatia Sanct. Salvatoris Clusen. diacesis 28. Iulij 1462. Pontificatus nostri anno quarto.

Aliæ literæ ii Pontificis ad eundem Burgundiæ Ducem, quibus eum contra Palatinum, Diether. & alios incitat.

Habentur etiam aliæ literæ dicti Pontificis ad eundem Ducem Philippum, quibus eum contra Fridericum Palatinum, Dietherum abrogatum, & Philippum Cattimelibocensem Comitem invitat; & sunt tales.

Fius

Pius Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio nobili viro Philippo Duci Burgundiæ salutem & Apostolicam benedictionem. Scripseramus superioribus mensibus charissimo in Christo filio, Friderico Rom. Imperatori Augusto, quam potuimus accuratius, ut causam defensionis Ecclesiæ Moguntinæ amplecti vellet, ac operam daret liberationi venerabilis fratris nostri, Georgij Episcopi Metensis, ac dilectorum filiorum Caroli Marchionis Badensis, & Udalrici Comitis Wirtenbergensis, qui superiori æstate, rebus adversè gestis, à Friderico comite Palatino Rheni capti extiterunt. Requisivimus suam Serenitatem, ut aggredi vellet hac opera, in quibus & laudem & gloriam sibi parare posset. Rescripsit nobis nuper sua sublimitas, animumq; promtum quidem & optimè dispositum demonstravit: adiecit autem inter cætera nonnulla de perverso proposito Palatini prædicti, eumq; accensum contra honorem nostrum & Apostolicæ sedis esse significavit: quodq; post inducias, Nurenberga initas inter ipsos, idem Palatinus astu & dolo nonnullis Principibus & Prælatis ac communitatibus se conjungere & colligare nixus est, eo consilio, ut Apostolicam Imperialemq;

H

lemq; dignitatem pro damnabili sua libidine confundere & pessundare posset. Suadet Imperator obviandum esse tantæ iniquitati, & ad conservationem utriusque dignitatis præ ceteris unam & expeditam viam nobis obtulit, qua via una opera occurri possit malignitati Palatini & complicum, & liberatio Episcopi Metensis aliorumq; captivorum procurari. Ea est, ut nos simul cum ipso Imperatore communi nomine nobilitati tuæ, aut dilecto filio Carolo nato tuo contra Palatinum & Diethérum de Isenberg & Comitem de Katzenelenbogen, & illis adhærentes ac sequaces capitaneatum committamus literasq; Apostolicas cum censuris & pœnis Ecclesiasticis ad coercendum rebelles & hostes concedamus. Placuit nobis & placet Imperatoris consilium, idq; amplecti animo decrevimus: Sed quia nescimus quæ sit in hac re intentio tua nobilitatis, deliberavimus prius ad te scribere, ut nobis significes quid intentas. Nam si noverimus tibi cordi hanc rem esse, alacri animo capitaneatum hujusmodi, ut Imperator censet, deferemus. Nobis enim gratum supra modum futurum est, ut nobilitas tua, aut filius tuus onus assumat:

&

& ut assumere velit, affectuosè hortamur, & requirimus: id etiam postulantes ut super eam rem intentionem nobis notam facias: si eam acceptandam duxeris, nos confestim literas Apostolicas ad te transmittemus; confidentes nihilominus quodpropter hoc non deseres religionem Christianam, quin ei contra Turcos (ut sæpe pollicitus es) auxilia opportuna ipse præstes. Erit igitur prudentia tua examinatis rebus id consilii capere, quod dignum sit tanto Principe, & quod tibi & domui tuæ laudem & gloriam afferat. Cæterum ex ipsius Imperatoris literis læto animo accepimus eum decrevisse nostra præsertim contemplatione, concedere tibi regalem investituram, super quo in tui favorem sæpius ad celsitudinem suam scripsisse meminimus: Et hoc non tantum facere deliberasse, sed etiam affinitatem tecum contrahere ratione filii sui & filiæ tui nati, ac tibi Vicariatum imperii in terris Gallicanis ultra Rhenum concedere statuisse; Quod profectò nobis est gratissimum, idque serenitati suæ & generositati tuæ prosperum & felix esse optamus, ad pacem & perpetuam

consolationem Utriusq; vestrum, ac sedis Apostolicæ & Christianæ religionis conservationem & augmentum. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno Incarnationis Dominicæ M. CCCC. LXIII. XIIII. Calend. Februarij, Pontificatus nostri anno quinto.

Palatinus proficiscitur contra Episcopum Spirensem.

Principibus porrò illis in captivitatem actis, ut dictum, Fridericus Palatinus, exercitum, contra Episcopum Spirensem, Ioannem Nix de Hoheneck, dictum Entzberg, eò quod & ipse Adolpho adhæreret, traduxit, ac oppidum inprimis Rottenberg, cum castello annexo, obsidione circumdedit, expugnavit ac cæpit. Ad instantiam verò Capituli majoris Spirensis, concordia postmodum sub tali conditione facta est, ut castellum prædictum, cum oppido Rottenberg, similiter Wersauu, juris Palatini perpetuò essent: In nemore quoque Spirensis Ecclesiæ, dicta Lushàrt, omnis venatio cunctis temporibus, soli Palatino cederet. His ita conclusis, post miserabilem Ecclesiæ Spirensis desolationem, post rapinas & incendia varia, tandem pax ibidem reformata

Rotenberg op Wersavu oppid.

Concordia fit inter Palat. & Episcopum Spirensem.

mata fuit, non sine maximo diæcesis incommodo ac damno.

Quomodo autem, ac quibus conditionibus, hic, prædicti Principes tres, captivitate sua postmodum liberati fuerint, antequam ad ipsam urbis Moguntinæ direptionem, de qua deinceps agendum erit, transeamus, paucis hic annotare visum fuit.

Principes Captivi, post diutinas incarcerationes, ac preces multas, atque varias, his tandē conditionibus, sat gravibus ac duris, anno 1464. dimissi fuerunt. Georgius Metensis Episcopus, Iacobi Marchionis de Baden filius, pro liberatione sua, Palatino, quadraginta quinque millia florenorum dare compulsus fuit: ac se cum omni militia sua, & tribus in Lotharingia castellis: Bergard, S. Theobaldi & S. Crucis, ipsi perpetuo obnoxium scripsit.

Quibus conditionib. Principes à Palatino capti fuerint liberati.

Georgius Episcopus Metensis.

Carolus Marchio Badensis, dicti Georgij Episcopi frater, pro liberatione promisit, scripsit, & dedit centum millia florenorum. Verum quia tanta pecuniarum summa ad manum in promptu non fuerat, tali conditione

Carol⁹ M. Badensis.

ſatisfecit : Quicquid in Comitatu Sponheimenſi habuit, Palatinatui, ſub reemptionis titulo, tradidit. Oppida quòque Beſigheim, Beinheim, cum thelonio, & caſtello, ſimili ſub reemptionis jure, aſſignavit. Inſuper omni reemptionis juri, quod ſe habere ſub oppido Heidelsheim & Eppingen prætendebat; venationibus quoque & piſcationibus, inter Seltz & Germersheim, in terra & Rheno, pro quibus ante,lis & contentio fuerat, in perpetuum renunciavit. Oppidum denique Pfortzheim, Palatinatui feudale conſtituit; & ſe, cum omni poſteritate ſua, literis & juramento neceſſariis, inperpetuum Palatino obnoxium fecit.

Begisheim, Beinheim oppid.

Heidelsheim, Eppingen op.

Pfortzheim op.

Udalricus Comes de Wirtenberg autem, pro centum florenorum millibus, à Palatino ſimiliter multatus fuit, quorum in promptu quadraginta millia ſolvit: Viginti autem millia, ſibi ab Adolpho Moguntinenſi, ſupra ſtrata montenſi, ſtipendii loco aſſignata, Palatino quòque reſignavit; ſicque

Udalricus C. Wirtenberg.

ſicque florenorum ſexaginta millia tunc ſoluta fuère: De reliquis verò quadraginta millibus, penſionem annuam duorum millium, Palatino promiſit, quam, monumentis neceſſariis confirmavit. Marpach inſuper, oppidum, ipſi Palatino, quoque feudale conſtituit; ſeque cum omni militia ſua, Palatinatui obnoxium ſcripſit. Marpach oppid.

De hujus liberationis modo ac conditionibus, extat ſcriptum quoddam apud Leonhardum Pauholtz de Operchoven, presbyterum diœceſis Ratisponenſis, in Chronico Bavariæ, lingua populari, his verbis eodem tempore data: Conditiones alterius autoris, quibus Principes fuerunt liberati.

Anno Domini M. CCCC. LXVIII. (eſt error in numero, qui debet eſſe M. CCCC LXIV.) Am Sambſtag nach Anthonii/iſt der Biſchoff von Metz ledig worden. Am erſten hat er gegeben fünffzehen tauſent Gülten. Item er ſol in etlichen Jahren geben zwantzig tauſent Gülten. Auch hat er jhm an Land geben das Frießland/ das mag er wieder löſen vmb zehe tauſent Gülten. Item darzu ſol er allen vnwillen vnnd vngnad gegen dem Bapſt/ vnd Biſchoff zu Metz. Frießland.

dem Keyser in der Frist abtragen/oder darfür geben zehen tausent Gülten. So ist der Bischoff mit allen seinen mitgefangenen verbündlich worden/ wider den Pfaltzgraffen nicht stehen/ noch versprechen/noch schaffen zuthun/ weder heimlich noch öffentlich/ohn gefehrde.

Marggraff von Baden.

Item Marggraff von Baden ist am Pfingstag nach Quasimodo geniti ledig worden anno ut supra, Am ersten hat er geben zwantzig tausent Gülten.

Besickheim.

Besigkaim mit seiner zugehörung/ mag er lösen für dreissig tausent Gülten. Der Pfaltzgraff hat darauff zum baw vier tausent Gülten/ sol er zahlen nach dem sie verbawet sind. Item

Pehenheim.

Pehenheim mit seiner zugehörung/ mag er lösen für zehen tausent Gültē.

Sponheim Graffschafft.

Item Sponheim die Graffschafft/vnd was zu Creutznach gehöret/mag er lösen für zwantzig tausent Gülten. Item

Pfortzheim.

Pfortzheim mit seiner zugehörung/soll der Marggraff und seine Erben hinfüro zu Manlehen empfangen von der Pfaltz/ oder darfür geben fünfftzig tausent Gülten. Item er vnd seine mitgefan-

gefangene seind dem Pfaltzgraffen verbündlich als der Bischoff. Auch alle Gerechtigkeit ist ab / die der Marggraff vermeinet hat zu haben zu Haydenhaim vnd zu Epping. Heydenheim / Eppingen.

Der von Wirtenberg Graff Vlrich ist ledig worden in der Wochen vor Cantate, anno quo supra. Er sol geben hundert tausent Gülten / dieselben bezahlen in zehen Jahren / oder sol nach der frist Güld darvon geben. Jetzund muß er geben viertzig tausent Gülten / darfür hat er jhm eingegeben zwo Stadt / Peternaw vnd Wellingen. Er soll auch Lebenstain vnd Meckenmül / (die seine Fraw inne gehabt) wider geben, Er sol Mirpach mit seiner zugehörung zu Manlehen empfangen: So er das sein nit mehr thun wil / sol er der Pfaltz geben fünfftzig tausent Gülten, Sein Ritterschafft ist auch verbündlich als die andern. Auch alle Klainoder / die sein Fraw hinweg hat / wider geben. Vlrich Graff von Wirttemberg. Peternaw, Wellingen. Mirpach.

Et his omnibus ita constitutis & peractis, prædicti Principes liberati fuêre.

Priusquam autem illi, captivitate suâ liberarentur, Adolphus Moguntinensis Archiepiscopus confirmatus, motibus tam diversis defatigatus, ultimò cogi- Adolphus cogitat quomodo sibi Moguntinos subjiceret.

cogitans, quomodo tandem Cives, qui partes Dietheri abrogati sequebantur, vi sibi subjiceret, ac in suam potestatem perduceret, cum quibusdam partium suarum proceribus, rem novam, & insperatam, & illi ipsi dubiam, aggressus est, consiliumque, urbis obsidendæ ac capiendæ, iniit. Conscii hujus erant, Ludovicus Bavariæ Dux, niger dictus, Alvicus Comes Sultzensis, Eberhardus Königsteinius, Adolphi sororius, sæpe memoratus, & perpauci alii, hi omnes, duorum Civium Moguntinensium informationem, & clandestina consilia sequebantur, Ortwini scilicet & Dudonis, qui, locorum urbis gnari, copias se introducturos, sicq; Adolpho urbem tradituros promittebant. Itaquè, machinis, scalis, aliisq; omnibus, ad expugnandam urbem necessariis, quantocius comparatis, ubi tempus rei gerendæ opportunum visum est, quamvis rigeret hyems, profectione indictâ, collectis militibus, circiter sexcentorum equitum, & quadringentorum peditum, Helvetiorum, prædicti Principes, die vigesima septima mensis Octobris,

Obsidionem Urbis Moguntinæ moliuntur.

Conscii obsidionis urbis.

Cives conscii proditionis.

Helvetii milites.

ctobris, quæ erat ipsa vigilia, Sanctorum, Simonis & Judæ Apostolorum, anno Dominicæ Incarnationis 1462. profunda nocte, & satis intempesta, cum silentium quietum teneret omnia, cum dictis copiis, urbem petierunt, ad ejusque fossata, juxta Gavii portam, quo in loco, quoniam urbs aliquantum præmunita, adituque difficilis videbatur, idcirco, ferè custodibus vacua erat, negligentiusque custodiebatur, appropinquarunt: Ea in parte, exploratores, silenter, per fossata, vepribus & spinis oppleta, falce tramite facto, muros ipsos urbis attigerunt, scalisque applicatis, totis viribus, ascensum pararunt. Interea autem, dum muris scalas apponerent, quispiam eorum, muro insidentem eminentemque noctuam cernit, quæ sedens uno fixa in loco, super murum, alas, jam extendebat, jamq; deprimebat: cumque hoc, in longam fecisset horam, territi fuere cernentes, propterea, quòd fortem super muros custodiam, latere, arbitrabantur; nam propter tenebrarum horrorem, clarè quid esset, discernere non poterant: propè

Adolphus machinis bellicis de nocte urbem aggreditur.

Scalæ per exploratores mœnibus applicantur.

Noctua ferè civitatem liberasset ab hoste.

propè jam fuerat, ſi paulò diutius ſpectaculum hoc duraſſet, ut ſcalis à muro ſepoſitis, metu perculſi, infecto negotio, hoſtes retroceſſiſſent: ſed ecce, ſubitò beſtia illa avolans, metu liberavit ſemideſperatos, Quo comperto, facti alacriores & audaciores, ab ea ipſa parte, qua urbem præſidio minimè munitam jam cognoverant, muros ſcanderunt, qui vineas & hortos intra urbem claudunt, atque ſucceſſivè, ſilenterque, introgreſſi, traditorum informatione ac ductu, impetum in præſidiarios, ſeu murorum cuſtodes, fecerunt, eosque, tum fortè vino ſomnoque, ut fieri quandoque conſuevit, ſepultos, tum etiam re ſubitâ, conſternatos, facilè oppreſſerunt: Erat autem hora, poſt mediam noctem, fermè quarta, conſopitis adhuc Civibus. Hinc, in urbem, viri, circiter centum, deſcendentes, proximam urbis portam S. Stephani, applicatis machinis, infringere, & aperire, conabantur, quæ dum fierent, vigiles reliqui in urbe conſtituti, ſtrepitu, ex portarum fragore, hoſtiumq;, qui per muros in Civitatem deſcenderant, tumul-

Hoſtes per muros in civitatem aſcendunt, ac cuſtodes necant ſomno oppreſſos.

Hoſtes Civitatis portam vi aperire conantur.

tumultu deprehenso, in hæc ipsa loca devenientes, conspectis hostibus, clamorem continuò extulerunt, quo, expergefacti vicini, consurgentes, hostem quoque adesse persenserunt, sicque clamor per urbem diffusus, totum populum reliquum excitavit. Expergefacti Cives, & magnitudine rerum attoniti, quid primum agerent, aut ubi succurrerent, ignari, armis tandem correptis, qui proximi fuerant, tumultuariè excurrerunt, & in paucos hostes, urbem per muros ingressos, impetum fecerunt: Sed portâ interim refractâ, multitudo reliqua, equitum & peditum, irrupit, primisque audaciam & vires, contra miseros Cives, addidit. Dederat quoque signum, hostis, Ringaviensibus, qui Adolpho quoque adhærentes, infra Rhenum latitantes hærebant, in succensione domus Judæorum, extra, in arena, seu reconditorio eorum, posita, quam, ubi ardere conspexerunt, ipsi quoque veloces, Adolpho, in succursum Moguntiam properarunt. Coadunati tandem etiam Cives, ad arcendas hostium turmas, magnâ vi in ipsos irruerunt:

Cives tumultu hostium expergiscuntur.

Portâ refractâ hostis in civitatem irrumpit.

Signum datur Ringaviensibus Adolpho adhærentibus.

ugna a. ox inter ves & ostes. runt: pugna incepta, magna contentione, utrimq; & varia fortuna, inter frequentia urbis ædificia pugnatum, hostibus annitentibus, ut devictis civibus, prædam, quam maximam fore sciebant, diriperent: Civibus verò ut sibi, fortunisque suis, parentum, conjugum, ac liberorum, saluti, consulerent. Mira profectò, & miserabilis, tunc urbis facies erat, inaudita calamitas, terror & tremor incolarum maximus, clamoribus & gemitu, morientium perturbata omnia, luctibusque, passim repleta universa: quin, & præter extraneum hostem, non defuit hostis intra mœnia, prodendo.

Magna calamitas in urbe.

Ea ipsa nocte, Dietherus abrogatus, qui pridie, una cum Philippo Comite Cattimelibocensi, Moguntiam venerat, in curia zum Alten schultessen/ comes verò, in diversorio zum Rotenhaus/ morabantur, Fridericum Palatinum, qui postridie quoque venturus erat, expectantes. Hi, cum hostem, insperatò Civitatem occupasse accepissent, trepidi, mentem Civium, proditionemque metuentes, subitò ex mœnibus urbis, fu-

Domus zum Alten Schultessen. Hospitium zum roten Hauß.

ne

ne per intimos quosdam suos dimissi, piscatoria scaphula, rheno transmisso, fuga salutem sibi compararunt, quod nisi factum, hostis, eos, in lectulis ac stratis ipsis, adhuc requiescentes, comprehendisset. Canonici quoque Diethero adhærentes, tam repentino oppressi malo, urbe cesserunt, ex quibus, Rupertus Comes à Solms Custos, Rabanus de Liebenstein, Ioannes Mônch de Rosenberg (Ioannes Specht à Bubenheim, Dammo à Prumheim, & alii, erant, Palatinus autem Fridericus, consilio mathematici sui, Matthiæ de Kemnaten, præmonitus, nunquam induci potuit) ut vel una nocte, in Moguntia permaneret, eo quod, urbem, sibi periculosam fore, astra prænunciarent.

Dietherus ac Comes Catimelibocensis fune ex urbis mœnibus dimissi, fuga salutem quærere.

Canonici Diethero adhærentes urbe cedunt.

Palatinus præmonitus nunquam de nocte in urbe mansit.

Dietherus interea exul, Civium de suorum cæde perterritos animos confirmabat, atque in melioris fortunæ spem erigebat, hortabaturque eos, ut acriter sese hosti opponerent, quantocius se ipsis, auxilium missurum promittens: quod & factum, non multo post enim, ducenti circiter equitum

Dieth. cives animat auxilium promittendo.

pedi-

peditumque, ab ipſo fuêre miſſi, quibus ſeſe Cives, in Auguſtinenſium platea, totis viribus junxerunt, forumque boarium verſus, ad comprimendum hoſtem properarunt, ubi, tanta vi in eum irruerunt, ut bis, terq; pedem referre compulſus fuerit, eumque tandem etiam extra primam ſeu interiorem Gavij portam repulerunt. Adhæc, tormenta duo ænea majora, in prædicto foro, contra hoſtem directa erant, ſed director eorum, cum & ipſe, Adolpho contra Dietherum faveret, ea non in hoſtem, ſed unum in S. Stephani turrim, alterum in Gavij portam, abſque ulla hoſtis læſione, exoneravit: hinc reverſi hoſtes, magna vi atque impetu, Cives rurſum ſunt aggreſſi, machinas prædictas ipſis eripientes: Atrox tunc pugna utrimque iterum commiſſa, utrimque multi occubuere, tactus globo Henricus Furt, urbis Capitaneus, in fugam ſeſe dedit: Conſulum unus, cum Senatoribus duobus, quorum unus in ipſo foro boario habitans, ſellator erat, & aliis multis civibus, occubuit. Ex hoc conflictu & pugna, omnis platea à Gavij

Cives aliquoties hoſtes retrocedere compellunt.

Tormenta bellica non in hoſtes, ſed ſupra eos ſtudio directa.

Pugna atrox facta.

Platea occiſorum cadaverum plena.

vii porta, ad domum usque militum S. Iohannis Hierosolymitani, quam S. Sepulchri vulgò appellant, corporibus occisorum referta erat, quorum numerus, quadringentorum circiter, æstimatus fuit. Quadringenti occisorum.

Quis furor, ô Cives? quæ tanta licentia ferri? Lucan. Bel. Civil. lib. 1.
Bella geri placuit, nullos habitura triumphos.
Heu quantum terræ potuit pelagiq; parari,
Hoc quem civiles hauserunt sanguine dextra!

Fluctuante autem sic prælio, ita ut modo cives, modo hostes prævalituri viderentur, civesque, collatis in unum viribus, ab illa parte, qua hostis intrârat, fortiter resisterent: hostis ab altera parte, subitò Civitatem incendi jussit, ædemque fratrum Dominicanorum, una cum ipsa Ecclesia, & circumiacentibus quibusdam domibus: loca item foro vicina, plateam sutoriam, ab utraque parte: hospitium quoque ad speculum, Hostes civitatem incendunt. Monasterium Dominicanorum cum Ecclesia. Platea Sutoria. Hospitium ad Speculum comburuntur.

cum multis aliis ædificiis vicinis, quorum penè centum quadraginta erant, miserè Vulcano tradidit, multoque plura igne absumpsisset, nisi resistentia Civium impeditus, retrocedere coactus fuisset.

Cives ad ignem extinguendũ intenti hostium obliviscuntur.

Audito igitur novo in urbe tumultu, & incendio exorto, miseri Cives, qui acriter cum hoste decertabant, eumq; repellere conabantur, mali tanti necessitate compulsi, singulique, de suis solliciti, ad ignis extinctionem, suorumque è flammis ereptionem, confugerunt, hostium ingressus penitus obliti: quibus ita distractis ac dissipatis, novus semper miles, hostium absque impedimento seu resistentia, supervenit, vehemens dehinc dimicatio reiterata, & utrimque magna contentione, rursum res gesta est, his, hostibus inquam, annitentibus, ut incepto furori satis facerent: illis verò, Civibus scilicet, ut amantissimas conjuges, liberos dulcissimos, parentesque charissimos, ætate jam plurimum exhaustos, omniaque sua, à mortis periculo ac interitu vindicarent. Pugnatum à prima luce usque

Vehemens dimicatio reiteratur.

in

in serum vesperum: sed longè impar Civium paulatim congressus fuit, eò quod, hostes, numero pugnatorum, & apparatu omnium rerum, instructissimi erant: urbana verò turba, non bellis admodum assueta, nec armata satis, quippe, quæ somno adhuc oppressa, oculisque vix apertis, multis acceptis cladibus, ad paucitatem rediret: Quadringenti enim & plures, ex Civibus desiderabantur.

Civium impar cum hoste conflictus.

Interea Ludovicus Comes Veldentzius, cum comite Eberhardo Königsteinio, à Civibus deditionem postulabant, addebantque blanditijs minas, ni deditio fieret, se direptione, cædibus atque incendijs, totam urbem mixturos, minitantes: hoc audito, metu perculsi miseri Cives, consilio desuper habito, se, si id absque corporis periculo, bonorumque suorum jactura, fieret, deditionem facturos responderunt. At illi, corporis ac vitæ tutelam solummodò, non bonorum libertatem, pollicebantur. Tandem cum miseri cadentium numero multò debiliores facti, imparibus sese viribus cum hoste decertare nequaquam posse animad-

Ludovicus C. Veldentzius deditionem urbis petit.

consolationem Utriusq; vestrum, ac sedis Apostolicæ & Christianæ religionis conservationem & augmentum. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno Incarnationis Dominicæ M. CCCC. LXIII. XIIII. Calend. Februarij, Pontificatus nostri anno quinto.

Palatinus proficiscitur contra Episcopum Spirensem.

Principibus porrò illis in captivitatem actis, ut dictum, Fridericus Palatinus, exercitum, contra Episcopum Spirensem, Ioannem Nix de Hoheneck, dictum Entzberg, eò quod & ipse Adolpho adhæreret, traduxit, ac oppidum inprimis Rottenberg, cum castello annexo, obsidione circumdedit, expugnavit ac cæpit. Ad instantiam verò Capituli majoris Spirensis, concordia postmodum sub tali conditione facta est, ut castellum prædictum, cum oppido Rottenberg, similiter Wersauu, juris Palatini perpetuò essent: In nemore quoque Spirensis Ecclesiæ, dicta Lushàrt, omnis venatio cunctis temporibus, soli Palatino cederet. His ita conclusis, post miserabilem Ecclesiæ Spirensis desolationem, post rapinas & incendia varia, tandem pax ibidem reformata

Rotenberg op. Wersauu oppid.

Concordia fit inter Palat. & Episcopum Spirensem.

mata fuit, non sine maximo diæcesis incommodo ac damno.

Quomodo autem, ac quibus conditionibus, hic, prædicti Principes tres, captivitate sua postmodum liberati fuerint, antequam ad ipsam urbis Moguntinæ direptionem, de qua deinceps agendum erit, transeamus, paucis hic annotare visum fuit.

Principes Captivi, post diutinas incarcerationes, ac preces multas, atque varias, his tandē conditionibus, sat gravibus ac duris, anno 1464. dimissi fuerunt. Georgius Metensis Episcopus, Iacobi Marchionis de Baden filius, pro liberatione sua, Palatino, quadraginta quinque millia florenorum dare compulsus fuit: ac se cum omni militia sua, & tribus in Lotharingia castellis: Bergard, S. Theobaldi & S. Crucis, ipsi perpetuo obnoxium scripsit.

Quibus conditionib. Principes à Palatino capti fuerint liberati. Georgius Episcopus Metensis.

Carolus Marchio Badensis, dicti Georgij Episcopi frater, pro liberatione promisit, scripsit, & dedit centum millia florenorum. Verum quia tanta pecuniarum summa ad manum in promptu non fuerat, tali conditione

Carol⁹ M. Badensis.

satisfecit: Quicquid in Comitatu Sponheimensi habuit, Palatinatui, sub reemptionis titulo, tradidit. Oppida quòque Besigheim, Beinheim, cum thelonio, & castello, simili sub reemptionis jure, assignavit. Insuper omni reemptionis juri, quod se habere sub oppido Heidelsheim & Eppingen prætendebat; venationibus quoque & piscationibus, inter Seltz & Germersheim, in terra & Rheno, pro quibus ante, lis & contentio fuerat, in perpetuum renunciavit. Oppidum denique Pfortzheim, Palatinatui feudale constituit; & se, cum omni posteritate sua, literis & juramento necessariis, inperpetuum Palatino obnoxium fecit.

Begisheim, Beinkeim oppid.

Heidelsheim, Eppingen op.

Pfortzheim op.

Udalricus Comes de Wirtenberg autem, pro centum florenorum millibus, à Palatino similiter multatus fuit, quorum in promptu quadraginta millia solvit: Viginti autem millia, sibi ab Adolpho Moguntinensi, supra strata montensi, stipendii loco assignata, Palatino quòque resignavit; sicque

Udalricus C. Wirtenberg.

ſicque florenorum ſexaginta millia tunc ſoluta fuêre : De reliquis verò quadraginta millibus, penſionem annuam duorum millium, Palatino promiſit, quam, monumentis neceſſariis confirmavit. Marpach inſuper, oppidum, ipſi Palatino, quoque feudale conſtituit, ſeque cum omni militia ſua, Palatinatui obnoxium ſcripſit. Marpach oppid.

De hujus liberationis modo ac conditionibus, extat ſcriptum quoddam apud Leonhardum Pauholtz de Operchoven, presbyterum diœceſis Ratisponenſis, in Chronico Bavariæ, lingua populari, his verbis eodem tempore data: Conditiones alterius autoris, quibus Principes fuerunt liberati.

Anno Domini M. CCCC. LXVIII. (eſt error in numero, qui debet eſſe M. CCCC LXIV.) Am Sambſtag nach Authonti/iſt der Biſchoff von Metz ledig worden. Am erſten hat er gegeben fünffzehen tauſent Gülten. Item er ſol in etlichen Jahren geben zwantzig tauſent Gülten. Auch hat er jhm an Land geben das Frießland/ das mag er wieder löſen vmb zehē tauſent Gülten. Item darzu ſol er allen vnwillen vnnd vngnad gegen dem Bapſt/ vnd Biſchoff zu Metz. Frießland.

dem Keyser in der Frist abtragen/oder darfür geben zehen tausent Gülten. So ist der Bischoff mit allen seinen mitgefangenen verbündlich worden/ wider den Pfaltzgraffen nicht stehen/ noch versprechen/noch schaffen zuthun/ weder heimlich noch öffentlich/ohn gefehrde.

Marggraff von Baden. Item Marggraff von Baden ist am Pfingstag nach Quasimodo geniti ledig worden anno ut supra, Am ersten hat er geben zwantzig tausent Gülten. Besickheim. Besigkaim mit seiner zugehörung/ mag er lösen für dreissig tausent Gülten. Der Pfaltzgraff hat darauff zum baw vier tausent Gülten/ sol er zahlen nach dem sie verbawet sind. Item Behenheim. Pehenheim mit seiner zugehörung/ mag er lösen für zehen tausent Gültē. Sponheim Graffschafft. Item Sponheim die Graffschafft/vnd was zu Creutznach gehöret/mag er lösen für zwantzig tausent Gülten. Item Pfortzheim. Pfortzheim mit seiner zugehörung/soll der Marggraff und seine Erben hinfüro zu Manlehen empfangen von der Pfaltz/ oder darfür geben fünfftzig tausent Gülten. Item er vnd seine mit-

gefan-

gefangene seind dem Pfaltzgraffen verbündlich als der Bischoff. Auch alle Gerechtigkeit ist ab / die der Marggraff vermeinet hat zu haben zu Haydenhaim vnd zu Epping. Heydenheim / Eppingen.

Der von Wirtenberg Graff Vlrich ist ledig worden in der Wochen vor Cantate, anno quo supra. Er sol geben hundert tausent Gülten / dieselben bezahlen in zehen Jahren / oder sol nach der frist Güld darvon geben. Jetzund muß er geben viertzig tausent Gülten / darfür hat er jhm eingegeben zwo Stätt / Peternaw vnd Weßlingen. Er soll auch Lebenstain vnd Meckenmül/ (die seine Fraw inne gehabt) wider geben. Er sol Mirpach mit seiner zugehörung zu Manlehen empfangen: So er das sein nit mehr thun wil/ sol er der Pfaltz geben fünfftzig tausent Gülten. Sein Ritterschafft ist auch verbündlich als die andern. Auch alle Klainoder/ die sein Fraw hinweg hat / wider geben. Vlrich Graff von Wirttenberg. Peternaw. Weßlingen. Mirpach.

Et his omnibus ita constitutis & peractis, prædicti Principes liberati fuêre.

Priusquam autem illi, captivitate suâ liberarentur, Adolphus Moguntinensis Archiepiscopus confirmatus, motibus tam diversis defatigatus, ultimò cogi- Adolphus cogitat quomodo sibi Moguntinos subjiceret.

cogitans, quomodo tandem Cives, qui partes Dietheri abrogati sequebantur, vi sibi subjiceret, ac in suam potestatem perduceret, cum quibusdam partium suarum proceribus, rem novam, & insperatam, & illi ipsi dubiam, aggressus est, consiliumque, urbis obsidendæ ac capiendæ, iniit. Conscii hujus erant, Ludovicus Bavariæ Dux, niger dictus, Alvicus Comes Sultzensis, Eberhardus Königsteinius, Adolphi sororius, sæpe memoratus, & perpauci alii, hi omnes, duorum Civium Moguntinensium informationem, & clandestina consilia sequebantur, Ortwini scilicet & Dudonis, qui, locorum urbis gnari, copias se introducturos, sicq; Adolpho urbem tradituros promittebant. Itaquè, machinis, scalis, aliisq; omnibus, ad expugnandam urbem necessariis, quantocius comparatis, ubi tempus rei gerendæ opportunum visum est, quamvis rigeret hyems, profectione indictâ, collectis militibus, circiter sexcentorum equitum, & quadringentorum peditum, Helvetiorum, prædicti Principes, die vigesima septima mensis Octobris,

Obsidionem Urbis Moguntinæ moliuntur.

Conscii obsidionis urbis.

Cives conscii proditionis.

Helvetii milites.

ctobris, quæ erat ipsa vigilia, Sanctorum, Simonis & Judæ Apostolorum, anno Dominicæ Incarnationis 1462. profunda nocte, & satis intempesta, cum silentium quietum teneret omnia, cum dictis copiis, urbem petierunt, ad ejusque fossata, juxta Gavii portam, quo in loco, quoniam urbs aliquantum præmunita, adituque difficilis videbatur, idcirco, ferè custodibus vacua erat, negligentiusque custodiebatur, appropinquarunt: Ea in parte, exploratores, silenter, per fossata, vepribus & spinis oppleta, falce tramite facto, muros ipsos urbis attigerunt, scalisque applicatis, totis viribus, ascensum pararunt. Interea autem, dum muris scalas apponerent, quispiam eorum, muro insidentem eminentemque noctuam cernit, quæ sedens uno fixa in loco, super murum, alas, jam extendebat, jamq; deprimebat: cumque hoc, in longam fecisset horam, territi fuere cernentes, propterea, quòd fortem super muros custodiam, latere, arbitrabantur; nam propter tenebrarum horrorem, clarè quid esset, discernere non poterant: propè

Adolphus machinis bellicis de nocte urbem aggreditur.

Scalæ per exploratores mœnibus applicantur.

Noctua ferè civitatem liberasset ab hoste.

propè jam fuerat, si paulò diutius spectaculum hoc durasset, ut scalis à muro sepositis, metu perculsi, infecto negotio, hostes retrocessissent: sed ecce, subitò bestia illa avolans, metu liberavit semidesperatos. Quo comperto, facti alacriores & audaciores, ab ea ipsa parte, qua urbem præsidio minimè munitam jam cognoverant, muros scanderunt, qui vineas & hortos intra urbem claudunt, atque successivè, silenterque, introgressi, traditorum informatione ac ductu, impetum in præsidiarios, seu murorum custodes, fecerunt, eosque, tum fortè vino somnoque, ut fieri quandoque consuevit, sepultos, tum etiam re subitâ, consternatos, facilè oppresserunt; Erat autem hora, post mediam noctem, fermè quarta, consopitis adhuc Civibus. Hinc, in urbem, viri, circiter centum, descendentes, proximam urbis portam S. Stephani, applicatis machinis, infringere, & aperire, conabantur, quæ dum fierent, vigiles reliqui in urbe constituti, strepitu, ex portarum fragore, hostiumq;, qui per muros in Civitatem descenderant, tumul-

Hostes per muros in civitatem ascendunt, ac custodes necant somno oppressos.

Hostes Civitatis portam vi aperire conantur.

tumultu deprehenso, in hæc ipsa loca devenientes, conspectis hostibus, clamorem continuò extulerunt, quo, expergefacti vicini, consurgentes, hostem quoque adesse persenserunt, sicque clamor per urbem diffusus, totum populum reliquum excitavit. Expergefacti Cives, & magnitudine rerum attoniti, quid primum agerent, aut ubi succurrerent, ignari, armis tandem correptis, qui proximi fuerant, tumultuariè excurrerunt, & in paucos hostes, urbem per muros ingressos, impetum fecerunt: Sed portâ interim refractâ, multitudo reliqua, equitum & peditum, irrupit, primisque audaciam & vires, contra miseros Cives, addidit. Dederat quoque signum, hostis, Ringaviensibus, qui Adolpho quoque adhærentes, infra Rhenum latitantes hærebant, in succensione domus Judæorum, extra, in arena, seu reconditorio eorum, posita, quam, ubi ardere conspexerunt, ipsi quoque veloces, Adolpho, in succursum Moguntiam properarunt. Coadunati tandem etiam Cives, ad arcendas hostium turmas, magnâ vi in ipsos irruerunt:

Cives tumultu hostium expergiscuntur.

Portâ refractâ hostis in civitatem irrumpit.

Signum datur Ringaviensibus Adolpho adhærentibus.

tunc:

Pugna atrox inter cives & hostes.

runt: pugna incepta, magna contentione, utrimq; & varia fortuna, inter frequentia urbis ædificia pugnatum, hostibus annitentibus, ut devictis civibus, prædam, quam maximam fore sciebant, diriperent: Civibus verò ut sibi, fortunisque suis, parentum, conjugum, ac liberorum, saluti, consulerent. Mira profectò, & miserabilis, tunc urbis facies erat, inaudita calamitas, terror & tremor incolarum maximus, clamoribus & gemitu, morientium perturbata omnia, luctibusque, passim repleta universa: quin, & præter extraneum hostem, non defuit hostis intra mœnia, prodendo.

Magna calamitas in urbe.

Ea ipsa nocte, Dietherus abrogatus, qui pridie, una cum Philippo Comite Cattimelibocensi, Moguntiam venerat, in curia zum Alten schultessen/ comes verò, in diversorio zum Rotenhaus/ morabantur, Fridericum Palatinum, qui postridie quoque venturus erat, expectantes. Hi, cum hostem, insperatò Civitatem occupasse accepissent, trepidi, mentem Civium, proditionemque metuentes, subitò ex mœnibus urbis, fu-

Domus zum Alten Schultessen. Hospitium zum roten Hauß.

ne

ne per intimos quosdam suos dimissi, piscatoria scaphula, rheno transmisso, fuga salutem sibi compararunt, quod nisi factum, hostis, eos, in lectulis ac stratis ipsis, adhuc requiescentes, comprehendisset. Canonici quoque Diethero adhærentes, tam repentino oppressi malo, urbe cesserunt, ex quibus, Rupertus Comes à Solms Custos, Rabanus de Liebenstein, Ioannes Mônch de Rosenberg (Ioannes Specht à Bubenheim, Dammo à Prumheim, & alii, erant, Palatinus autem Fridericus, consilio mathematici sui, Matthiæ de Kemnaten, præmonitus, nunquam induci potuit) ut vel una nocte, in Moguntia permaneret, eo quod, urbem, sibi periculosam fore, astra prænunciarent.

Diethérus & Comes Cattimelibocensis fune ex urbis mœnibus dimissi, fuga salutem quærere.

Canonici Diethero adhærentes urbe cedunt.

Palatinus præmonitus nunquam de nocte in urbem mansit.

Dietherus interea exul, Civium de suorum cæde perterritos animos confirmabat, atque in melioris fortunæ spem erigebat, hortabaturque eos, ut acriter sese hosti opponerent, quantocius se ipsis, auxilium missurum promittens: quod & factum, non multo post enim, ducenti circiter equitum

Dieth. cives animat auxilium promittendo.

pedi-

peditumque; ab ipso fuêre missi; quibus sese Cives, in Augustinensium platea, totis viribus junxerunt; forumque boarium versus, ad comprimendum hostem properarunt; ubi, tanta vi in eum irruerunt, ut bis, terq; pedem referre compulsus fuerit; eumque tandem etiam extra primam seu interiorem Gavij portam repulerunt. Adhæc, tormenta duo ænea majora; in prædicto foro; contra hostem directa erant, sed director eorum, cum & ipse; Adolpho contra Dietherum faveret, ea non in hostem, sed unum in S. Stephani turrim, alterum in Gavij portam, absque ulla hostis læsione, exoneravit: hinc reversi hostes, magna vi atque impetu, Cives rursum sunt aggressi; machinas prædictas ipsis eripientes: Atrox tunc pugna utrimque iterum commissa, utrimque multi occubuere, tactus globo Henricus Furt, urbis Capitaneus, in fugam sese dedit; Consulum unus, cum Senatoribus duobus, quorum unus in ipso foro boario habitans, sellator erat, & aliis multis civibus, occubuit. Ex hoc conflictu & pugna, omnis platea à Gavij

Cives aliquoties hostes retrocedere compellunt.

Tormenta bellica non in hostes, sed supra eos studio directa.

Pugna atrox, facta.

Platea occisorum cadaverum plena.

vii porta, ad domum usque militum S. Iohannis Hierosolymitani, quam S. Sepulchri vulgò appellant, corporibus occisorum referta erat, quorum numerus, quadringentorum circiter, æstimatus fuit. Quadringenti occisorum.

Quis furor, ô Cives? quæ tanta licentia ferri? Lucan. Bel. Civil. lib. 1.
Bella geri placuit, nullos habitura triumphos.
Heu quantum terræ potuit pelagiq; parari,
Hoc quem civiles hauserunt sanguine dextræ?

Fluctuante autem sic prælio, ita ut modo cives, modo hostes prævalituri viderentur, civesque, collatis in unum viribus, ab illa parte, qua hostis intrârat, fortiter resisterent: hostis ab altera parte, subitò Civitatem incendi jussit, ædemque fratrum Dominicanorum, una cum ipsa Ecclesia, & circumiacentibus quibusdam domibus: loca item foro vicina, plateam sutoriam, ab utraque parte: hospitium quoque ad speculum, Hostes civitatem incendunt. Monasterium Dominicanorum cum Ecclesia. Platea Sutoria. Hospitium ad Speculum comburuntur.

 cum

lemq; dignitatem pro damnabili sua libidine confundere & pessundare posset. Suadet Imperator obviandum esse tanta iniquitati, & ad conservationem utriusque dignitatis prae caeteris unam & expeditam viam nobis obtulit, qua via una opera occurri possit malignitati Palatini & complicum, & liberatio Episcopi Metensis aliorumq; captivorum procurari. Ea est, ut nos simul cum ipso Imperatore communi nomine nobilitati tuae, aut dilecto filio Carolo nato tuo contra Palatinum & Dietherum de Isenberg & Comitem de Katzenelenbogen, & illis adhaerentes ac sequaces capitaneatum committamus literasq; Apostolitas cum censuris & poenis Ecclesiasticis ad coercendum rebelles & hostes concedamus. Placuit nobis & placet Imperatoris consilium, idq; amplecti animo decrevimus: Sed quia nescimus quae sit in hac re intentio tuae nobilitatis, deliberavimus prius ad te scribere, ut nobis significes quid intentas. Nam si noverimus tibi cordi hanc rem esse, alacri animo capitaneatum hujusmodi, ut Imperator censet, deferemus. Nobis enim gratum supra modum futurum est, ut nobilitas tua, aut filius tuus onus assumat:

&

& ut assumere velit, affectuosè hortamur & requirimus: id etiam postulantes ut super eam rem intentionem nobis notam facias: si eam acceptandam duxeris, nos confestim literas Apostolicas ad te transmittemus; confidentes nihilominus quodpropter hoc non deseres religionem Christianam, quin ei contra Turcos (ut sæpe pollicitus es) auxilia oportuna ipse præstes. Erit igitur prudentia tua examinatis rebus id consilii capere, quod dignum sit tanto Principe, & quod tibi & domui tuæ laudem & gloriam afferat. Cæterum ex ipsius Imperatoris literis læto animo accepimus eum decrevisse nostra præsertim contemplatione, concedere tibi regalem investituram, super quo in tui favorem sæpius ad celsitudinem suam scripsisse meminimus: Et hoc non tantum facere deliberasse, sed etiam affinitatem tecum contrahere ratione filii sui & filiæ tui nati, ac tibi Vicariatum imperii in terris Gallicanis ultra Rhenum concedere statuisse; Quod profectò nobis est gratissimum, idque serenitati suæ & generositati tuæ prosperum & felix esse optamus, ad pacem & perpetuam

consolationem Utriusq; vestrum, ac sedis Apostolicæ & Christianæ religionis conservationem & augmentum. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno Incarnationis Dominicæ M. CCCC. LXIII. XIIII. Calend. Februarij, Pontificatus nostri anno quinto.

Palatinus proficiscitur contra Episcopum Spirensem.

Principibus porrò illis in captivitatem actis, ut dictum, Fridericus Palatinus, exercitum, contra Episcopum Spirensem, Ioannem Nix de Hoheneck, dictum Entzberg, eò quod & ipse Adolpho adhæreret, traduxit, ac oppidum inprimis Rottenberg, cum castello annexo, obsidione circumdedit, expugnavit ac cæpit. Ad instantiam verò Capituli majoris Spirensis, concordia postmodum sub tali conditione facta est, ut castellum prædictum, cum oppido Rottenberg, similiter Wersauu, juris Palatini perpetuò essent: In nemore quoque Spirensis Ecclesiæ, dicta Lushart, omnis venatio cunctis temporibus, soli Palatino cederet. His ita conclusis, post miserabilem Ecclesiæ Spirensis desolationem, post rapinas & incendia varia, tandem pax ibidem reformata

Rotenberg op Wersavu oppid.

Concordia sit inter Palat. & Episcopum Spirensem.

mata fuit, non ſine maximo diæceſis incommodo ac damno.

Quomodo autem, ac quibus conditionibus, hic, prædicti Principes tres, captivitate ſua poſtmodum liberati fuerint, antequam ad ipſam urbis Moguntinæ direptionem, de qua deinceps agendum erit, tranſeamus, paucis hic annotare viſum fuit.

Principes Captivi, poſt diutinas incarcerationes, ac preces multas, atque varias, his tandē conditionibus, ſat gravibus ac duris, anno 1464. dimiſſi fuerunt. Georgius Metenſis Epiſcopus, Iacobi Marchionis de Baden filius, pro liberatione ſua, Palatino, quadraginta quinque millia florenorum dare compulſus fuit: ac ſe cum omni militia ſua, & tribus in Lotharingia caſtellis: Bergard, S. Theobaldi & S. Crucis, ipſi perpetuo obnoxium ſcripſit.

Quibus conditionib. Principes à Palatino capti fuerint liberati. Georgius Epiſcopus Metenſis.

Carolus Marchio Badenſis, dicti Georgij Epiſcopi frater, pro liberatione promiſit, ſcripſit, & dedit, centum millia florenorum. Verum quia tanta pecuniarum ſumma ad manum in promptu non fuerat, tali conditione

Carol9 M. Badenſis.

satisfecit : Quicquid in Comitatu Sponheimensi habuit, Palatinatui, sub reemptionis titulo, tradidit. Oppida quòque Besigheim, Beinheim, cum thelonio, & castello, simili sub reemptionis jure, assignavit. Insuper omni reemptionis juri, quod se habere sub oppido Heidelsheim & Eppingen prætendebat; venationibus quoque & piscationibus, inter Seltz & Germersheim, in terra & Rheno, pro quibus ante,lis & contentio fuerat, in perpetuum renunciavit. Oppidum denique Pfortzheim, Palatinatui feudale constituit; & se, cum omni posteritate sua, literis & juramento necessariis, inperpetuum Palatino obnoxium fecit.

Begisheim, Beinkeim oppid.

Heidelsheim, Eppingen op.

Pfortzheim op.

Udalricus Comes de Wirtenberg autem, prò centum florenorum millibus, à Palatino similiter multatus fuit, quorum in promptu quadraginta millia solvit : Viginti autem millia, sibi ab Adolpho Moguntinensi, supra strata montensi, stipendii loco assignata, Palatino quòque resignavit; sicque

Udalricus C. Wirtenberg.

ſicque florenorum ſexaginta millia tunc ſoluta fuêre : De reliquis verò quadraginta millibus, penſionem annuam duorum millium, Palatino promiſit, quam, monumentis neceſſariis confirmavit. Marpach inſuper, oppidum, ipſi Palatino, quoque feudale conſtituit, ſeque cum omni militia ſua, Palatinatui obnoxiùm ſcripſit.

Marpach oppid.

De hujus liberationis modo ac conditionibus, extat ſcriptum quoddam apud Leonhardum Pauholtz de Operchoven, presbyterum diœceſis Ratiſponenſis, in Chronico Bavariæ, lingua populari, his verbis eodem tempore data.

Conditiones alterius autoris, quibus Principes fuerunt liberati.

Anno Domini M. CCCC. LXVIII. (eſt error in numero, qui debet eſſe M. CCCC LXIV.) Am Sambſtag nach Anthonii/iſt der Biſchoff von Metz ledig worden. Am erſten hat er gegeben fünffzehen tauſent Gülten. Item er ſol in etlichen Jahren geben zwantzig tauſent Gülten. Auch hat er jhm an Land geben das Frießland/ das mag er wieder löſen vmb zehē tauſent Gülten. Item darzu ſol er allen vnwillen vnnd vngnad gegen dem Bapſt/ vnd

Biſchoff zu Metz.

Frießland

dem Keyser in der Frist abtragen/oder darfür geben zehen tausent Gülten. So ist der Bischoff mit allen seinen mitgefangenen verbündlich worden/ wider den Pfaltzgraffen nicht stehen/ noch versprechen/noch schaffen zuthun/ weder heimlich noch öffentlich/ohn gefehrde.

Marggraff von Baden. Item Marggraff von Baden ist am Pfingstag nach Quasimodo geniti ledig worden anno ut supra, Am ersten hat er geben zwantzig tausent Gülten.

Besickheim. Besigkaim mit seiner zugehörung/ mag er lösen für dreissig tausent Gülten. Der Pfaltzgraff hat darauff zum baw vier tausent Gülten/ sol er zahlen nach dem sie verbawet sind. Item

Pehenheim. Pehenheim mit seiner zugehörung/ mag er lösen für zehen tausent Gülte.

Sponheim Graffschafft. Item Sponheim die Graffschafft/vnd was zu Creutznach gehöret/mag er lösen für zwantzig tausent Gülten.

Pfortzheim. Item Pfortzheim mit seiner zugehörung/soll der Marggraff und seine Erben hinfüro zu Manlehen empfangen von der Pfaltz/ oder darfür geben fünfftzig tausent Gülten. Item er vnd seine mitgefan-

gefangene seind dem Pfaltzgraffen verbündlich als der Bischoff. Auch alle Gerechtigkeit ist ab / die der Marggraff vermeinet hat zu haben zu Haydenhaim vnd zu Epping. Heydenheim / Eppingen.

Der von Wirtenberg Graff Vlrich ist ledig worden in der Wochen vor Cantate, anno quo supra. Er sol geben hundert tausent Gülten / dieselben bezahlen in zehen Jahren / oder sol nach der frist Güld darvon geben. Jetzund muß er geben viertzig tausent Gülten / darfür hat er jhm eingegeben zwo Stätt / Peternaw vnd Wellingen. Er soll auch Lebenstain und Meckenmül / (die seine Fraw inne gehabt) wider geben. Er sol Mirpach mit seiner zugehörung zu Manlehen empfangen: So er das sein nit mehr thun wil / sol er der Pfaltz geben fünfftzig tausent Gülten. Sein Ritterschafft ist auch verbündlich als die andern. Auch alle Klainoder / die sein Fraw hinweg hat / wider geben. Vlrich Graff von Wirttenberg. Peternaw, Wellingen. Mirpach.

Et his omnibus ita constitutis & peractis, prædicti Principes liberati fuêre.

Priusquam autem illi, captivitate suâ liberarentur, Adolphus Moguntinensis Archiepiscopus confirmatus, motibus tam diversis defatigatus, ultimò cogi- Adolphus cogitat quomodo sibi Moguntinos subjiceret.

cogitans, quomodo tandem Cives, qui partes Dietheri abrogati ſequebantur, vi ſibi ſubjiceret, ac in ſuam poteſtatem perduceret, cum quibusdam partium ſuarum proceribus, rem novam, & inſperatam, & illi ipſi dubiam, aggreſſus eſt, conſiliumque, urbis obſidendæ ac capiendæ, iniit, Conſcii hujus erant, Ludovicus Bavariæ Dux, niger dictus, Alvicus Comes Sultzenſis, Eberhardus Königſteinius, Adolphi ſororius, ſæpe memoratus, & perpauci alii, hi omnes, duorum Civium Moguntinenſium informationem, & clandeſtina conſilia ſequebantur, Ortwini ſcilicet & Dudonis, qui, locorum urbis gnari, copias ſe introducturos, ſicq; Adolpho urbem tradituros promittebant. Itaquè, machinis, ſcalis, aliisq; omnibus, ad expugnandam urbem neceſſariis, quantocius comparatis, ubi tempus rei gerendæ oportunum viſum eſt, quamvis rigeret hyems, profectione indictâ, collectis militibus, circiter ſexcentorum equitum, & quadringentorum peditum, Helvetiorum, prædicti Principes, die vigeſima ſeptima menſis Octobris,

Obſidionem Urbis Moguntinæ moliuntur.

Conſcii obſidionis urbis.

Cives conſcii proditionis.

Helvetii milites.

ctobris, quæ erat ipsa vigilia, Sanctorum, Simonis & Judæ Apostolorum, anno Dominicæ Incarnationis 1462. profunda nocte, & satis intempesta, cum silentium quietum teneret omnia, cum dictis copiis, urbem petierunt, ad ejusque fossata, juxta Gavii portam, quo in loco, quoniam urbs aliquantum præmunita, adituque difficilis videbatur, idcirco, ferè custodibus vacua erat, negligentiusque custodiebatur, appropinquarunt: Ea in parte, exploratores, silenter, per fossata, vepribus & spinis oppleta, falce tramite facto, muros ipsos urbis attigerunt, scalisque applicatis, totis viribus, ascensum pararunt. Interea autem, dum muris scalas apponerent, quispiam eorum, muro insidentem eminentemque noctuam cernit, quæ sedens uno fixa in loco, super murum, alas, jam extendebat, jamq; deprimebat: cumque hoc, in longam fecisset horam, territi fuere cernentes, propterea, quòd fortem super muros custodiam, latere, arbitrabantur; nam propter tenebrarum horrorem, clarè quid esset, discernere non poterant: propè

Adolphus machinis bellicis de nocte urbem aggreditur.

Scalæ per exploratores mœnibus applicantur.

Noctua ferè civitatem liberasset ab hoste.

propè jam fuerat, si paulò diutius spectaculum hoc durasset, ut scalis à muro sepositis, metu perculsi, infecto negotio, hostes retrocessissent: sed ecce, subitò bestia illa avolans, metu liberavit semidesperatos. Quo comperto, facti alacriores & audaciores, ab ea ipsa parte, qua urbem præsidio minimè munitam jam cognoverant, muros scanderunt, qui vineas & hortos intra urbem claudunt, atque successivè, silenterque, introgressi, traditorum informatione ac ductu, impetum in præsidiarios, seu murorum custodes, fecerunt, eosque, tum fortè vino somnoque, ut fieri quandoque consuevit, sepultos, tum etiam re subitâ, consternatos, facilè oppresserunt; Erat autem hora, post mediam noctem, fermè quarta, consopitis adhuc Civibus. Hinc, in urbem, viri, circiter centum, descendentes, proximam urbis portam S. Stephani, applicatis machinis, infringere, & aperire, conabantur, quæ dum fierent, vigiles reliqui in urbe constituti, strepitu, ex portarum fragore, hostiumq; qui per muros in Civitatem descenderant, tumul-

Hostes per muros in civitatem ascendunt, ac custodes necant somno oppressos.

Hostes Civitatis portam vi aperire conantur.

tumultu deprehenso, in hæc ipsa loca devenientes, conspectis hostibus, clamorem continuò extulerunt, quo, expergefacti vicini, consurgentes, hostem quoque adesse persenserunt, sicque clamor per urbem diffusus, totum populum reliquum excitavit. Expergefacti Cives, & magnitudine rerum attoniti, quid primum agerent, aut ubi succurrerent, ignari, armis tandem correptis, qui proximi fuerant, tumultuariè excurrerunt, & in paucos hostes, urbem per muros ingressos, impetum fecerunt: Sed portâ interim refractâ, multitudo reliqua, equitum & peditum, irrupit, primisque audaciam & vires, contra miseros Cives, addidit. Dederat quoque signum, hostis, Ringaviensibus, qui Adolpho quoque adhærentes, infra Rhenum latitantes hærebant, in succensione domus Judæorum, extra, in arena, seu reconditorio eorum, posita, quam, ubi ardere conspexerunt, ipsi quoque veloces, Adolpho, in succursum Moguntiam properarunt. Coadunati tandem etiam Cives, ad arcendas hostium turmas, magnâ vi in ipsos irruerunt:

Cives tumultu hostium expergiscuntur.

Portâ refractâ hostis in civitatem irrumpit.

Signum datur Ringaviensibus Adolpho adhærentibus.

Pugna atrox inter cives & hoſtes.

runt: pugna incepta, magna contentione, utrimq; & varia fortuna, inter frequentia urbis ædificia pugnatum, hoſtibus annitentibus, ut devictis civibus, prædam, quam maximam fore sciebant, diriperent: Civibus verò ut ſibi, fortunisque ſuis, parentum, conjugum, ac liberorum, ſaluti, conſulerent. Mira profectò, & miſerabilis, tunc urbis facies erat, inaudita calamitas, terror & tremor incolarum maximus, clamoribus & gemitu, morientium perturbata omnia, luctibusque, paſſim repleta univerſa: quin, & præter extraneum hoſtem, non defuit hoſtis intra mœnia, prodendo.

Magna calamitas in urbe.

Domus zum Alten Schultesſen. Hoſpitium zum roten Hauß.

Ea ipſa nocte, Dietherus abrogatus, qui pridie, una cum Philippo Comite Cattimelibocenſi, Moguntiam venerat, in curia zum Alten ſchultesſen / comes verò, in diverſorio zum Rotenhaus / morabantur, Fridericum Palatinum, qui poſtridie quoque venturus erat, expectantes. Hi, cum hoſtem, inſperatò Civitatem occupaſſe accepiſſent, trepidi, mentem Civium, proditionemque metuentes, ſubitò ex mœnibus urbis, fu-

ne

ne per intimos quosdam suos dimissi, piscatoria scaphula, rheno transmisso, fuga salutem sibi compararunt, quod nisi factum, hostis, eos, in lectulis ac stratis ipsis, adhuc requiescentes, comprehendisset. Canonici quoque Diethero adhærentes, tam repentino oppressi malo, urbe cesserunt, ex quibus, Rupertus Comes à Solms Custos, Rabanus de Liebenstein, Ioannes Mônch de Rosenberg (Ioannes Specht à Bubenheim, Dammo à Prumheim, & alii, erant. Palatinus autem Fridericus, consilio mathematici sui, Matthiæ de Kemnaten, præmonitus, nunquam induci potuit) ut vel una nocte, in Moguntia permaneret, eo quod, urbem, sibi periculosam fore, astra prænunciarent.

Dietherus ac Comes Castimeliboecensis fune ex urbis mœnibus dimissi, fuga salutem quæsiere.

Canonici Diethero adhærentes urbe cedunt.

Palatinus præmonitus nunquam de nocte in urbe mansit.

Dietherus interea exul, Civium de suorum cæde perterritos animos confirmabat, atque in melioris fortunæ spem erigebat, hortabaturque eos, ut acriter sese hosti opponerent, quantocius se ipsis, auxilium missurum promittens: quod & factum, non multo post enim, ducenti circiter equitum pedi-

Dieth. cives animat auxilium promittendo.

vii porta, ad domum usque militum S. Iohannis Hierosolymitani, quam S. Sepulchri vulgò appellant, corporibus occisorum referta erat, quorum numerus, quadringentorum circiter, æstimatus fuit.

Quadringenti occisorum.

Quis furor, ô Cives? quæ tanta licentia ferri?
Bella geri placuit, nullos habitura triumphos.
Heu quantum terræ potuit pelagiq; parari,
Hoc quem civiles hauserunt sanguine dextræ?

Lucan. Bel. Civil. lib. I.

Fluctuante autem sic prælio, ita ut modo cives, modo hostes prævalituri viderentur, civesque, collatis in unum viribus, ab illa parte, qua hostis intrârat, fortiter resisterent: hostis ab altera parte, subitò Civitatem incendi jussit, ædemque fratrum Dominicanorum una cum ipsa Ecclesia, & circumiacentibus quibusdam domibus: loca item foro vicina, plateam sutoriam, ab utraque parte: hospitium quoque ad speculum,

Hostes civitatem incendunt.

Monasterium Dominicanorum cum Ecclesia. Platea Sutoria. Hospitium ad Speculum comburuntur.

 cum

cum multis aliis ædificiis vicinis, quorum penè centum quadraginta erant, miserè Vulcano tradidit, multoque plura igne absumpsisset, nisi resistentia Civium impeditus, retrocedere coactus fuisset.

Cives ad ignem extinguendũ intenti hostium obliviscuntur.

Audito igitur novo in urbe tumultu, & incendio exorto, miseri Cives, qui acriter eum hoste decertabant, eumq; repellere conabantur, mali tanti necessitate compulsi, singulique, de suis solliciti, ad ignis extinctionem, suorumque è flammis ereptionem, confugerunt, hostium ingressus penitus obliti: quibus ita distractis ac dissipatis, novus semper miles, hostium absque impedimento seu resistentia, supervenit, vehemens dehinc dimicatio reiterata, & utrimque magna contentione, rursum res gesta est, his, hostibus inquam, annitentibus, ut incepto furori satis facerent: illis verò, Civibus scilicet, ut amantissimas conjuges, liberos dulcissimos, parentesque charissimos, ætate jam plurimum exhaustos, omniaque sua, à mortis periculo ac interitu vindicarent. Pugnatum à prima luce usque

Vehemens dimicatio reiteratur.

in

in ſerum veſperum : ſed longè impar Civium paulatim congreſſus fuit , eò quod, hoſtes, numero pugnatorum, & apparatu omnium rerum , inſtructiſſimi erant: urbana verò turba,non bellis admodum aſſueta , nec armata ſatis, quippe , quæ ſomno adhuc oppreſſa, oculisque vix apertis , multis acceptis cladibus, ad paucitatem rediret : Quadringenti enim & plures , ex Civibus deſiderabantur.

Civium impar cum hoſte conflictus.

Interea Ludovicus Comes Veldentzius , cum comite Eberhardo Kônigſteinio , à Civibus deditionem poſtulabant , addebantque blanditijs minas, ni deditio fieret , ſe direptione, cædibus atque incendijs,totam urbem mixturos,minitantes : hoc audito, metu perculſi miſeri Cives , conſilio deſuper habito , ſe, ſi id abſque corporis periculo, bonorumque ſuorum jactura, fieret , deditionem facturos reſponderunt. At illi, corporis ac vitæ tutelam ſolummodò, non bonorum libertatem, pollicebantur. Tandem cum miſeri cadentium numero multò debiliores facti,imparibus ſeſe viribus cum hoſte decertare nequaquam poſſe animad-

Ludovicus C. Veldentzius deditionem urbis petit.

 verte-

verterent, diuturno conflictu fatigati, projectis armis, deditionem fecerunt, liberumque ingressum irrumpentibus hostibus concesserunt. Eberhardus dehinc Kônigsteinius, Wiricus miles à Stein, Iacobus Krûckenstein fori Magister, cum pluribus alijs, turres murorum ascendentes, civibus, in præsidium ibidem constitutis, indicarunt, Senatum sese, cum alijs, Adolpho Archiepiscopo tradidisse, similiter ut & ipsi facerent postulantes, quoniam id Senatus mandasset, corporis tutelam, libertatemque omnium bonorum suorum, jisdem promittentes. Hoc audito Cives turres relinquentes, hosti eosdem tradiderunt, qui continuò Ringavienses incolas & Helvetios milites præsidiarios in ijsdem collocavit.

Turres & propugnacula hostibus tradunt.

Miserando spectaculo cernere tunc uxores maritos, filios patres, reliquos item suos, magno clamore atque ejulatu, inter occisorum cadavera inquirentes, eosque repertos humeris proprijs, sanguine adhuc è vulneribus promanante, quosdam occisos, alios verò paululum adhuc respirantes: & hos qui-

miserum spectaculum in occisorum corporib. à suis inquirendis,

quidem ad refocillandum, reliquos verò ad sepeliendum, deportantes. Legi in manuscripto quodam monasterii S. Iacobi pervetusto omnia occisorum, tum civium, tum etiam aliorum, corpora in cœnobii monialium S. Agnetis in foro boario una fovea fuisse recondita ac sepulta. Postquam autem, omisso certamine, sese dedêre cives, arma mox tradere, jussi sunt, urbemque hostes, ubiq; invadendo publicas privatasque, cum Cleri tum Civium ædes, depopularunt ac devastarunt.

Occisi omnes in cæmiterio S. Agnetis in foro boario, vulgò Diep-marckt/ sepeliuntur. Cives arma tradunt. Civitas spoliatur.

Die Veneris autem post, quæ erat 29. Octobris, Adolphus, qui interea in Altavilla, Ringaviæ oppido, rei totius exitum expectans, moratus fuerat, Moguntiam venit, & in curiam, juxta Franciscanorum cænobium, (quod nunc Jesuitarum collegium est) quam Bartholomæus medicus quidam inhabitabat, divertit, ubi Senatus ei carratam vini, & piscium pondera aliquot, propinavit. Altera deinde die Sabbathi proxima, concilio cum suis habito, Senatui mandavit, ut post meridiem in foro boario, absque ulla mr.. a, universis civi-

Altavilla Eltuil. Adolphus Moguntiam venit. A Senatu honoratur.

 bus

Conventus civium indicitur.

bus, nemine excepto, sub pœna corporis bonorumque jactura, conventum indicerent: quod per Senatorem quendam, Gabrielem nomine, in curia Dominorum factum fuit. Priusquam autem in dicto loco congregarentur cives, quindecim ex illis comprehensi fuêre, quorum octo in Ringaviam deducti, ibidem in turri castri Ernfels incarcerati sunt, è quibus urbis Prætor, N. Sternberger, Maternus, Henricus, Albertus, Jacobus Post, Michael Apotecharius, & quidam vini adustor, erant.

Cives aliquot in Ringaviam deducuntur.

Horâ igitur præscriptâ, octingenti circiter civium, in foro boario, loco ipsis præscripto, convenerunt, arbitrantes, se Adolpho Victori fidelitatis juramentum præstituros, ex quibus trecenti, qui ab Adolphi partibus erant, segregati, secedere coacti fuêre. Reliquos verò, in unum congregatos, Adolphus, unà cum Ludovico Veldentzio & Eberhardo Königsteinio, cæterisque suis asseclis, Ringaviensium & Helvetiorum manu validâ stipatus, veniens circumdedit, ac instar gregis ovium, in unum agmen

Cives in foro boario conveniunt.

agmen compulit. Pavebant miseri cives victi, ac quidnam de se futurum esset, anxii hærebant. Hinc durioribus ac iracundis verbis graviter eos increpans Adolphus, iisdem objecit, quòd fidei datæ obliti, atque omni jurejurando neglecto, contra omnes bullas Apostolicas Cæsarisq; mandata, Diethero deposito & excommunicato adhæsissent, ac in maximas & incredibiles sumptus Moguntinam Ecclesiam, itemq; se ipsos ac suos, sua perfidia ac malitia, induxissent, & idcirco pœnas gravissimas eos promereri. Post hæc jussi omnes, nullis induciis concessis, sine ulla cunctatione, ex urbe migrare, nemini suā conjugem, liberos, parentes aut cognatos salutandi, vel iisdē valedicendi, facultate data, atq; in locis certis tam diu, quoad Imperatoris sententia super eos ferretur, cōmorari, adjurati sunt. Ad quam vocem miseri, stupore vehementer perculsi, quid agerent quidve dicerent, ignorabant: sed flexis poplitib9 veniam & misericordiā, magno ejulatu, humillimè deprecabantur: At nullus veniæ locus datus. Hinc Adolpho cū suis recedente, omnes simul

Adolphus cives durè alloquitur

Cives ex urbe migrare jussi.

Veniam & misericordiam frustra petunt.

inter Ringaviensium & Helvetiorum turmas, relictis in hostium potestate uxoribus liberisq; charissimis ac bonis omnibus, egentes & mendici fortunam suam summopere deplorantes, urbem exiêre, singulorum nominibus notatis & inscriptis. Et Ringavienses quidem convitiis plurimis eos lacessabant, foedifragos, impios & hæreticos appellantes: Helvetii verò amicè & humanitet eos consolabantur, eorumq; tristes ac perterritos animos, spe melioris fortunæ, erigebant, & consolationibus variis confortabant, & ad patientiam animosque bonos hortabantur. Factum est hoc ipso Sabbatho post SS. Simonis & Iudæ Apostolorum festum, quæ erat dies 30, mensis Octobris anni prædicti, horam circiter tertiam pomeridianam.

Cives relictis uxoribus, liberis ac omnibus bonis urbe cedunt.

Ringaviensium duri ties & Helvetiorum humanitas in cives.

Triste tunc spectaculum erat: vidisses ibi matronas atque virgines ululantes, pectoraque ferientes, manus ad cœlum tollentes, supplices civitatis opem implorantes, lamentis ac ploratu omnia miscentes, fortunam suam dolentes, & qualia conveniens est in tantis

Triste spectaculum in uxoribus & liberis maritos ac parentes deserentibus.

NASSAW
BADEN
ADOLPHUS. D.G. ARCHIEPS. MOG: S.R.I.PER GERMAN: ARCHICANC: PR:EL:
WESTERBURG.
OETINGEN

ISENBURG
KATZENELNBOG
DIETHERUS. D. G. ARCHIEPS. MOGUN. S. R. I. PER GERMAN. ARCHICANC. PR. EL.
WERTHEIM
NASSAW
L: Beger: p

tantis calamitatibus dicere & agere. Querebantur se malè in illum diem servatos senes, detestabantur fati iniquitatem juvenes, plurimi satius esse, maturè ex vivis fato eripi, quam in tantis ærumnis aut superesse, aut mox fortassis ab hoste crudeliter trucidari, cogitabant.

Cum autem Cives illi intra duas Gavij portas pervenissent, juramento affirmare sunt adjurati, se circa proximos Bachanaliorum dies in urbem reversuros. Pistores tamen, cum eorum opera nullatenus carere poterant, cum aliis nonnullis, quibus gratia facta fuerat, in Civitate remanserunt.

Cives jurant se ad urbem reversuros.

Pistores solum in urbe remanent.

Civium autem illorum exulum plurimi in vicinis oppidis, pagis atque vicis, aliquamdiu commorati, successivè postmodum in Civitatem revertebantur, qui omnibus, in vino, frumentis ac suppellectile, sibi sublatis, tum propria, tum etiam alia, certo precio à prædæ magistro, prout cum ipso conveniebant, rursum redimere ac emere cogebantur. Cæteris verò, qui vel fuga elapsi, vel penitus ex urbe emanserant, o-

Cives in urbem reversi propria sua precio redimere coguntur.

Civium fugitivorum ac emanentium bona publicantur.

omnia sua publicata, uxoresque eorum ac liberi, relictis omnibus, urbe quoque cedere jussæ, ac ædes eorum aliis assignatæ ac concessæ fuêre.

Clericorũ ac claustralium, qui Diethero adhæserant, ædes spoliantur.

Clericis quoque & claustralibus, qui cum Diethero rem habebant, minimè parsum fuit, sed refractis Ecclesiis, virorum virginumque cœnobiis, nulla sacrorum habitâ ratione, omnia in lachrimabilem direptionem fuêre data.

Ecclesiastici cum Judæis pecunia mulctati urbe pelluntur.

Ecclesiastici spoliati, & duobus millibus ducentenis quadraginta florenis mulctati. Judæi similiter, quorum non minima turba erat, gravi pecuniarum summâ æstimati, & extra urbem ejecti. Vidisses tunc ministros Christi sacerdotes, unà cum Israelitica illa sobole adultera ac perfida, ignominiosè vinculis mancipatos, cum summa turpitudine, civitate pelli, ac in Altamvillam, Ringaviæ oppidum, cum maximo improperio, ligatos deduci.

Franciscani & Augustiniani Diethero faventes urbe cedere coguntur.

Franciscani item & Augustiniani Monachi urbe pellebantur, eò quod & ipsi à partibus Dietheri essent, qui, si divina celebrare vellent, à sede priùs Apostolica absolutionem impetrare necesse erat:

erat: omnes enim, qui cum Adolpho contra Dietherum non sentiebant, à Pio II. Pontifice excommunicati decernebantur. Opificum præterea famuli omnes, qui in urbe erant, exire cogebantur. In hac urbis direptione Ecclesia Franciscanorum fratrum in stabulum & receptaculum transierat equorum.

Opificum famuli urbe exire compelluntur. Ecclesia Franciscanorum fit stabulum equorum.

Erat dum temporis Moguntinensis sedis Suffraganeus, nomine Sigefridus (quem malè manuscriptus quidam nomine fratris sui Dudonem appellat) de ordine Prædicatorum: hic prius à partibus Adolphi fuerat, postmodum verò quoque Diethero favens, vestimentis peregrini cujusdam amictus, clandestinò sese ex urbe surripere & fugam capere attentabat; qui, cum in suburbium Filtzbach usque pervenisset, agnitus à quodam Wigando nomine Kalckborn, interceptus ac proditus fuit, unde ipse proditor ab Adolpho quatuor florenis donatus fuit.

Sigefridus Suffraganeus Mog. fugam attentans comprehenditur.

Animadversum etiam maximè fuit in majores urbis, qui Dietheri partes tutati erant. Quin & in ipsam

psam imbellem fœmineam turbam, pari immanitate, sævitum est, ita ut nulli sexui, ætati aut ordini fuerit parsum; virgines & fæminæ viciatæ ac stupratæ, variisque ignominiis & injuriis lacessitæ. Nihil denique fuit, quod inter arma, sceleratæ hostium quorundam manus incontaminatum liquêre. Direpta deinde Civitas, eaque magnitudine & opibus clara ferro & igni ad internecionem usque fermè deleta. Hostes, quicquid in ea invenire potuerunt, absque ulla miseratione rapuerunt, nulla sacrorum aut prophanorum habita ratione. Curiam Senatoriam depopulati, in qua magnam auri argentique summam, quæ partim ipsis Imperatoribus, partim Civium erat, repererunt, omnesque libertates, immunitates & privilegia, à Pontificibus, Imperatoribus ac Archiepiscopis Civibus concessa, abstulerunt, dilacerarunt, penitusque extinxerunt. Adhæc omnia, quæ in emporio invenerunt, precio 1700. florenorum, quæ tamen ultra 6000. florenis æstimabantur, vendiderunt. Auri quoque & argenti vim maximam

Margin notes (cut off at the left edge): ılli or- ai, sexui t ætati rsum. — ıitas di- ıta & ad ernecio- n usque eta. — rorum lla ha- ı ratio. — ria Se- oria liata. — vilegia ıceran- — ıporium pliatum.

ximam in phyalis, scyphis aliisque hujuscemodi vasis preciosis, nacti sunt, quæ omnia per Henricum aurifabrum ponderata 46000. marcas continebant. Et ut paucis complectar, prædam tantam hostis accepit, quæ non unius civitatis, sed penè totius patriæ thesaurus esse videbatur: Omnes namque in vicinia Ecclesiæ, Monasteria, Nobiles & alii, inferioresque plebeculæ, bona & fortunas suas in civitatem, velut in portum quendam, contulerant, propter dissensiones, devastationes & incendia tam varia, quæ à Principibus utrimque sine intermissione fiebant. Diethero quoque in ipsa urbe 60. equi intercepti: extra verò plusquam 200. suorum trucidati, ac plurimi nobilium capti fuêre.

Magnam vim auri & argenti hostis in civitate reperit.

Multorum externorum bona in civitatem propter externa pericula translata.

A Diethero partibus multi trucidati & capti.

Sic tandem, post multas illatas clades, ac ingentem prædam adeptam, urbs Adolpho Nassovio cessit: prædæ autem pars major Duci Bavariæ Ludovico Veldentziano, aliisque proceribus, qui urbem devictam Adolpho tradiderunt. Ad hæc Ludovico Veldentziano dicto, & Philippo Nassovio

Civitas Adolpho cessit, prædæ autem pars major Ludovico C. Veldentziano.

suo

Thelonii in Filtzbach.

suo ex fratre nepoti, Adolphus in remunerationem partem thelonii in suburbio Filtzbach possidendam tradidit, cujus pars illa Nassoviana, nostris temporibus, anno 1605. ex obitu Illustris & generosi Ludovici Comitis Nassovii in Wisbaden, rursum feudali jure ad Archiepiscopum Mogunt. devoluta est.

Ludovicus Comes Veldentzius machinas bellicas ex urbe in alium locũ transfert.

Idem Ludovicus Comes Veldentzius postmodum die martis post festum Dorotheæ Virg. anni sequentis 1463. Machinas bellicas, quæ in urbis emporio fuerunt, 24. equis ac 21. curribus, rebus aliis onustis, in Nider Ulmense oppidum vehi curavit.

Præda reliqua in urbe vendita & militibus stipendii loco data.

Præda autem reliqua, quæ in foro boario in unum collecta, militibus dividenda restabat, sabbato ante Valentini Episcopi, sub precio 3000. florenorum, vendita fuit, indeque militibus stipendia numerata, videlicet equitum uni 14. floreni 12. albi: peditum verò unicuique 7. floreni 6. albi. Supellectilem porrò reliquam, quam non vendiderant, Ringavienses secum domum asportarunt.

Reperi

Reperi in manuscripto quodam Germanico antiquo, fimum in Civitate à nobili Henrico de Hohenweisel duobus florenis cum dimidio emptum, ac in Geysenheim Ringaviæ oppidum devectum fuisse. Henricus de Hohenfels nobilis.

Hic itaque contentionum finis, hic bellorum funestissimorum exitus fuit, quæ hi duo Principes inter se exercuerunt, quibus tantum sanguinis effusum est, tot oppida spoliata, diruta, incensa ac funditus eversa, tot ab Ecclesia Moguntina alienata, tot pagi ignibus cremati ac deleti. Hunc denique occasum tulit tunc celeberrima ac nobilissima, imò aurea hæc nostra Civitas Moguntia, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ab antiquissimis temporibus, specialis vera filia, clero præ cæteris urbibus clara, divini cultus, ornamentorumque sacrorum, cum sanctissimum tum locupletissimum domicilium.

Qui autem tunc temporis civium magistri, Senatores, aliique urbis præsides ac officiati fuerint, è manuscripto quodam pervetusto illius ævi linguæ Nomina Magistrorum Civium ac Senatorum tempore dissidii hujus.

vul-

vulgaris juxta o
fuerunt, duxi l
autor, se quoq
contra Adolphu
in hoc, quod e
ferunt, honesto
viros: reliquos
dolpho habeba
tores, homines
nullius momen
sentur autem h

Jacob Faust G
Eberhart Dym
Lemmer Henn
Herman Ster
Gertner.
Jeckel Grücken
helter.
Thomas von
Fischer.
Henn Ottwyn/
Martin von S
Tuchscherer.
Peter von St
tengießer,

Dieße neun Personen haben gewüst vnnd die Verrätherey/dardurch Meintz hingeben worden / vnd die hand/auch steuwr vnd hilff/darzu gethan; doch hat einer mehr darvon gewüst dann der ander/haben aber nicht vermeindt das dieße ding also vorgenommen sollen werden.

Gabriel von Kitzingen Schneider /	Raths-verwanden.
Körten Jeckel Kirschner/	
Gerlach Scherg Sattler/	
Geörge Jeckel Metzger /	
Hen Spieß Bender /	
Peter Ottwein Seyler/	
Mattheis Limpurgk Wöber/	
Jost Kauffman Schneider/	
Hen Burckhard /	
Cuntz van Saulheim Schuster.	

Dieße jetzbenampte zehen Personen seindt auch deß Raths gewesen auff die zeit / vnd seind leüchtfertige Leudt gewesen / dumme vnd vnuerständig / den nit zu trawen noch zuvertrawen gewesen/vnd seind doch Partheisch gewesen/ heut hie/morgen dort/der mehrer theils auff deß von Nassauws seiten.

K Johan

Johan Kolßn
Christian N.
Henn Eich He
Eberhard von
Henn Gießen
Henn Brun K
Hanß Ferber
Dieße obgedachte
auch deß Raths gewe
einfaltige Leut / die
erbarlich gehalten zu
aller Erbarkeit beflisse

Volgen die Nam
gemeinde/ so auch
verra

Hen Knauff/
Heinrich Raw
Herman Apote
Hans Romp vn
Clas Franck M
geweßener B
Adam von Sch
cher/
Herman Quadh
Bechtold Ding
Schwanen/
Hans Koch W

Eberhard Eltuelt Becker/
Johan Mancherley/ der Bawmei-
ster-Schreiber.

Obgemelte auß der gemeinde haben ein mercklichen anhang auß der gemeinde / vff zweyhundert Personen/ darzu auch etliche Geistliche vnd Frawen Personen zu sich bracht.

Item N. Hornick Hauptmann / Walther vnnd Henrich beyd Stattschreiber/haben auch wol vmb die verrätherey wissenschafft gehabt.

Allen den jenigen aber/die vmb dieße anstalt gewüst / ward vorgehalten/ daß/wan Ertzbischoff Adolff von Nassaw in Meintz käme/alsdan der Feindt solte außgeruffen/vnd derenselben niemand kein schaden zugefügt werden: Welche aber Pfaltzgräffisch/ Eyssenburgisch und Catzenelnbogisch weren/ solte man am Leben straffen.

Auch waß deß Feindts anschlag dahin gericht / und die sach also bestelt/ daß (nach dem der Pfaltzgraff/der von Eyßenburg / vnnd der Graff von Katzenelenbogen vff Mitwochs zu nacht in vigilia SS. Simonis & Judæ in die

Statt Meintz komm
Mitternacht einkom
gedachte drey Fürst
ten vberfallen: A
graff dieselbige nac
sorgte sich der Fei
net / machte derha
schlag / vnd nahm
gens vmb 4. vhrn

Hæc ex præsc
paucis quibusdam
tem sensus ac verb

Postremo, post t
fatigatis jam Princi
tinuis belli motibu
cordia, inter Adol
statuenda, cæpit l

Bellorum finis.

Hic est perpetuus f
Ludendi ut faciat
Sic, ubi vastata gen
Aurea tum demum
Heu, quantò satiu
damna:
Atq; animos hom

Carolus itaque
qui supra à Frider.
in pugna captus f
missus, inducias

most omni Podam desolatio nem & æ-

dera in hunc modum dixit. Archiepiscopatum Moguntinum, pro decreto Pij Pontificis, Adolpho Nassovio adjudicandum: Diethero verò, quoad viveret, quatuor oppida relinquenda, ac peccati veniam dandam esse. Quæ Dietherus castella Palatino donasset, ea, nomine pignoris, apud illum remanere, donec auri rhenensis centum millibus nummûm redimerentur: Censuras jam prolatas ultro remittendas: fratrem Palatini, electum Coloniensem, quam minimo fieri queat sumptu, à Pio Pontifice confirmandum: omnes, qui mandata Pontificis spreverint, damnumve Ecclesiæ Moguntinæ dederint, absolvendos: & cætera in hunc modum minutiora, quæ si à Pontifice impetrari possent, Palatinus de summa centum millium floren. pro redimendis castris decreta, viginti millia remitteret: captivis quoque dimissis, inflictam mulctam comminueret. Quin & Adolphus ita ea probare se ait, si Pio Pontifici placerent: ob quam rem legati missi sunt, Marcus, Marchio Badensis, Caroli frater, Vulpertus à Ders

rarii exhaustionē tandem pax inter partes statuitur.

Conditiones pacis.

Legati pro conditionib. pacis ad Pium Pontificem mittuntur.

Scholasticus
dolphi nepote
Responsio Pontificis. nonnulli alij, c
tis Pontifex,
spondit: lega
dum, qui cond
stolicæ sedis
ceret, neque id
Legatus à Pontifice in Germaniam mittitur. qui quam pri
erunt. Miss
Episcopus Hon
è familia locu
tur, natus, in
Moguntinæ
Interea fractu
longis bellorum
imo divinitus
retractus, mi
Sietherus cœpit tandem misereri Ecclesiæ Moguntinæ, quam ita afflixisset, & pacem cum Adolpho statuere quærit. cæpit, cujus esse
adeo miserè af
Palatinum Con
rando quærer
sedis nervos om
tatem ejus pr
suum videretu
lare. Clam i
Adolphi conv

niam pacem ei reddere statuisset: Convenêre itaq; ambo, cum amicis & belli socijs, excepto Palatino comite Friderico, in Francofurto Civitate Imperiali, quæ Mogano adiacet, Imperatorum electione & frequentibus nundinis insignis. Ibi, accersito Petro Ferrici A- postolico nuncio, cujus authoritate res gereretur, nec non Ruperto Palatino Coloniensi Archiepiscopo, alijsque pacis amatoribus & justitiæ cultoribus, de concordia tractavêre: conventumque ibidem inter eos hac conditione, ut Dietherus jure, quod in Ecclesia Moguntina sibi competere asseruerat, prorsus dimisso, Adolphum tanquam Archiepiscopum à Rom. Pontifice ordinatum, ac dominum suum, veneraretur. Nec mora, in cœtu virorum illustrium, qui frequentes aderant, gladium insigne Principum, quod Electores ante se ferri jubent, Dietherus deposuit, & humiliatus flexo genu ab Apostolico Legato veniam petens, absolutus est, & tanquam privatus prætorium exijt, moxque Aschaffenburgum, & alia quædam oppida, munitissi-

Legati pro pace statuenda conveniunt Francofurti.

Pax statuitur.

Dietherus Electoratũ & Ecclesiæ Mog. administrationem resignans veniam supplex petit.

masque arces, q
Oppida & arces occupatas Adolpho reſtituit.
reſtituit, & ſic A
guntinum, cum o
contractis eaten
gnavit. Quo fa
mora, ipſa die M
cam Reminiſcere
Adolphus juramentum fidelitatis à ſubditis accepit.
à Ders, Metropol
laſtico, & aliis
Aſchaffenburgun
Veneris fidelitati
colis excepit: it
Steinheim, aliiſq

Ne vero Die
diutinis bellis pat
am vergeret, pro ſ
Diethero profuſtentatione quædam oppida & caſtella conceduntur.
ad viveret, Lanſt
lum cum thelona
Hoegſt, cum ca
Steinheim item
næo, nec non D
omnibus provent
ſuſcepit. Et ſic ta
dam penè deſola
Eccleſiæ pax reſo
fuit.

In hujus negotii compositione, Friderico Comiti Palatino, pro impensis ac victualibus; Diethero contra Adolphum expositis, assignati sunt mille floreni annui census super thelonæo in Ernfels, cum viginti millibus florenorum, redimibiles: pro novem verò millibus florenorum, quos Ringavienses Palatino se daturos promiserant, dum Pfedersheim oppidum, propè Wormatiam, caperetur (ut supra dictum) & necdum de iis satisfecerant, ipsum oppidum Pfedersheim, sub titulo reemptionis, ipsi Comiti fuit assignatum, quod usque in præsens inreemptum permansit. Quid Palatinus pro suis impensis acceperit.

Damnum autem, quod Moguntina Ecclesia, ex his dissidiis ac contentionibus duorum Archipræsulum, passa est, viginti centum millium florenorum æstimatum fuit, quo sanè irrecuperabili, in hunc usque diem ipsa Ecclesia multum adhuc opprimitur. Taxa damni quod Ecclesia Mogunt. passa fuit in hoc dissidio.

Post initam porrò pacem, Adolphus Nassovius in Moguntina sede quietus permansit annis adhuc 13. usque ad annum Domini 1475. quo, cum in Adolphus præfuit Ecclesiæ annis 13.

castris ad Novesium gravi ægritudine corriperetur, in Altavillanum suum Ringaviæ oppidum adductus fuit, ubi tandem, morbo aggravescente, diem extremum clausit septimâ Septembris, inde ad cœnobium Ebirbacense ordinis cistertiensis virorum percelebre, non procul à prædicto oppido, delatus, ibidem in choro â sinistris anto aram majorem, juxta cognatum suum Gerlacum Nassovium, Moguntinum quondam etiam antistitem, anno 1371, vita functum, honorificè reconditus fuit, hac tumuli inscriptione.

Altavillæ obiit.

In cœnobio Erbacensi sepelitur.

Gerlacus C. Nassovius Archiepiscopus Mog.

Anno Domini M. CCCC. LXXV. sexta mensis Septemb. obiit Reverendissimus in Christo Pater & Dominus Secundus Dominus Adolffus Maguntinensis. Cujus anima requiescat in pace, Amen.

Inscriptio tumuli Adolphi Archiep.

Post hujus obitum Cononici Moguntinenses, unanimi consensu, Dietherum illum Isenburgicum, quondam abrogatum

Diethetus post obitũ Adolphi secundò eligitur.

eum ac depositum, denuò in Archiepiscopum elegerunt, ipso S. Martini Episcopi, Moguntinæ Ecclesiæ patroni, die festo, quod idcirco factum, ut diœcesis Moguntina, jam ante illis contentionibus ac dissidiis bellisque variis multifariè distracta ac divisa, in unum rediret. Sed in quam servitutem Civitas propter eam devenerat, in eadem & remansit. Post hanc secundam sui electionem præfuit simul Ecclesiæ Moguntinæ annis adhuc 6. mensibus 7. diebus 21. injuriarum & contumeliarum, quibus quondam affectus fuerat, penitus oblitus, quoniam à se ipso provenisse sciebat: Arcem Moguntiæ, in fine Civitatis, infra ad Rheni fluenta, primus construxit, quæ pro fræno esset civitati, ne quando in pristinas vires resurgat, eamque S. Martini castrum appellari voluit. Ea autem postmodum anno 1481. feria 6. ante Dominicam Esto mihi, subitò incendio sub noctis medium exorto, tota conflagravit: fuissetque tam ipse quam Saxoniæ Dux Ernestus, qui tunc aderat, in somno exustus, nisi

Præfuit annis 6. mensib. 7. diebus 21.

Arcem Moguntinam primus extruxit.

Eadem arx incendio periit.

à Reif-

Theloniũ in Filtzbach.

suo ex fratre nepoti, Adolphus in… nerationem partem thelonii in … bio Filtzbach possidendam t… cujus pars illa Nassoviana, nostr… poribus, anno 1605. ex obitu Ill… generosi Ludovici Comitis Nas… Wisbaden, rursum feudali jure … chiepiscopum Mogunt. devolut…

Ludovicus Comes Veldentzius machinas bellicas ex urbe in alium locũ transfert.

Idem Ludovicus Comes V… tzius postmodum die martis … stum Dorotheæ Virg. anni se… 1463. Machinas bellicas, quæ … emporio fuerunt, 24. equis ac … ribus, rebus aliis onustis, in Ni… mense oppidum vehi curavit.

Præda reliqua in urbe vendita & militibus stipendii loco data.

Præda autem reliqua, quæ … boario in unum collecta, milit… videnda restabat, sabbato a… lentini Episcopi, sub precio 3… renorum, vendita fuit, indequ… bus stipendia numerata, videlic… tum uni 14. floreni 12. albi: … verò unicuique 7. floreni 6. al… pellectilem porrò reliquam, q… vendiderant, Ringavienses s… mum asportarunt.

Reperi in manuscripto quodam Germanico antiquo, fimum in Civitate à nobili Henrico de Hohenweisel duobus florenis cum dimidio emptum, ac in Geysenheim Ringaviæ oppidum devectum fuisse. Henricus de Hohenfels nobilis.

Hic itaque contentionum finis, hic bellorum funestissimorum exitus fuit, quæ hi duo Principes inter se exercuerunt, quibus tantum sanguinis effusum est, tot oppida spoliata, diruta, incensa ac funditus eversa, tot ab Ecclesia Moguntina alienata, tot pagi ignibus cremati ac deleti. Hunc denique occasum tulit tunc celeberrima ac nobilissima, imò aurea hæc nostra Civitas Moguntia, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ab antiquissimis temporibus, specialis vera filia, clero præ cæteris urbibus clara, divini cultus, ornamentorumque sacrorum, cum sanctissimum tum locupletissimum domicilium.

Qui autem tunc temporis civium magistri, Senatores, aliique urbis præsides ac officiati fuerint, è manuscripto quodam pervetusto illius ævi linguæ vul- Nomina Magistrorum Civium ac Senatorum tempore dissidii hujus.

vulgaris juxta
fuerant, dux
autor, se quc
contra Adolp
in hoc, quod
serunt, hones
viros: reliqu
dolpho habeb
tores, homin
nullius mome
sentur autem

Jacob Faust
Eberhart Dy
Lemmer Hen
Herman St
Gertner.
Jeckel Grück
helter.
Thomas von
Fischer.
Henn Ottwy
Martin von
Tuchschere
Peter von S
tengießer.

Dieße neun Personen haben gewüst vnnd die Verrätherey/dardurch Meintz hingeben worden / vnd die hand/auch steuwr vnd hilff/darzu gethan: doch hat einer mehr darvon gewüst dann der ander/haben aber nicht vermeindt das dieße ding also vorgenommen sollen werden.

Gabriel von Kitzingen Schneider /	Rathsverwanden.
Körten Jeckel Kirschner/	
Gerlach Scherg Sattler/	
Geörge Jeckel Metzger /	
Hen Spieß Bender /	
Peter Ottwein Seyler/	
Mattheis Limpurgk Wöber/	
Jost Kauffman Schneider/	
Hen Burckhard /	
Cuntz von Saulheim Schuster.	

Dieße jetzbenampte zehen Personen seindt auch deß Raths gewesen auff die zeit / vnd seind leüchtfertige Leudt gewesen / dumme vnd vnuerständig / den nit zu trawen noch zuvertrawen gewesen/vnd seind doch Partheisch gewesen/ heut hie/morgen dort/der mehrer theils auff deß von Nassauws seiten.

Johan Kolßman Wöber/
Christian N. Leyer/
Henn Eich Holtzschreiber/
Eberhard von Straßburg/
Henn Gießen Schuster/
Henn Brun Krämer/
Hanß Ferber Wöber.

Dieße obgedachte sieben Pers
auch deß Raths gewesen/fromme/
einfaltige Leut / die sich jederzeit
erbarlich gehalten zu der gemeine
aller Erbarkeit beflissen.

Volgen die Namen deren
gemeinde/ so auch die Stat
verrathen.

Hen Knauff/
Heinrich Raw Würt zum
Herman Apotecker/
Hans Romp vnderke uff
Clas Franck Marckmeist
geweßener Burgerm
Adam von Schirstein
cher/
Herman Quadheim Ri
Bechtold Dinger Wü
Schwanen/
Hans Koch Weinstiche

Eberhard Eltuelt Becker/
Johan Mancherley/ der Bawmei-
ster-Schreiber.

Obgemelte auß der gemeinde haben ein mercklichen anhang auß der gemeinde / vff zweyhundert Personen/ darzu auch etliche Geistliche vnd Frawen Personen zu sich bracht.

Item N. Hornick Hauptmann / Walther vnnd Henrich beyd Stattschreiber/haben auch wol vmb die verrätherey wissenschafft gehabt.

Allen den jenigen aber/die vmb dieße anstalt gewüst / ward vorgehalten/ daß/wan Ertzbischoff Adolff von Nassaw in Meintz käme/alsdan der Feindt solte außgeruffen/vnd derenselben niemand kein schaden zugefügt werden: Welche aber Pfaltzgräffisch/ Eyssenburgisch und Catzenelnbogisch weren/ solte man am Leben straffen.

Auch waß deß Feindts anschlag dahin gericht / und die sach also bestelt/ daß (nach dem der Pfaltzgraff/der von Eyßenburg / vnnd der Graff von Katzenelenbogen vff Mitwochs zu nacht in vigilia SS. Simonis & Judæ in die

Statt Meintz kommen solten/ sie vmb Mitternacht einkommen wolten/ vnd gedachte drey Fürsten in jhren bettstetten vberfallen: Als aber der Pfaltzgraff dieselbige nacht nit einkam/ besorgte sich der Feind er were gewarnet/ machte derhalben ein andern anschlag/ vnd nahme gegen tags morgens vmb 4. vhrn die Statt ein.

Hæc ex præscripto manuscripto, paucis quibusdam, propter obscuritatem sensus ac verborum, immutatis.

Postremo, post tot clades & miserias, fatigatis jam Principibus, & ærarijs, continuis belli motibus, exhaustis, de concordia, inter Adolphum & Dietherum statuenda, cæpit haberi tractatus.

Bellorum finis.

Hic est perpetuus seclerum lusus & usus:
Ludendi ut faciat consumpta pecunia finẽ.
Sic, ubi vastata gentes lacrymantur, & urbes,
Aurea tum demum feriuntur fœdera pacis.
Heu, quantò satius foret, hac prævertere damna: *(rebus!*
Atq; animos hominum salvis coalescere

Carolus itaque Marchio Badensis, qui supra à Friderico Palatino, cum alijs, in pugna captus fuerat, è carcere dimissus, inducias pepigit, pacisque fœdera

most omni Podam desolationem & æ-

dera in hunc modum dixit. Archiepiscopatum Moguntinum, pro decreto Pij Pontificis, Adolpho Nassovio adjudicandum: Diethero verò, quoad viveret, quatuor oppida relinquenda, ac peccati veniam dandam esse. Quæ Dietherus castella Palatino donasset, ea, nomine pignoris, apud illum remanere, donec auri rhenensis centum millibus nummûm redimerentur: Censuras jam prolatas ultro remittendas: fratrem Palatini, electum Coloniensem, quam minimo fieri queat sumptu, à Pio Pontifice confirmandum: omnes, qui mandata Pontificis spreverint, damnumve Ecclesiæ Moguntinæ dederint, absolvendos: & cætera in hunc modum minutiora, quæ si à Pontifice impetrari possent, Palatinus de summa centum millium floren. pro redimendis castris decreta, viginti millia remitteret: captivis quoque dimissis, inflictam mulctam comminueret. Quin & Adolphus ita ea probare se ait, si Pio Pontifici placerent: ob quam rem legati missi sunt, Marcus, Marchio Badensis, Caroli frater, Vulpertus à Ders

rarii exhaustionē tandem pax inter partes statuitur.

Conditiones pacis.

Legati pro conditionib. pacis ad Pium Pontificem mittuntur.

Reſponſio Pontificis.

Legatus à Pontifice in Germaniam mittitur.

Dietherus cœpit tandem miſereri Eccleſiæ Moguntinæ, quam ita afflixiſſet, & pacem cum Adolpho ſtatuere quærit.

Scholaſticus Moguntinu
dolphi nepotes, tres iten
nonnulli alij, quibus apu
tis Pontifex, gravia eſſe
ſpondit: legatumque v
dum, qui conditiones Ec
ſtolicæ ſedis amicorum
ceret, neque id legatis ing
qui quam primum id u
erunt. Miſſus itaque
Epiſcopus Honofrius, hor
è familia locupleti, quæ
tur, natus, in Germaniar
Moguntinæ Eccleſiæ c
Interea fractus animo I
longis bellorum calamita
imo divinitus ab iniq
retractus, miſereri tan
cæpit, cujus eſſet filius, &
adeo miſerè afflictaſſet:
Palatinum Comitem nil
rando quærere, quam
ſedis nervos omnes elider
tatem ejus prorſus exti
ſuum videretur ſplendo
lare. Clam igitur, per
Adolphi conventum q

niam pacem ei reddere statuisset: Convenêre itaq; ambo, cum amicis & belli socijs, excepto Palatino comite Friderico, in Francofurto Civitate Imperiali, quæ Mogano adiacet, Imperatorum electione & frequentibus nundinis insignis. Ibi, accersito Petro Ferrici Apostolico nuncio, cujus authoritate res gereretur, nec non Ruperto Palatino Coloniensi Archiepiscopo, alijsque pacis amatoribus & justitiæ cultoribus, de concordia tractavêre: conventumque ibidem inter eos hac conditione, ut Dietherus jure, quod in Ecclesia Moguntina sibi competere asseruerat, prorsus dimisso, Adolphum tanquam Archiepiscopum à Rom. Pontifice ordinatum, ac dominum suum, veneraretur. Nec mora, in cœtu virorum illustrium, qui frequentes aderant, gladium insigne Principum, quod Electores ante se ferri jubent, Dietherus deposuit, & humiliatus flexo genu ab Apostolico Legato veniam petens, absolutus est, & tanquam privatus prætorium exijt, moxque Aschaffenburgum, & alia quædam oppida, munitissi-

Legati pro pace statuenda conveniunt Francofurti.

Pax statuitur.

Dietherus Electoratû & Ecclesiæ Mog. administrationem resignans veniam supplex petit.

masque arces, quas ten
Oppida & arces occupatas Adolpho restituit. restituit, & sic Archiep
guntinum, cum omnibu
contractis eatenus deb
gnavit. Quo facto A
mora, ipsa die Mercur
cam Reminiscere, una c
Adolphus juramentum fidelitatis à subditis accepit. à Ders, Metropolitanæ
lastico, & aliis mille
Aschaffenburgum prof
Veneris fidelitatis jura
colis excepit: itemque
Steinheim, aliisque in

Ne vero Diether
diutinis bellis patrimon
am vergeret, pro susten
Diethero pro sustentatione quædam oppida & castella conceduntur. ad viveret, Lanstein op
luna cum thelonæo, o
Hoegst, cum castello
Steinheim item oppid
næo, nec non Diepur
omnibus proventibus
suscepit. Et sic tander
dam penè desolation
Ecclesiæ pax reformat
fuit.

In hujus negotii compositione, Friderico Comiti Palatino, pro impensis ac victualibus; Diethero contra Adolphum expositis, assignati sunt mille floreni annui census super thelonæo in Ernfels, cum viginti millibus florenorum, redimibiles: pro novem verò millibus florenorum, quos Ringavienses Palatino se daturos promiserant, dum Pfedersheim oppidum, propè Wormatiam, caperetur (ut supra dictum) & necdum de iis satisfecerant, ipsum oppidum Pfedersheim, sub titulo reemptionis, ipsi Comiti fuit assignatum, quod usque in præsens inreemptum permansit. Quid Palatinus pro suis impensis acceperit.

Damnum autem, quod Moguntina Ecclesia, ex his dissidiis ac contentionibus duorum Archipræsulum, passa est, viginti centum millium florenorum æstimatum fuit, quo sanè irrecuperabili, in hunc usque diem ipsa Ecclesia multum adhuc opprimitur. Taxa damni quod Ecclesia Mogunt. passa fuit in hoc dissidio.

Post initam porrò pacem, Adolphus Nassovius in Moguntina sede quietus permansit annis adhuc 13. usque ad annum Domini 1475. quo, cum in Adolphus præfuit Ecclesiæ annis 13.

 castris

caſtris ad N
Altavillæ obiit. corriperetur
Ringaviæ op
tandem, morb
In cœnobio Erbacenſi ſepelitur. tremum clauſ
inde ad cœnob
nis ciſtertienſis
procul à prædic
dem in choro à
Gerlacus C. Naſſovius Archiepiſcopus Mog. jorem, juxta cogn
Naſſovium, Mog
etiam antiſtitem, a
ctum, honorificè
tumuli inſcriptione

Inſcriptio tumuli Adolphi Archiep. Anno Domi
LXXV. ſexta m
obiit Reverendiſſ
ſto Pater & Domi
Dominus Adolfh
nenſis. Cujus anim
in pace, Amen.

Diethetus poſt obitũ Adolphi ſecundò eligitur. Poſt hujus obitum Con
tinenſes, unanimi conſen
illum Iſenburgicum, quon

tum ac depositum, denuò in Archiepiscopum elegerunt, ipso S. Martini Episcopi, Moguntinæ Ecclesiæ patroni, die festo, quod idcirco factum, ut diœcesis Moguntina, jam ante illis contentionibus ac dissidiis bellisque variis multifariè distracta ac divisa, in unum rediret. Sed in quam servitutem Civitas propter eam devenerat, in eadem & remansit. Post hanc secundam sui electionem præfuit simul Ecclesiæ Moguntinæ annis adhuc 6. mensibus 7. diebus 21. injuriarum & contumeliarum, quibus quondam affectus fuerat, penitus oblitus, quoniam à se ipso provenisse sciebat: Arcem Moguntiæ, in fine Civitatis, infra ad Rheni fluenta, primus construxit, quæ pro fræno esset civitati, ne quando in pristinas vires resurgat, eamque S. Martini castrum appellari voluit. Ea autem postmodum anno 1481. feria 6. ante Dominicam Esto mihi, subitò incendio sub noctis medium exorto, tota conflagravit: fuissetque tam ipse quam Saxoniæ Dux Ernestus, qui tunc aderat, in somno exustus, nisi

Præfuit annis 6. mensib. 7. diebus 21.

Arcem Moguntinam primus extruxit.

Eadem arx incendio perit.

à Reif-

à Reiffenbergio quodam nob
Rurſum à Diethero reædificatur. excitati, nudi profugiſſent.
men, firmiori à lapidibus qua
pere, uti hodie cerni licet, ilic
ficari inſtituit: dumq; fundar
Liberalitas Dietheri in reſtauranda arce Mog. carentur, ſingulis latomorum
tariorumque magiſtris, per
dum Anshelmum Cancellariu
ſingulos donavit nummos au
niverſitatem quoque Gymnaſi
Univerſitas Mog. à Diethero fundatur. lis in civitate Moguntina pr
ſtituit, quam, aliqualiter do
Summo Pontifice confirmari
ſuetis privilegiis & gratiis cum
Diether. monaſteria reformat. petravit ac largiter dotavit.
Academiæ inchoationem, ho
valdè laudatur, quòd, quæ in
monaſteriis, Seligenſtadienſi
tim, quod nobilium genere,
um moribus monachorum, luxu
Eisfeldiam ab aliorum invaſione defendit, bat; ſcandala videbantur; tol
duxerit. Prudenter etiam occ
natibus Principum Saxoniæ, c
1479. Eisfeldiam ad ſe pertra
nabantur; qui poſtmodum,
tuli majoris partis conſenſu, à I
Sixto quarto impetravit, ut

Ernesti Saxoniæ & Misniæ Ducis filius, Canonicus Moguntinus, egregiæ indolis adolescens, annos septendecim natus, Administrator Archiepiscopatûs Moguntini post illum constitueretur.

Administratorem in sede Mogunt. impetrat.

Anno 1486. Castrum & oppidum Algesheim, unà cum villis Dromersheim, Beckelnheim, Ockenheim, Windesheim, & Kempten, à prædecessore suo Domino Adolpho quondam, in illo dissidio, Carolo Marchioni Badensi pro viginti millibus flor. Itemq; Ameneburg oppidum, cum villis & pertinentiis suis, Ottoni Com. in Solms pro sex millibus trecentis flor. oppignorata & hypothecata, numerata pecunia redemit, ac Ecclesiæ Moguntinæ restituit.

Oppida villas quondam oppignoratas redimit.

Tandem verò, post laudabile regimen, anno 1482. Aschaffenburgi die 7. Maij dissenteria extinctus, piè ex hac vita discessit, unde Moguntiam pompâ funebri delatus, in medio metropolitanæ Ecclesiæ, à sinistris ad columnam, reconditus, ac terræ, omnium parenti, redditus fuit, hac tumuli epigraphe:

Moritur Aschaffenburgi. Sepelitur Moguntiæ.

Anno

Tumuli ejus inscriptio.

Anno Do
LXXXII, di
verendus in C
minus Diethe
Comes in Büdi
scopus Mogun
anima requiescat

Ejus statua, ad co
posita, Episcopali h
sinistra, pedum verò in
cernitur hac circumsc
additâ:

Epitaphiū ejusdem ad columnam.

Bis Præsul factus C
senberg Dieth
Moguntinam arce
rat atq; scolam.
Hoc voluit tumulo co
di miserandum,
Civibus æthereis da
mamq; DEO.

F I N I S.